

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

I РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 70

София, сряда, 11 април

1928 г.

72. заседание

Вторник, 10 април 1928 година.

(Открито отъ подпредседателя В. Димчевъ, въ 16 ч. 20 м.)

Председателстващъ В. Димчевъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито. Има нужното число народни представители, заседанието е законно.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следните народни представители: Никола Аретовъ, Борисъ Накъв Бошковъ, Стефанъ Бояджиевъ, д-ръ Владимиръ Бурликовъ, Никола Владовъ, Вълчо Даскаловъ Вълчовъ, Владимиръ Димитровъ, Василъ Драгановъ, д-ръ Никола Думановъ, Георги Желъзковъ, д-ръ Димо Желъзовъ, Станю Златевъ, Савчо Ивановъ, Георги Казанаклиевъ, Теодоси Кънчевъ, Христо Мариновъ, Йорданъ Мирчевъ, Добри Митевъ, Радко Начевъ, Досю Негенцовъ, Георги Нешковъ, Йовчо Николаевъ, Иванъ х. Николовъ, Стоянъ Омарчевски, Петко Стайновъ, Христо Статевъ, Стефанъ Стефановъ, Петъръ Тодоровъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ и Иванъ Хрелюпановъ.

Съобщавамъ, че Бюрото на Събранието е разрешило отпущъ на следните народни представители:

На г. д-ръ Иванъ Бешковъ — 1 денъ;
 На г. Величко Кознички — 1 денъ;
 На г. Недѣлко Топаловъ — 1 денъ;
 На г. Василъ Драгановъ — 5 дни;
 На г. Досю Негенцовъ — 3 дни;
 На г. Георги Марковъ — 2 дни;
 На г. Станю Златевъ — 2 дни;
 На г. Иванъ Казанджиевъ — 3 дни.

Народниятъ представителъ г. Драгомиръ Апостоловъ, който се е ползувалъ съ 18 дни отпущъ, моли да му се разреши още 3 дни отпущъ. Които сж съгласни да му се разреши исканиятъ отпущъ, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ — одобряване предложението за одобряване протокола отъ 10 мартъ 1928 г., подписанъ въ Женева отъ министъра на финанситъ, относно главните условия за сключването подъ покровителството на Обществото на народитъ на единъ държавенъ стабилизационенъ заемъ.

Има думата народниятъ представителъ г. Димитъръ Мишайковъ.

Д. Мишайковъ (д. ср): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Вземамъ думата, за да сподѣля съ васъ ония мисли и изводи, къмъ които ме наведе изучаването, доколкото бѣше споредъ моитъ сили, на протокола на заема, който сега Парламентътъ разглежда. Намирамъ за нужно да поискамъ едно предварително извинение, че не ще бѣда въ състояние да разгледамъ този протоколъ подробно, всичкитъ положения, които се съдържатъ въ него и въ анексираниятъ къмъ него добавки. Струва ми се, че ние всички ще имаме и по-нататъкъ възможностъ да се занимаемъ съ тия подробности. Азъ ще си позволя да се спра само върху най-главнитъ, основнитъ въпроси, които се поставятъ въ тоя протоколъ.

Мене ми се струва, че, когато се слагатъ на разискване подобни въпроси, тѣ би трѣбвало да се концентриратъ

къмъ следните важни моменти: първо, какви сж нуждитъ на народното и финансовото стопанство на държавата, които трѣбва да бѣдатъ задоволени съ сключване на единъ заемъ; второ, какви сж ползитѣ за народното и финансовото стопанство отъ сключването на заема и, трето, какъвъ е балансътъ, каква е равномѣтката между ползитѣ, които може да се очакватъ отъ заема, и тежеститѣ, които той възлага върху финансовото стопанство на държавата и на народното стопанство?

Какво е положението на нашето народно стопанство? Азъ неотдавна имахъ случай по тоя въпросъ да кажа своето мнение отъ същото това мѣсто. Оттогава досега наистина сж настъпили известни промѣни въ стопанския животъ на нашата страна, но тия промѣни не сж въ такъвъ размѣръ, че да могатъ да измѣнятъ ония основни констатации, които тогава азъ можахъ да направя.

Даннитѣ, които имамъ на разположение ни показватъ, че нашето народно стопанство продължава още да се намира въ едно състояние на криза. И това ние ще видимъ най-добре, преди всичко, отъ числата, които ни показватъ размѣритѣ на нашата външна търговия и балансътъ на тая търговия. Ако обърнемъ внимание на числата отъ 1920 г. насамъ, ние ще видимъ, че презъ 1920 г. вносьтъ въ нашата страна е възлизалъ на 131 милиона довоенни лева срещу единъ износъ отъ 123 милиона довоенни лева, или презъ тая година ние сме сключили нашата външна търговия съ единъ пасквентъ, балансътъ отъ 8 милиона довоенни лева. За 1921 г. вносъ — 162, износъ 159 — минусъ 3 милиона. За 1922 г. вносъ — 161, износъ 242 — плюсъ 81. За 1923 г. — вносъ — 202, износъ 178 — минусъ 24. За 1924 г. вносъ — 197, износъ 235 — плюсъ 38. За 1925 г. вносъ — 247, износъ 207 — минусъ 40. За 1926 г. вносъ — 200, износъ 200. За 1927 г. вносъ 229, износъ 248 плюсъ 19 милиона. Ако вземемъ предъ видъ и пасивния търговски балансъ за 1919 г., който възлиза на 29 милиона довоенни лева, ние ще получимъ за цѣлия периодъ отъ 1919 г. до края на 1927 г. една положителна разлика на нашия търговски балансъ отъ 32 милиона довоенни лева или около 850 милиона сегашни лева. Отъ тия числа се забелязва, че следъ благоприятното положение на 1924 г., следва значително влошаване презъ 1925 г., обаче презъ 1926 г. се започва едно слабо подобрене, което се изразява въ равновесието на търговския балансъ и което подобрене се засилва презъ 1927 г. Това засилване на подобренieto на нашия търговски балансъ и подобренieto на стопанското положение презъ 1927 г. се намира въ връзка съ благоприятното развитие на нѣкои артикули на нашия износъ. Безспорно, че това благоприятно положение се дължи и на намалението на вноса презъ 1926 и 1927 г. Обаче, ако сравнимъ числата за нѣколко главни артикули на нашия износъ за 1925, 1926 и 1927 г., ние ще намеримъ — като оставимъ настрана тютюна — едно чувствително подобрене.

Износът на тютюна, който, както е известно, ни даде една от максималните цифри през 1925 г. — 2.947.000.000 л. — през 1926 г. спадна на 1.914.000.000 л., а през 1927 г. се покачи слабо — на 2.117.000.000 л.

Износът на яйцата, обаче, който през 1925 г. възлизе на 574 милиона лева, през 1926 г. скочи на 713 милиона лева, а през 1927 г. — на 730 милиона лева.

Износът на пашкулит показва обратната тенденция. Той ни даде за 1925 г. 223 милиона лева, през 1926 г. спадна на 191 милиона лева, а през 1927 г. — на 177 милиона лева.

Износът на розовото масло се колебае така: през 1925 г. — 113 милиона лева; през 1926 г. — 202 милиона лева; през 1927 г. — 124 милиона лева.

Интересно е, обаче, че износът на зърнените храни под влиянието на добрите рекозит през последните години постоянно се засилва: през 1925 г. — 1.346.000.000 л.; през 1926 г. — 1.520.000.000 л.; през 1927 г. — 1.710.000.000 л.

Износът на кожните също така показва увеличение: през 1925 г. — 229 милиона лева; през 1926 г. — 209 милиона лева; през 1927 г. — 335 милиона лева.

През месеците януарий и февруарий 1928 г., за които имам сведения, положението е следното. През м. януарий ние имаме един плюс в търговския баланс от 133 милиона лева; внос 420 милиона лева — износ 603 милиона лева. Обаче през м. февруарий имаме обратното: внос 577 милиона лева — износ 407 милиона лева, или един минус в търговския баланс от 169 милиона лева.

Ако можем да заключим въз основа на тия числа, че ние сме приключили периода от 1920 до края на 1927 г. с един плюс в търговския ни баланс, както ви казах, от 32 милиона довоени лева, не е същото положение, което наблюдаваме в платежния баланс на нашата страна. За голямо съжаление, изучавания на платежния баланс са една твърде сложна работа. И затова ние имаме подобни изучавания за малко години. Аз имам пред мене изчисленията за платежния баланс, които едно време, през 1925 г., започна асистентът по статистика, д-ръ Загоров, и които изчисления след това бяха продължени в бюрото за финансови изучавания при Народната банка.

Според тия изчисления, платежният баланс на България за 1925 г. е пасивен съ 575 милиона лева, а за 1926 г. — съ 808 милиона лева.

За илюстрация ще ви цитирам веднага две пера от пасивната страна на платежния баланс, именно погашенията и лихвите по външните държавни дългове, взети всички изобщо.

През 1925 г. ние имаме 575 милиона лева пасив в платежния ни баланс, при 633 милиона лева платеж по нашите външни задължения. През 1926 г. пасивът на платежния ни баланс възлиза на 808 милиона лева, а платежит, които сме направили по външните задължения на държавата, възлизат на 783 милиона лева.

Плюсът в нашия търговски баланс, както виждате, е толкова малък, че той се изжива от минусите в платежния баланс на нашата страна. Понеже износът е главното перо в активния платежен баланс на България, недостатъкният износ трябва да се смята като главна причина, за да бъде платежният баланс на нашата страна в това положение.

Аз съм говорил и друг път по този въпрос и не искам сега да се разпростирам върху него. Въ всички случаи, за мене, основната причина за цялото това положение лежи в нееднакия темп в развитието на земеделското население и на земеделския добив, вследствие на което в нашата страна е настъпило едно релативно намаляване на добива от земята.

През периода 1910—1912 г. ние имаме средно годишно 629 кг. зърнено производство на глава от населението; през периода 1922—1924 г. — сравнително неблагоприятни години — ние имаме добив 360 и няколко килограма; през периода 1925—1926 г. — сравнително благоприятни години — ние имаме добив 490 кг. на глава от населението.

Д-ръ К. Миланов (д. сг): Изпущате из пред вид, че тогава имаше Добруджа, където едно лице имаше по 20—30 хиляди декара.

Д. Мишайков (д. сг): Г. Миланов! Тези работи съм ги говорил по-рано и не желая да се повтарям.

Д-ръ К. Миланов (д. сг): Като правите това сравнение, вземете пред вид обстановката.

Д. Мишайков (д. сг): Тя е взета. Прочетете дневниците. Не желая да се повтарям и да губим време.

Върху тази основна причина, г. г. народни представители, се изгражда по-нататък цялото стопанско положение на нашата страна: стагнация в стопанския живот, слабост на пазара, неспособност на пазара да погълне всичките стоки, които се произвеждат в ония области на народното стопанство, които излизат вън от рамките на земеделското производство. Вследствие на недостатъчното земеделско производство е намалела покупателната сила на нашето земеделско население, а намаляването на тая покупателна сила се е отразило върху размирите на търсенето на индустриалните и занаятчийските произведения и върху размирите на търсенето на ония стоки, които са предмет на импорта търговия. Причината, следователно, на тази обща стагнация и вън търговията, и въ индустрията, и въ занаятите е отслабването на покупателната сила на нашето земеделско население, настъпило вследствие недостатъчното земеделско производство след войната.

Несъмнено, г. г. народни представители, това положение се отразява и върху условията на съкровището. Ако вземем цифрите на бюджета след войната, ние ще имаме: за 1919/1920 г. един дефицит от 469 милиона лева; за 1920/1921 г. един дефицит от 14 милиона лева; за 1921/1922 г. един дефицит от 789 милиона лева; за 1922/1923 г. един дефицит от 1 милион лева; за 1923/1924 г. един дефицит от 133 милиона лева; за 1924/1925 г. един излишек от 560 милиона лева; за 1925/1926 г. един дефицит от 741 милиона лева; за 1926/1927 г. един дефицит от 485 милиона лева. За бюджетното упражнене, което току-що свърши, още нямаме окончателни данни, за да можем да се произнесем. Но предполагам, че ще има един дефицит, който, въ всички случаи, ще бъде по-малък от дефицита през 1926/1927 г. Погрешно би било г. г. народни представители, за да се намърят дефицитът на държавата, да се съберат тия числа, които показват дефицитите на отделните години, затова, защото въ един последующ бюджет може да се изплати изцяло или отчасти дефицитът от един предшестующ бюджет. Имаше правни някъде подобни изчисления, но те не почиват на един вътреш метод. Фактически ние бихме могли да кажем, че дефицитът на държавата приблизително се равнява на закъснителни плащания, за които вече г. министърът на финансите няколко пъти ни говори. Тези закъснителни плащания възлизат на около 1 милиард 380 милиона лева и се разпределят приблизително така: заемът, който направи държавата от фондовете — 250 милиона лева; невнесени суми в пенсионния фонд — 350 милиона лева; задължения по арбитражите — 160 милиона лева; на Българската земеделска банка за настаняване на бълганците — 90 милиона лева; за службата по бълганския заем — 84 милиона лева; за стари различни дългове — 240 милиона лева. Въ тях, струва ми се, вземат и неплатените дългове по доставки на железниците.

Министър В. Моллов: Не.

Д. Мишайков (д. сг): Не можах да направя тази справка; може да имам грешка, ще кажете. Но общата сума е върна.

Министър В. Моллов: Да.

Д. Мишайков (д. сг): Обществени осигуровки — 32 милиона лева и неплатени дългове за една година на държавата към Народната банка — 150 милиона лева; разни дребни — 45 милиона лева; всичко — 1 милиард 388 милиона лева.

Във всички случаи трябва да се отбележи, че през 1927 г. положението на съкровището отчасти се е подобряло. Постъпленията през 1926/1927 г. възлизат на 6.199.000.000 л.; постъпленията през 1927/1928 г., без м. март, възлизат на 6.273.000.000 л. Ако приемем, че постъпленията през м. март ще бъдат приблизително толкова, колкото са били през м. март Бизалаа година, ние имаме право да очакваме, че постъпленията през 1927/1928 финансов година ще възлизат, въ края на краищата, на една сума около 6 милиарда 750 милиона лева — 6 милиарда 800 милиона лева, значи, съ 500—600 милиона лева повече, отколкото през бюджетната 1926/1927 г.

Постъпленията въ съкровището са започнали да се увеличават от месец май; до месец април те са били

по-малки, отколкото предшествувашата година, но от май месец нататък имало е едно засилване, което държи през цялата 1927 г.

При тия условия, какво е положението на Българската народна банка по отношение стабилността на нашата монета? Ако заночнем от 1915 г., курсът на нашия лев се е движил по следния начин. През 1915 г. срѣдният курс е бил 128.4 за 100 швейцарски франка; през 1916 г. — 136.9; през 1917 — 173.9; през 1918 — 166.5; през 1919 — 439.4; през 1920 — 1.095; през 1921 — 1.976.6; през 1922 — 2.865.3; през 1923 — 2.299.6; през 1924 — 2.528.9; през 1925 г. — 2.606; през 1926 — 2.684.4 и през 1927 — 2.677. Тѣзи числа ни показват, че от 1924 г. насам в размѣра на колебанията на нашия лев е настъпила една съществена промѣна. Тази промѣна ние я наричаме стабилизация. Тази стабилизация настѣпи у нас през 1924 г. благодарение на обстоятелството, че въ нашата страна имаше тогава единъ резервъ от чужда валута, възлизащ на единъ милиардъ български лева. Второто обстоятелство, на което се дължи тази стабилизация, бѣше възвѣждането на монопола върху чуждитѣ платѣжни срѣдства и предаване на този монополъ въ Народната банка, въ която се създаде единъ общъ резервоаръ на всички чужди платѣжни срѣдства, съ които разполагаше и можеше да разполага нашата страна.

За да се поддържа българският левъ въ продължение на 4 години на едно приблизително еднакво равнище, очевидно е, че за това трѣбва да има основателни причини. Очевидно е, че нашият левъ трѣбва да е билъ добре покритъ презъ това време. Ще ми позволите да ви дамъ нѣколко числа, които ще ни покажатъ стойността на златото, размѣритъ на банкнотното обращение, курсътъ на лева и размѣра на златното покритие на обращение.

Презъ 1912 г. банкнотното обращение на нашата страна е възлизало на 164.400.000 франка. Презъ сѣщата година нашата Народна банка е разполагала съ 51.200.000 л. злато и 16.800.000 л. сребро. Следователно, покритието на банкнотитѣ въ злато — оставямъ среброто настрана — въ 1912 г. е възлизало на 31%.

Какво е положението въ началото на 1928 г.? Въ началото на 1928 г. ние имаме едно банкнотно обращение отъ 3.620.000.000 л. Златната наличностъ въ Народната банка възлиза на 1.284.357.000 л. Сребърната наличностъ, изчислена по пазарната стойностъ на среброто, възлиза на 166.579.000 л.

Следователно, златното покритие на нашето банкнотно обращение въ началото на 1928 г. възлиза на 35.5% — съ нѣколко пункта повече, отколкото презъ 1912 г. Ако вземемъ предъ видъ и среброто — въ Англия среброто даже може да се вземе до $\frac{1}{4}$ за покритието на банкнотитѣ — тогава процентътъ на металното покритие въ злато и сребро на нашето банкнотно обращение ще се възкачи на около 40%.

Интересно е да се проследятъ колебанията въ различнитѣ години. Азъ нѣмамъ време сега да правя такива подробни съпоставяния, обаче, интересно е да се забележи следното. Между 1912 и 1916 г. ние имаме едно постепенно увеличение на златната наличностъ: въ 1912 г. тя е 51.200.000 л.; въ 1913 г. — 55.000.000 л.; въ 1914 г. — 55.000.000 л.; въ 1915 г. — 61.000.000 л.; въ 1916 г. — 68.000.000 л.

Банкнотното обращение върви така: въ 1912 г. — 164.000.000 л. въ 1913 г. — 178.000.000 л.; въ 1914 г. — 226.000.000 л.; въ 1915 г. — 369.000.000 л.; въ 1916 г. — 834.000.000 л. Курсътъ на лева се е отклонилъ съществено отъ $at par$ — чакъ презъ 1915 г. — 128.4 и 36.9 въ 1916 г.

Но въпрѣки увеличението на златната наличностъ презъ това време, покритието е намалѣло: въ 1913 г. е 29%; въ 1914 г. — 24%; въ 1915 г. — 21%; въ 1916 г. — 12% отъ банкнотното обращение.

Следователно, увеличението на банкнотното обращение е станало причина, за да се намали процентътъ на металното покритие презъ периода 1912—1916 г.

По-нататъкъ златното покритие се намалява малко, но остава пакъ въ значителни размѣри: въ 1917/1918 г. то е 63—64 милиона лева. Презъ това време, вследствие грамадното увеличение на банкнотното обращение, на 1.493.000.000 л. презъ 1917 г. и на 2.299.000.000 л. презъ 1918 г., процентътъ на покритието продължава да спада на 7.3% презъ 1917 г. и на 4.6% минимумъ презъ 1918 г.

Презъ 1919 г. ние имаме едно голѣмо намаление въ количеството на златото: отъ 64.000.000 л. то спадна на 37.000.000 л. Банкнотното обращение се увеличава отъ

2.299.000.000 на 2.859.000.000 л. Но понеже презъ това време имаме вече едно значително спадане въ курса на лева, отъ 166.5 на 430.9, процентътъ на банкнотното покритие, вмѣсто да спадне, започва да расте — отъ 4.6% става 5.7%.

Следующата година, 1920, количеството на златото остава същото — 37.000.000 л., обаче банкнотното обращение стана 3.354.000.000 л. И понеже курсътъ на лева е спадналъ въ още по-голѣмъ размѣръ, на 1.090, покритието — понеже то е въ зависимостъ, между другото, и отъ курса на книжния левъ — става 12.7%.

Презъ 1921 г. това покритие продължава да расте: имаме 33.000.000 златни лева покритие, 3.615.000.000 л. банкнотно обращение, курсътъ на лева е 1.976 — едно още по-значително спадане — покритието отъ 12.7% стана 21.1%.

Презъ 1922 г. имаме 38.000.000 л. злато и 3.886.000.000 л. банкнотно обращение. Понеже имаме още едно много чувствително спадане въ курса на лева, отъ 1.976, стотъ швейцарски франка започватъ да струватъ 2.865 л., процентътъ на банкнотното покритие се възкачва на 35%.

Презъ 1923 г., въпрѣки че златната наличностъ е останала почти безъ измѣнение, даже се е увеличила малко — на 39.500.000 л. — въпрѣки увеличението на банкнотното обращение отъ 3.886.000.000 л. на 4.040.000.000 л., благодарение покачането курса на лева, процентътъ на покритието на банкнотитѣ спада отъ 36% на 22.7%.

Съпоставянето на тия числа ни показва, че между размѣритъ на златното покритие и курса на монетата нѣма единъ опредѣленъ паралелизъмъ.

Това го констатира и единъ отъ германскитѣ специалисти по този въпросъ, Декеръ, който въ своята книга за „Наредбитѣ за покритие на банкнотитѣ“ казва, че не съществува едно прѣко отношение между величината на покритието и курса на банкнотата, и че това се забелязало даже и въ балансѣ на Банк офъ Ингландъ следъ войната, когато, вследствие на значителнитѣ покупки на злато, златното покритие е станало по-голѣмо, а въ сѣщото време курсътъ на английската лира е билъ най-низъкъ.

Това, г-да, не показва, че златното покритие е излишно. Това показва само, че нѣма една успоредностъ въ развитието на размѣритъ на златното покритие, когато то е въ достатъченъ размѣръ, и колебанията въ курса на монетата. Необходима е една златна резерва, която да служи като гаранция срещу банкнотното обращение, тя може да се използва отъ банката, която емитира банкнотитѣ въ времена на нужда, за да се успокои публиката, главно въ моменти на колебания и на съмнения.

При това положение на нѣщата азъ идвамъ до заключение, че металното покритие на нашето банкнотно обращение, което въ днешния моментъ, като се вземе предъ видъ и среброто, възлиза на 40%, е достатъчно.

Нѣколко числа за други държави. Металното покритие на Bank of England възлиза въ началото на 1928 г. на 38%, на Австрия — 82%, само че Австрия има сравнително много малко метално покритие, нейното покритие е повече въ чужди дѣвизи: на Франция — 46%, на Германия — 30%, на Норвегия 49%, на Швеция — 52%, на Холандия — 56%.

Това покритие въ злато на нашето банкнотно обращение може да се смѣтне за достатъчно, стига само да се спазятъ две условия: първо, да нѣмаме инфлация, а това значи държавата да не си служи съ емитирането на нови банкноти за посрѣщане на своитѣ разходи и, второ, да имаме достатъчно количество чужди дѣвизи, за да можемъ да посрѣщаме нашитѣ задължения спрямо чужбина.

По въпроса дали държавата трѣбва да си служи съ инфлация, съ емитирането на нови банкноти за посрѣщане на своитѣ разходи мисля, че нѣма какво да се говори; общезвестна истина е, че не трѣбва. Въпросътъ, следователно, е: разполагаме ли ние съ достатъчно количество чужди дѣвизи, за да посрѣщаме нашитѣ задължения къмъ чужбина?

Ние видѣхме вече отъ числата на платѣжния балансъ за 1925 и 1926 г., че презъ първата година имаме едно дефицитно перо отъ 575 милиона лева, а презъ втората, 1926 г. едно такова перо отъ 808 милиона лева. Числата за 1927 г. още не сѣ готови. Ние видѣхме още, че тѣзи пера се почти изравняватъ съ общи суми, които нашата държава трѣбва да плаща въ чужбина срещу своитѣ задължения.

Ако ние прегледаме числата, които ни показватъ купената и продадена чужда валута отъ Народната банка отъ 1924 до 1927 г. — времето, презъ което е въ сила монополътъ на търговията съ чужди платѣжни срѣдства — ние ще намѣримъ следнитѣ данни.

Отъ началото на 1924 г. до края на януарий 1928 г. ние сме имали, като резултатъ отъ тѣзи операции на Народ-

ната банка — купена и продадена чужда валута — единъ плюсътъ отъ около 1 милиардъ и 800 милиона лева и единъ минусътъ отъ около 1 милиардъ и 660 милиона лева чужда валута. Остава, следователно, единъ остатъкътъ въ полза на банката отъ 133 милиона лева. Ако, обаче, махнемъ отъ активното перо отъ купената чужда валута 320 милиона лева чужда валута, която е получена отъ заемъ за бѣжанцигъ — сега този моментъ може да е повече, азъ говоря за едно положение преди 2 или 3 месеца, . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Същото е.

Д. Мишайковъ (д. сг): Същото ли? — . . . тогава оставаме съ единъ минусъ отъ около 188 милиона лева. Това е по тази смѣтка. Не съмъ правилъ смѣтката по точните смѣтки на Народната банка — нѣмахъ възможността да направя тая смѣтка, пъкъ и не знамъ дали въобще трѣбва да се направи.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: А то е важно.

Д. Мишайковъ (д. сг): Въ всѣки случай, въ баланса на Народната банка имаме две пера: имаме едно активно перо — чужди дивизи на разположение, имаме и друго едно перо — задължения на чужда валута, които горедолетъ изравняватъ, и затова можемъ да не ги вземаме предъ видъ при тѣзи смѣтки.

Но, както и да е, като оставимъ тия тънкости настрана, числата, които имамъ предъ мене, характеризиратъ положението на Народната банка по отношение на чуждите дивизи, съ които тя разполага, за да се справи съ всичкитъ задължения на народното стопанство и съ задълженията на държавата спрямо чужбина, като неблагоприятно. Неблагоприятното положение се засилва още повече въ края на 1927 и въ началото на 1928 г. Презъ месецъ декемврий 1927 г. при единъ активенъ търговски балансъ съ 119.300.000 л. ние имаме купена чужда валута 572 милиона лева и продадена чужда валута за 728 милиона лева — значи единъ минусъ отъ около 156 милиона лева. Презъ месецъ януарий 1928 г., при единъ плюсъ на търговския балансъ отъ 183 милиона лева, ние имаме купена чужда валута за 461 милиона лева и продадена чужда валута за 635 милиона лева — или единъ минусъ отъ 174 милиона лева. Презъ месецъ февруарий ние имаме пасивенъ балансъ на търговията, който достига до 169 милиона лева. Тоя пасивенъ балансъ на външната търговия ни кара да предполагаме, че, вѣроятно, ще имаме и презъ месецъ февруарий единъ пасивенъ балансъ по отношение на купената и продадена чужда валута отъ Народната банка.

Казахъ и по-рано, че една отъ основните причини за това положение азъ съзирамъ въ недостатъчното развитие на нашитъ стопански сили, главно на нашето земледѣлко производство. Обаче, позволете ми да ви дамъ нѣколко числа, отъ които ние ще видимъ къде е отишла онази чужда валута, която ние сме получили въ Българската народна банка отъ 1924 г. насамъ.

Отъ 1923 г. до края на 1926 г. ние сме платили въ чужда валута срещу нашитъ репарационни задължения 622.400.000 л.; срещу окупационния дългъ — 228 милиона лева; по сръбско-българската конвенция — 145.900.000 л. или всичко 996 милиона лева въ чужда валута.

Освенъ това, ние сме платили по една друга смѣтка около единъ милиардъ лева, отъ които най-малко една сума отъ около 200 милиона лева се е превърнала въ чужда валута, за да отиде въ странство. Като прибавимъ къмъ това и сумата отъ 374.000.000 л., която ние сме платили презъ 1927 г. срещу репарационнитъ задължения и окупационния дългъ, ние ще получимъ една сума най-малко отъ 1 1/2 милиарда лева чужда валута, която ние сме изнесли досега за посрѣщане на репарационнитъ си задължения. Азъ не засѣгамъ другитъ плащания на държавата — плащанията по старитъ дългове отъ преди войната. Следователно, цѣлата излишна чужда валута, която е била въ нашата страна, като резултатъ отъ благоприятното съотношение главно между вноса и износа, е отишла за погасяване на нашитъ репарационни задължения.

Това сѣ, г-да, нѣколкото думи, които искахъ накратно да ви кажа върху положението на народното стопанство, положението на бюджета и положението на българския левъ.

Какъ да се излѣзе отъ това положение? Заемътъ, който се предлага, е едно сръдство, за да се излѣзе отъ това положение, въ което се намира народното стопанство и държавата. Въ какво се състои тоя заемъ? Този заемъ, както

ви е известно, възлиза на 4 1/2 милиона английски лири, които ще се употребятъ: 1 1/2 милиона за Народната банка, 1 1/2 милиона за Земледѣлската банка, 150.000 за Кооперативната банка, 1.250.000 л. за желѣзницитъ и шосетата и 1.100.000 л. за летищитъ дългове на държавата. Съ протокола за този заемъ се иска превръщането на Народната банка въ единъ чисто емисионенъ институтъ. Съ този смисъльн протоколъ се изисква пълната автономия, пълната независимостъ на Народната банка отъ държавата. Между условията по-нататъкъ ние намираме приемането на единъ технически съветникъ — *conseiller technique* — който ще упражнява известни контролни функции на Народната банка; превръщането на Народната банка въ една по-последна дата въ едно акционерно дружество и отишването на монопола върху търговията съ чуждитъ платежни сръдства. Позволете ми да спра вашето внимание върху тия нѣколко главни въпроси, които се поставятъ съ протокола за заема.

Превръщането на Народната банка въ единъ чисто емисионенъ институтъ е едно нѣщо, къмъ което Българската народна банка действително съ течение на времето не се стреми. Въпросътъ е само да не би чрезъ превръщането на Народната банка въ единъ чисто емисионенъ институтъ известни сръди, които иматъ нужда отъ едно прѣко кредитиране отъ Народната банка, да бъдатъ лишени отъ сръдствата, които имъ сѣ необходими. Но ако се взематъ съответнитъ мѣрки, за да могатъ тия сръди да бъдатъ задоволени, въ такъвъ случай ние трѣбва да се съгласимъ, че постепенното прерѣщане на Народната банка въ единъ чисто емисионенъ институтъ, единъ институтъ, който да се занимава съ емитиране на банкноти и съ рескотиране на ефекти, е единъ правиленъ пътъ.

По въпроса за автономията на банката мога да кажа, че всѣчки съвети, които ни се даватъ отъ финансови комитетъ при Обществото на народитъ, сѣ, безспорно, съвети полезни и ценни. Емисионнитъ банки трѣбва да иматъ сигурна автономия. Тѣ не трѣбва да бъдатъ свършено независими отъ държавата — азъ по този въпросъ ще се спра по-късно — защото тѣ сѣ кредитни институти, чрезъ които държавата направлява своята стопанска и финансовъ политика. Обаче емисионнитъ институти трѣбва да бъдатъ настрапи отъ всѣкакво посѣстванство отъ страна на държавата. Емисионнитъ институти не трѣбва да бъдатъ едно учреждение, чрезъ което държавата да може да си набавя фиктивни сръдства за посрѣщане на своитъ разходи. Въ това отношение съветитъ, които ни се даватъ отъ финансови комитетъ, и онѣзи положения, които лежатъ, както въ протокола, така и въ анекситъ къмъ този протоколъ, трѣбва действително, да бъдатъ приети.

Съ протокола се иска създаването на единъ специаленъ контролоръ — *conseiller technique*, който ще има да се произнася въ онѣи случаи, когато, споредъ неговото мнение, се взематъ решения отъ управителния съветъ на Народната банка, които сѣ въ разрѣзъ съ статутитъ на сѣщата банка. Нашето чувство на национална самостоятелностъ ни прѣчи да присемемъ току-така такъвъ единъ контролоръ върху нашитъ финанси и върху нашитъ банкови институти. Обаче положението, въ което се намираме като победена страна и като страна, която има нужда и отъ улеснение, и отъ подкрепа отъ страна на Обществото на народитъ, ни заставятъ да приемемъ известни ограничения на нашата държавна самостоятелностъ. Това е истинското положение на нѣщата. Обаче ние трѣбва да се стремимъ, тия контролни функции, които ще бъдатъ възложени на *conseiller technique* при Народната банка да се отнасятъ стриктно само по отношение на Народната банка

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Само тъй е.

Д. Мишайковъ (д. сг): Да се отнасятъ само за онѣзи конфликти, които биха произлѣзли между решенията на управителния съветъ на Народната банка и статутитъ на сѣщата. Когато ние искаме въ края на краищата възможността да намѣсимъ въ разрешението на тия конфликти единъ висшъ български магистратъ, азъ сѣгамъ, че отъ тази контрола нѣма защо да се опасяваме.

Друго едно условие, което се съдържа въ протокола, е приемането на акционерната форма на Народната банка въ единъ по-късенъ моментъ. Води се единъ голѣмъ споръ: какво означава тая прочута формула въ протокола? Дали тя ни налага превръщането на Народната банка въ едно акционерно дружество или не ни го налага, и дали въобще е предстоице трансформирането на Народната банка по искания начинъ? За мене, г-да, формулата означена, без-

спорно, възприемането на ангажмента от нашата държава да преобразува Народната банка. Във формулата е казано, че българското правителство признава полезността и се ангажира да трансформира Народната банка в един момент, който ще бъде определен по общо съгласие между Обществото на народитѣ и българското правителство. За мене това означава, че ние приемаме тази форма. Остава само да разискваме върху въпроса, кога ще трѣбва да стане тази реорганизация. И затова позволете ми да сира нашето внимание съвѣколко думи върху тоя именно въпросъ.

Кои сж съображенията, за да се иска, што емисионнитѣ банки да бѣдат акционерни дружества? Едно отъ първитѣ съображения е, че чрезъ акционерната форма на емисионния институтъ се гарантира най-добре самостоятелността на банката, независимостта на банката по отношение на държавата. По този въпросъ нѣма различие между системата на ония, които сж разсѣждавали въ Женсва по него и онова, което ние можемъ да искаме. Азъ казахъ преди малко, азъ съмъ напълно съгласенъ, че ние трѣбва да вземемъ всички мѣрки, за да гарантираме автономията на Народната банка. И ще бѣде престъпно въ висша степенъ отъ страна на онова българско правителство, което особено при тези условия, въ които сега се намираме, се опита да посегне на автономията на Народната банка.

Обаче дади акционерната форма е, която ще даде най-големитѣ гаранции за независимостта на Народната банка? Азъ, г-да, стоя на гледището, че у насъ, въ България, държавата, като пазител на автономията на емисионния институтъ, представлява много по-голяма гаранция, отколкото частниятъ капиталъ, затова защото частниятъ капиталъ у насъ е още слабъ, неорганизиранъ, незрѣлъ. Частниятъ капиталъ въ нашата страна не е още дорасналъ, за да може да сравни правилно частнитѣ интереси съ интереситѣ на държавата и на народното стопанство. И въ другитѣ страни се явяватъ по нѣкой път опасения, че влиянието на частния капиталъ въ емисионнитѣ банки може да донесе пакостни послѣдствия. Въ чуждитѣ страни въпросътъ е поставенъ обратно: емисионнитѣ банки сж акционерни, обаче държавата се стреми винаги да си запази правата, за да може да ограничава свободата на акционеритѣ, които ще решаватъ въпроситѣ на банката.

Казва се, обаче, че капиталътъ на Народната банка ще бѣде 500.000.000 л., разпределенъ на 500.000 акции по 1.000 л. акцията; тѣзи 500.000 акции ще бѣдат прѣснати между много акционери. Възможно е да се намѣрятъ много лица въ България, които да заиматъ по една, по нѣколко акции, макаръ че ние не сме сигурни, дали цѣлятъ този капиталъ отъ 500.000.000 л. ще може по този начинъ да бѣде имасиранъ въ България. То е още единъ въпросъ. Въ анекса, както знаете, е предвидено, че, ако не се пласира цѣлятъ капиталъ между тѣзи дребни акционери, които би трѣбвало да бѣдатъ предпочитани, тогава акциитѣ на банката ще се продаватъ à vue, т. е. ще се продаватъ на всѣки единъ, който се яви на гишетото въ банката и иска да си купи отъ тѣхъ — стига само да е български подданикъ. Но да предположимъ, че всички акции се пласиратъ между много акционери. На какво ще се обърне нашата Народна банка съ 50.000, 20.000 или 10.000 души акционери? Какъ ще се изрази властта на тѣзи акционери въ общото събрание на тази акционерна банка? Ние познаваме донѣкъде живота на акционернитѣ дружества и ние знаемъ, какъ тѣ се управляватъ. И затуй азъ никога нѣма да кажа, че едно акционерно дружество се управлява отдолу нагоре. Това сѣщото ще бѣде съ Народната банка, която би била акционерно дружество. Ще става, вѣроятно, тъй — но не вървамъ — както става въ Лондонъ, защото въ Лондонъ се събиратъ акционеритѣ само да чуятъ доклада и да решатъ онова, което имъ се предложи. И тамъ известни кръгове се борятъ за повече права на акционеритѣ, но директоритѣ на Банк офъ Ингланлъ не се съгласява да имъ даде такива права. Такова акционерно дружество е Банк офъ Ингланлъ. Ако нашата Народна банка би могла да стане такова едно акционерно дружество, бихме могли още да помислимъ, но азъ се боя, г-да, че при нашитѣ условия нѣма да имаме това; че, напротивъ, нашитѣ акционери ще искатъ да иматъ права и че въ срѣдата на тия многобройни акционери на Народната банка ще има винаги една благоприятна атмосфера за агитации отъ всѣкакъвъ характеръ.

Н. Мушановъ (д): Отъ всичкитѣ партии.

Д. Минхайковъ (д. ср): Именно, — И мене ме е страхъ, искайки да запазимъ Народната банка чрезъ акционерната форма отъ партийни влияния — не отъ политически, както е казано въ протокола — да не би именно чрезъ акционерната форма, при нашитѣ условия, да отворимъ вратитѣ за такива едни състезания и влияния въ Народната банка.

Ц. Табаковъ (зан): Тъкмо това се цели (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ние, познавайки нашитѣ условия, твърдимъ това, а тѣ цѣлятъ съвсемъ друго, разбирате ли? И затуй не сме се съгласили да я правимъ акционерна.

Нѣкой отъ лѣвницата: А-а-а!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Така е, разбира се, защото не е узрѣла страната, а времето е единъ важнитъ факторъ — кога?

Н. Мушановъ (д): Любувамъ се на Вашитѣ думи.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ако искате да дадете декларация, че Вие ще я правите акционерна, тя е друга работа. (Веселостъ)

Д. Минхайковъ (д. ср): Прдвижда се да бѣдатъ застъпени всички съсловия на страната. Ние сега имаме нече допуснатъ този принципъ въ организацията на банката. Не зная какво може той да даде, но азъ не съмъ много възхитенъ отъ положението, въ което се намиратъ нашитѣ съсловия по отношение на тѣхнитѣ схващания, на тѣхния манталитетъ. Нашитѣ съсловия още не сж достатъчно оформени; тѣ още нѣматъ достатъчно ясно разбиране, както за своитѣ собствени интереси, така и за връзката между интереситѣ, които свързватъ отдѣлнитѣ съсловия въ едно цѣло и за връзката между интереситѣ на държавата и интереситѣ на отдѣлнитѣ съсловия. Въ това отношение ние сме още много назадъ. Менъ се струва, че нѣма нужда да влизамъ въ по-голями подробности и да припомнямъ нѣща отъ близкото минало, когато бѣхме трѣгнали по единъ много опасенъ пътъ въ това отношение.

Но, г. г. народни представители, понеже се иска отъ насъ да се съгласимъ Народната банка да приеме акционерна форма, нека да видимъ какъ сж организирани нѣкои емисионни банки въ чужбина. Азъ имамъ тукъ нѣкои данни, напр. за организацията на Английската банка. Банк офъ Ингланлъ, която функционира по силата на акта на Робертъ Пилъ отъ 1844 г., е акционерно дружество, въ което акционеритѣ иматъ неограничена отговорностъ, понеже въ случай на ликвидация тѣ отговарятъ за загубитѣ, които биха произлѣзли за кредиторитѣ на банката, следъ като се възстанови равноценността на банкнотитѣ. На общитѣ събрания иматъ право на гласъ само ония акционери, които иматъ акции за повече отъ 500 лири. Всѣка акционеръ, независимо отъ това колко акции има, има право само на единъ гласъ. Ролата на акционеритѣ е свършено ограничена. На общитѣ събрания на акционеритѣ се гласува предложената вѣлчина на дивиденда и никакви други въпроси. Директоритѣ на Банк офъ Ингланлъ могатъ да участвуватъ въ частни банки и въ всевъзможни други дружества и предприятия. Емисионната служба на Банк офъ Ингланлъ е свършено отдѣлна отъ банковата. Това било направено, както се изразява Лордъ Овърстотъ, защото би съществувала опасността, че емисията на банкнотитѣ може да стане инструментъ на частни интереси. А самъ Пилъ, при разглеждане статутитѣ на Банк офъ Ингланлъ, е казалъ, че емисионнитѣ отдѣли на банката е едно самодѣйно учреждение на държавата, което действува по принципитѣ на банктѣ, обаче е свършено извънъ контрола на директора на банката. И действително емисията на банкнотитѣ въ Англия до войната се извършване по единъ чисто механически начинъ: количеството на пушатитѣ въ обращение банкноти се определяше отъ количеството злато, съ което разполагаше Банк офъ Ингланлъ. Шомъ се изнесе известно количество злато въ чужбина, банкнотното обращение механически трѣбваше да се намали. Въ това отношение правата на управлението на Банк офъ Ингланлъ сж били свършено ограничени. Разбара се, това положение, както ще видимъ по-нататъкъ, се измѣни съществено презъ време на войната и следъ нея. Това е единъ начинъ на регулиране банкнотното обращение отъ само-

себе си, единъ начинъ, който има своитѣ голѣми противници както въ Англия, така и въ другитѣ страни; при това единъ начинъ, който е възможенъ само въ една страна, която има продължително време активенъ плажеженъ балансъ.

Банкнотното обращение на Банкъ офъ Ингланлъ е било гарантирано, преди всичко, съ дълга на държавата къмъ същата банка, възлизающа на 11 милиона лири стерлинги и съ пѣкои други сигурности, както тѣ ги наричатъ. Следъ това количеството на банкнотитѣ, гарантирано съ държавнитѣ дългове, се е увеличило приблизително на 18½ милиона лири стерлинги. Надъ тази сума всѣки единъ функтъ стерлинга въ банкноти е трѣбовало да бѣде гарантиранъ съ единъ функтъ стерлинга злато въ складоветѣ на банката.

Полската банка, която е една нова банка, създадена следъ войната, има капиталъ 150.000.000 злоти, разпредѣлени на 1½ милиона акции; 15% отъ тѣзи акции могатъ да бѣдатъ на приносителя. Общото събрание на акционеритѣ одобрява равнотежката, баланса, операциитѣ на банката. То се занимава съ изборъ на членоветѣ на управителния съветъ и на съвета на цензоритѣ. Освенъ това, занимава се и съ въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ отъ управителния съветъ. Обаче решенията за увеличение на капитала трѣбва да получатъ одобрението на Народното събрание. Решенията за измѣнение на устава трѣбва да получатъ одобрението на финансовия министъръ. 25 акции даватъ право на единъ гласъ. Никой акционеръ не може да представлява на общо събрание повече отъ 500 гласа. Министърътъ на финанситѣ има право да се противопостави на избора на който и да е членъ на управителния съветъ въ срокъ отъ 3 дни следъ извършването на избора. Председателътъ на банката има право да суспендира изпълнението на всѣко решение на управителния съветъ, което, по неговото мнение, е противно на закона и на статутитѣ на банката или на интереситѣ на държавата. Всѣко спрѣно по този начинъ решение трѣбва да бѣде представено на министъра на финанситѣ отъ председателя. Ако министърътъ на финанситѣ одобри мнението на председателя, тогава взетото отъ управителния съветъ решение не се туря въ изпълнение. При банката има единъ държавенъ комисаръ, който наблюдава управлението и операциитѣ на банката.

Белгийската банка представлява едно акционерно дружество. Управителътъ се назначава отъ краля за 5 години. Той има право да суспендира решенията на управителния съветъ и да ги представя за разглеждане на генералния съветъ на банката. Управителниятъ съветъ се състои отъ управителя и 5-тѣ директори. Генералниятъ съветъ се състои отъ управителния съветъ и прибавенъ къмъ него съветътъ на цензоритѣ. Той е върховното управително тѣло на Белгийската банка. Обаче, решенията на това тѣло за разпредѣление на дивидендитѣ, за условията, по които се приематъ депозититѣ, трѣбва да бѣдатъ одобрени отъ финансовия министъръ.

Както виждате, въ различнитѣ страни има известни различия въ организацията на емисионнитѣ банки. Но въ всички тѣзи емисионни банки, които по своята форма представляватъ акционерни дружества, както виждате, държавата е вземала добри мѣрки, за да запази своитѣ интереси и интереситѣ на народното стопанство.

Но върно ли е, г-да, че акционерната форма на емисионната банка е действително сигурното, върното сръдство, за да се предпази една страна отъ инфлация? Менъ се струва, че на всички ви е известно, че презъ време на войната нито една емисионна банка, организирана като акционерно дружество, не може да откаже на държавата своето съдействие. И затова въ всички страни инфлацията настѣпи. Азъ имамъ тукъ числа за Англия. Презъ 1914 г. банкнотното обращение тамъ е възлизало на 74—75 милиона лири стерлинги; златното покритие — на 69.000.000 лири стерлинги; книжнитѣ пари на държавата, къренси нотъ — на 38½ милиона лири стерлинги. И следъ туй следва презъ 1915 г. — 139 и нататъкъ, а по настоящемъ банкнотното обращение въ Англия, като въ него влизатъ банкнотитѣ, които издава Банкъ офъ Ингланлъ и къренси нотъ, значи, книжнитѣ пари, които пуца въ обращение държавата и които съ гарантирани съ банкнотитѣ на Банкъ офъ Ингланлъ, възлиза на 410.000.000 английски лири, споредъ единъ отъ последнитѣ баланси на Английската банка.

Това банкнотно обращение е покрито съ една златна наличност отъ 157 милиона английски лири — нѣщо, което г-дави, както видѣхме и преди малко, около 38%.

Подробното проследяване на тѣзи числа ни показва, че още презъ 1915 г. Английската банка е била принудена да отстъпи отъ своитѣ строги принципи за пълното покритие на английската банкнота. Само че въ Англия не съ направил онова, което направиха въ другитѣ страни и което се направи и у насъ, въ България — държавата прѣко да вземе сръдства отъ Народната банка, отъ емисионния институтъ, чрезъ пуцане въ обращение нуждитѣ количества банкноти. Английската банка запази количеството на банкнотитѣ въ ония размѣри, които тя считаше, че съобразни съ нейнитѣ принципи. Но, за да се снабди държавата съ нуждитѣ сръдства, се пуснаха въ обращение така нареченитѣ къренси нотъ, които възлизатъ презъ 1928 г. на 289.000.000 английски лири. Значи, отъ цѣлото банкнотно обращение...

Министъръ В. Молловъ: (Казва нѣщо)

Д. Мишайковъ (д. сг): Азъ говоря за златното покритие, понеже това е отстъпление отъ старитѣ традиционни принципи на Английската банка. — Това е вече влизане въ водитѣ на европейскитѣ емисионни банки.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И тѣ съ дребнитѣ банкноти, защото английската банка не издава банкнота по-долу отъ една английска лира.

Д. Мишайковъ (д. сг): Тѣ съ 410.000.000 заедно съ банкнотитѣ, които издава Банкъ офъ Ингланлъ.

Положението въ Англия бѣше такова, че презъ 1920 г. правителството трѣбваше да отмѣни свободното експортиране на златото.

Друго едно отстъпление се направи съ закона на Чърчилъ презъ 1925 г., съ който Банкъ офъ Ингланлъ се освобождаваше отъ задължението да размѣня всѣка банкнота или къренси нотъ срещу злато. Освобождаването на банката отъ това задължение не оказа, разбира се, никакво влияние върху курса на английската лира.

Стѣсненото положение тогава на Банкъ офъ Ингланлъ принуди управителя на банката Съръ Монтегю Норманъ да отиде въ Америка и да сключи една спогодба съ Федералъ Резервъ Банкъ и съ Морганъ, за да се поставятъ на разположение на Банкъ офъ Ингланлъ при Федералъ Резервъ Банкъ 200.000.000 долари и при Морганъ 100.000.000 долари, при последния срещу една провизия отъ 1 1/4, безъ разлика дали кредититѣ ще бѣдатъ използвани или не. Тия кредити нѣмнитѣ наричатъ *Bereitschaftskredite*.

Всичко това ни показва, че, въпрѣки обстоятелството, че Английската емисионна банка съществува въ формата на акционерно дружество, английското правителство презъ време на войната е прибѣгнало фактически до инфлация, до увеличение на банкнотното обращение, до увеличение на паричнитѣ знаци, за да покрива съ тѣхъ своитѣ разходи.

Сѣщия случай имаше и въ Франция. Нека да ви кажа нѣколко числа и за тази държава. Съ закона отъ 5 августъ 1914 г. се дава право на Банкъ де Франсъ да увеличи банкнотното обращение на 12 милиарда франка при една златна наличност отъ 5½ милиарда франка и се дава право на държавата отъ тия 12 милиарда франка да вземе за своитѣ нужди максимумъ 2.900.000.000 франка. Тия суми се увеличаватъ, докато презъ 1925 г. — последниятъ законъ е отъ 27 юний 1925 г. — банкнотното обращение при 5.900.000.000 франка златна наличностъ възлиза на 51 милиарда франка, а държавата дължи на Банкъ де Франсъ 42.500.000.000 франка срещу своитѣ задължения.

Повече отъ това не е нужно да цитирамъ. Вие знаете, че такова бѣше положението и въ Белгия, и въ Гърция, и въ Италия, и въ Германия, и у насъ, и въ много други държави.

Акционерната форма, следователно, не е гаранция за запазване на една страна отъ инфлация. Декеръ, когото цитирахъ преди малко, като говори за единъ другъ специалитетъ по банковото дѣло, Лансбургъ, казва: „Взгледътъ на Лансбургъ, който вижда въ английската организация най-добрата гаранция срещу използването на емисионнитѣ банки отъ държавата, не може да се поддържа. Защото и въ Англия монетата е била компрометирана чрезъ издаване на книжни пари. Злоупотреблението съ емисиата на банкнотитѣ не могатъ да се избѣгнатъ чрезъ постановленията на единъ законъ. Тѣ могатъ да бѣдатъ избѣгнати само ако общественото мнение решително отхвърли инфлационната политика“. — И даже единъ другъ специалитетъ по тия въпроси, Прионъ, който написа въ голѣмия „Речникъ за държавнитѣ науки“ отдѣла за емисионнитѣ банки, и който е защитникъ на акционерната форма, и той

казва, че въ времена на бедствия, на нужди, емисионната банка не може да изостави държавата.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Тогава държавата излага живота на милиони хора, не само имота.

Д. Мишайковъ (д. сг): Друго съображение на защитниците на акционерната форма е, че при една акционерна емисионна банка може да се избягнат партийните влияния върху емисионния институт на държавата.

Въ протокола е казано, че „българското правителство трябва да гарантира Народната банка отъ всякакво политическо влияние“. Ако подъ тази дума се разбира, „партийно влияние“, безспорно, трябва да се приеме. Но няма никакво съмнение, че емисионният институт на държавата, както казахъ преди малко, не може да стои на страна отъ общата и голъма политика на държавата по отношение на народното стопанство и на финансите. Ако е въпросъ за партийни влияния, безспорно, тѣ трябва да се избягнатъ.

Но нуждна ли е акционерната форма на емисионната банка, за да се затворятъ вратитѣ за влиянието на политическите партии? Азъ мисля, че ония гаранции, които се предвиждатъ чрезъ променитѣ въ сега действащия законъ за Народната банка, сѣ достатъчни отъ формално гледище да гарантиратъ Народната банка, защото и акционерната форма може да се третира само като една формална гаранция, а не гаранция по същество за независимостта на емисионната банка. Ако е въпросъ да говоримъ фактически и по същество, тогава, безспорно е, че разрешението на този въпросъ зависи отъ общото положение на страната, отъ нейната политическа зрѣлост, отъ начина, по който политическите партии схващатъ и третиратъ държавните въпроси. И заради това азъ пакъ повтарямъ, че неизмѣрими беди ще направя въ бъдеще онези политическа партия въ България, които би посетили по какъвто и да е начинъ върху автономията на Народната банка въ това отношение.

Другъ единъ аргументъ — неприятелско нашествие. Ако емисионната банка е държавна, при неприятелско нашествие тя може да бъде секвестрирана отъ неприятеля; ако тя е частна акционерна банка, тогава тя ще продължава да съществува. Дали емисионната банка, даже и когато е акционерно дружество, ще бъде пощадена отъ неприятеля, мене ми се струва, че това зависи отъ силата, отъ това до де може да отиде неприятелътъ въ своитѣ поплъзновения. Ако ли ние ще трябва следъ едно неприятелско нашествие, което би унищожило нашата самостоятелностъ, да се утешаваме съ това, че е останала емисионната банка като едно частно дружество, мене ми се струва, че едно такова утешение ще бѣде много слабо.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Г-да! Въпросътъ за акционерната форма на Народната банка е билъ поставянъ на разискване и другъ пътъ. Той е разискванъ и при самото създаване на Народната банка и тогава тази форма, акционерната, не е била приета, защото се е сѣмтало, че нашитѣ условия не подхождатъ и, главно, изхождадо се е отъ съображението, че има опасностъ, при липсата на капиталъ въ нашата страна, акциитѣ на Народната банка да попадатъ въ ръцетѣ на чуждия капиталъ. Следъ това въпросътъ е билъ повдигнатъ въ 1895 г. и управителниятъ съветъ на Българската народна банка се е занимавалъ специално съ този въпросъ. Той го е решилъ отрицателно, като е изтъкналъ следнитѣ съображения: първо, частнитѣ емисионни банки употребяватъ всички сръдства за по-значителното разпространение на банкнотитѣ, като се трудятъ за влагане на колкото е възможно по-малкъ капиталъ; второ, тия банки изкарватъ грамадни дивиденди за акционеритѣ за сѣмтка на държавата и на населението; трето, ползата, която тѣ принасятъ на населението, не е пропорционална съ сръдствата, които самото население имъ доставя чрезъ приемането на банкнотитѣ. Възъ основа на всички тия съображения управителниятъ съветъ на Народната банка тогава заключавал, че единъ опитъ за преобразуването на банката не само би претърпѣлъ неуспѣхъ, но може да намали престижа ѝ, да отслаби довѣрието на публиката въ нея и да стане причина за окончателното ѝ разстройство.

Азъ, разбира се, не сподѣлямъ всичкитѣ тия схващания, които сѣ въ това решение на управителния съветъ. Ония съображения, които насъ сега ни интересуватъ сѣ малко отъ по-другъ характеръ. И азъ ще продължа тѣхното изобразяване. У насъ няма подходящъ менталитетъ, за да бѣде емисионната банка акционерно дружество. Ние всички знаемъ съ колко голѣмо подозрение се отнася една частъ отъ обществото къмъ акционернитѣ пред-

приятия и къмъ акционеритѣ. Имаше даже време, когато думата „акционеръ“ бѣше синонимъ съ нѣщо лошо, отрицателно въ нашия животъ, . . .

Г. Драгневъ (з. в): И сега е същото.

Д. Мишайковъ (д. сг): . . . когато се сѣмталаше, че акционеритѣ сѣ една категория хора, които принасятъ само пакостъ и злина на държавата, че тѣ сѣ нѣкакви експлоататори. Азъ самъ съмъ ималъ случая да се боря съ таква една схващания. Безспорно, има лоши акционери, но акционерната форма на предприятията не е нѣщо лошо. Напротивъ, тя е нѣщо положително и творческо. Въ това няма никакво съмнение. Обаче, ние още не сме възприели тоя менталитетъ. Едно, защото нѣмаме достатъчно ясно представление, достатъчно ясно разбиране на тия въпроси, и друго, защото ние често пъти не сме и добросъвестни, когато ги третираме и използваме известни наименования, известни формални постановки на въпроситѣ, за да постигаме единъ или други цели. При тоя нашъ менталитетъ, мене ме е страхъ, че Народната банка, ако стане акционерна, ще бѣде обектъ на недовѣрие, на атаки, даже на клевети, ако щете, въ различни случаи, отъ различни сръбзи, а това не може да не се отрази върху довѣрието, което публиката трябва да има къмъ централния емисионенъ институтъ на страната.

Съ акционерната форма на Народната банка се цели да се затворятъ вратитѣ на тая банка за влиянието на политиката. Но няма ли, чрезъ отиването на тая банка въ ръцетѣ на частния капиталъ, да се отворятъ вратитѣ за друго едно влияние — за влиянието на финансовия капиталъ върху политиката?

Ц. Табаковъ (зан): Тамъ е всичкото.

Д. Мишайковъ (д. сг): Тия въпроси вече сѣ разрешени въ ония страни, които сѣ по-напредъ отъ насъ въ стопанския животъ. Тѣ вече сѣ постигнали известно равновесие между онова, което се казва финансовъ свѣтъ, и онова, което се казва политически свѣтъ, има вече консолидации, установени отношения. У насъ тия отношения още ги няма. Ние тепърва трябва да работимъ за създаването на единъ правилни връзки между политиката и финанситѣ.

Н. Мушановъ (д): Да не се създаватъ, по-добре.

Д. Мишайковъ (д. сг): Не могатъ да не се създадатъ, но трябва време, трябва възпитание за това. Азъ сѣмтамъ, че това време още не е дошло и ме е страхъ, че, ако се даде по този начинъ достъпъ на финансовия, на частния капиталъ въ централния емисионенъ институтъ на държавата, да не се засили неговото влияние върху политиката съ всичкитѣ ония пакостни послѣдствия, които може да има това въ една страна като нашата, въ която, за голѣмо съжаление, по-често сѣ случатъ на крайноститѣ, отколкото на умѣреността.

Какво ни дава заемътъ? Заемътъ ни дава за летящитѣ дългове на държавата 750 милиона лева. Летящитѣ дългове на държавата възлизатъ на единъ милиардъ и 380 милиона лева — значи, остава една сума отъ около 630 милиона лева летящи задължения, които ще трябва да бъдатъ покрити съ спестявания отъ бюджета.

За желѣзницитѣ и жптищата се отдѣля една сума отъ 850 милиона лева. Не се знае още каква ще бѣде сумата, която ще се изразходва за желѣзницитѣ и каква ще бѣде сумата, която ще се изразходва за жптищата. Не съмъ точно информиранъ въ този моментъ, сумата, която ще се изразходва за желѣзницитѣ, за какво именно ще се изразходва; дали тя ще се изразходва за постройка на нови желѣзопътни линии, за довършване на започнати или ще се изразходва само за подобрене на сега съществуващитѣ желѣзници. Азъ сѣмтамъ, че ние трябва да туримъ за известно време една точка въ развитието на нашата желѣзопътна мрежа, защото развитието на нашето производство не изисква развитието на тази мрежа въ сегашния моментъ. Ние сме дошли до положението да е нуждно да увеличимъ производството, за да можемъ да използваме нашето капацитетъ на оиѣзи желѣзници, които сега имаме. Азъ говоря изобщо, не засѣгамъ въпроса за отдѣлни желѣзопътни линии; може да има нѣкакъвъ голѣмъ интересъ да се направи нѣкакѣ една линия; въобще въ тѣзи въпроси никой пътъ не трябва да се взематъ нѣщата въ абсолютенъ сми-

сълъ, защото винаги има нѣщо, което може да се каже и отъ другата страна. Въ всѣки случай това, което ще се вложи въ българскитѣ държавни желѣзници, малко ще се отрази върху приходитѣ на желѣзницитѣ и сравнително малко ще се отрази, особено въ първо време, върху приходитѣ на народното стопанство. По-голямъ значение ще има поправката на шосетата, за да може да се свържат населенитѣ мѣста, производителнитѣ центрове въ страната съ сега съществуващата желѣзнопътна мрежа. Тамъ действително имаме една голѣма задача за разрешение. Но, естествено, когато ще се разрешава тази задача, ще трѣбва да се взематъ предъ видъ действителнитѣ нужди; да не би да се увлѣчемъ въ поправяне на паралелни съ желѣзницата шосета. Мене ми се струва, че интересътъ на народното стопанство като че клони повече да се поправятъ вертикалнитѣ шосета, онѣя шосета, които ще свържатъ населенитѣ мѣста съ желѣзницитѣ, а не онѣя шосета, които вървятъ паралелно съ желѣзнопътнитѣ линии.

Земледѣлската банка ще получи една сума отъ 350 милиона лева.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Около 500 милиона лева.

Д. Мишайковъ (д. сг): Върху Земледѣлската банка ще се прехвърлятъ и известни суми отъ Народната банка, само че фактически нѣма да се прехвърлятъ паритѣ, а ще се прехвърлятъ задължения, които сега съществуватъ къмъ Народната банка, къмъ Земледѣлската банка. Така че, Земледѣлската банка съ течение на времето ще има да увеличава своитѣ парични срѣдства съ погашенията на тѣзи задължения.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще ѝ се открие кредитъ въ размѣръ на направенитѣ отъ нея изплащания. Фактически ще станатъ 800 милиона лева.

Д. Мишайковъ (д. сг): Съ течение на времето.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не съ течение на времето; веднага ще стане това.

Д. Мишайковъ (д. сг): Освенъ това, въ приложение I имаме положението, че 25% отъ портфейла на Народната банка — а сега съ последната редакция на това приложение става 33% — може да бѣде отъ земледѣлско произхождение. По този начинъ се създаватъ, чрезъ този заемъ, срѣдствата, съ които Земледѣлската банка ще трѣбва да оперира въ бъдеще.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И поради намаление на лихвата отъ Народната банка, влоговетѣ, съ стотици и стотици милиони, отиватъ въ Земледѣлската банка.

Д. Мишайковъ (д. сг): Това е вече въпросъ на влогова политика.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тѣй е. Не може да бѣде иначе.

Д. Мишайковъ (д. сг): Безспорно, при едно намаление на лихвения процентъ на Народната банка, ако лихвенитѣ проценти на Земледѣлската банка бѣде по-голямъ, една голѣма частъ отъ влоговетѣ, които сѣ въ Народната банка, ще отидатъ въ Земледѣлската банка. Нѣма съмнение въ това.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: То е наложително.

Д. Мишайковъ (д. сг): Но, ако говоримъ отъ гледище на заема, отъ гледище на целитѣ, които трѣбва да бѣдатъ постигнати съ единъ заемъ, азъ намирамъ, че въ този заемъ на нуждитѣ на нашето земледѣлие, на нашето земледѣлско производство е обърнато по-малко внимание, отколкото заслужава.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: А Ипотечарната банка, която е свързана съ този заемъ?

Д. Мишайковъ (д. сг): То ще дойде постепенно. — По едни изчисления на Земледѣлската банка, нуждитѣ на земледѣлието се изчисляватъ сега приблизително на около три милиарда лева. Но да приемемъ, че тия нужди сѣ два милиарда; все пакъ тѣ не се задоволяватъ съ сумитѣ, които

се предвиждатъ за тази целъ отъ заема, заедно съ онѣя суми, които ще бѣдатъ прехвърлени отъ Народната банка къмъ Земледѣлската.

Следъ това иде сумата отъ милионъ и половина английски лири, които ще се дадатъ на Народната банка — казано е — „за законната стабилизация на лева“. Какво трѣбва да се разбира подъ „законна стабилизация на лева“? Ако е въпросъ за отношението между книжния левъ и златото, такава една стабилизация имаме. Ако е въпросъ да се допустне свободна обмѣна на злато срещу банкноти, струва ми се, че нѣма да имаме споръ помежду си, че това ще бѣде твърде опасно за интереситѣ на банката и за интереситѣ на народното стопанство. Тогава не ще можемъ да вложимъ другъ смисълъ въ тѣзи думи освенъ, че ще се гарантира Народната банка съ по-голямъ количество чужди девизи, за да може да посрѣща задълженията си въ чужбина. Азъ смѣтамъ, обаче — това, което казахъ по-рано — че златното покритие на нашето банкнотно обращение е достатъчно; нѣмаме достатъчно чужди девизи.

Но какво ни дава заемътъ отъ гледище на чуждитѣ девизи? Азъ се помъчихъ да направя една смѣтка — ако нѣщо съмъ сбъркалъ, ще ме поправите. 1.500.000 лири стерлинги ще се дадатъ на Народната банка. Следъ това, една сума отъ 650.000 лири стерлинги ще се дадатъ на Земледѣлската и Кооперативната банки. Следъ това, за законнѣли бюджетни плащания ще се дадатъ 1.100.000 английски лири. Обаче азъ смѣтамъ, че отъ тѣхъ ефективно ще останатъ въ Народната банка не повече отъ 900.000 лири, понеже, по силата на взаимната задълженостъ на тѣзи, които ще получатъ тѣзи пари, 200.000 ще отидатъ отново въ странство. Отъ сумата единъ милиардъ и четвъртъ, която се предвижда за пѣтица и желѣзници, смѣтамъ, че ефективно нѣма да останатъ въ Народната банка повече отъ 800.000 лири стерлинги. Значи, всичко около 4 милиона лири стерлинги, които възлизатъ на около 2.700.000.000 л. Като се прибави къмъ тази сума и свободната сума отъ бѣжанския заемъ отъ около 800 милиона чужди девизи...

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Надъ милиардъ.

Д. Мишайковъ (д. сг): ... ние ще получимъ около три и половина милиарда или три милиарда и седемстотинѣ милиона чужди девизи. Отъ тази сума трѣбва да се извадятъ около 800—850 милиона различни задължения на Народната банка въ странство въ чужди девизи — за желѣзници, заема на Българската земледѣлска банка въ долара и т. н. И като се направи равностѣтка, ще останатъ около 2.500.000.000—2.600.000.000 л. чужди девизи чѣсто произведение отъ двата заема въ аваритѣ на Народната банка. Разбира се, това ще бѣде много полезно. Никой не може да твърди, ако нашата Народна банка; вмѣсто сегашното положение, въ което се намира, има единъ плюсъ отъ 2.500.000.000 до 2.600.000.000 л. чужди девизи, че въ такъвъ случай нейното положение нѣма да бѣде подобро.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И то следъ като си е платила борчоветѣ.

Д. Мишайковъ (д. сг): Да, следъ като си е платила всички задължения.

Обаче какво ни чака, г-да, въ бъдеще? Отъ цифритѣ, които ви дадохъ за 1925/1926 г., ние видѣхме, че имаме единъ срѣденъ годишенъ дефицитъ по платежния балансъ повече отъ 600 милиона лева. Но азъ вземамъ 500 милиона лева. Като прибавимъ къмъ тѣзи 500 милиона лева: 168 милиона лева вноска за бѣжанския заемъ и 270 милиона лева въ чужда валута погашение по този заемъ — не е въпросъ какъ ще легне върху бюджета плащането на този заемъ, тамъ има друга една смѣтка, то ще бѣде по-малко — но чуждата валута за погасяването на този заемъ заедно съ лихвитѣ ще възлѣзе на 270 милиона лева — дефицитътъ тогава на платежния балансъ ще дойде до една сума отъ 900—930—940 милиона лева. Следователно, ако въ годнитѣ, които непосредствено следватъ, ние останемъ при същото положение, въ което се намираме сега, чуждитѣ девизи, съ които разполага Народната банка, следъ всички тѣзи операции, нѣма да стигнатъ дори за три години.

Нека направимъ и друга една смѣтка. Ние плащаме 270 милиона български лева въ чужда валута срещу нашитѣ репарационни задължения, 104 милиона лева срещу окупационнитѣ задължения, 168 милиона лева срещу бѣжанския заемъ и 270 милиона лева ще плащаме срещу новия заемъ. Всичко това възлиза на 812 милиона лева. За три години,

следователно, само за плащане на репарациите и взематъ, които сме сключили, ние ще изразходваме почти цѣлния резервъ отъ чужда валута, съ която ще разполага Народната банка като резултатъ отъ този и бъжанския вземъ. Веднага би могло да се каже: нѣма ли вливането на тѣзи пари въ нашето народно стопанство да предизвика едно повдигане, едно съвземање, което съвземање да даде възможност на Народната банка да получава едно по-голямо количество чужда валута, отколкото досега? Съвземањето, безспорно, може да стане въ известни размѣри, но за него се изисква време. При това, тъй като за земеделското производство не сѫ предвидени достатъчно суми, азъ съмтамъ, че това съвземање ще стане по-бавно, отколкото е нужно, а ме е страхъ даже, че вливането на повече парични срѣдства въ другитѣ области на нашата стопанска предприемчивост може да докара до обратни резултати. Хората се оплакватъ у насъ отъ парична криза. Нѣмало пари! Това не е вѣрно. Въ нашата страна има сега повече пари, отколкото имаше по-рано, обаче нѣма сдѣлки, нѣма стопански животъ. Защо нѣма стопански животъ? Азъ се връщамъ винаги на старата си мисль — затова, защото покупателната сила на селското население, на земеделското население, е намалѣла. Затова нѣма сдѣлки. Какво значи да се подпомагатъ съ кредити индустриалните и занаятчиите? Това значи или да продължатъ производството въ сѣщия темпъ, или да го увеличатъ. Това увеличение или продължение на производството въ сѣщия темпъ би представлявало единъ плюсъ и не би представлявало опасностъ, ако би било последвано съ едно увеличение на покупателната сила на земеделското население; иначе нѣма опасностъ, че кредитирането на тѣзи производства може да докара до една още по-голяма стагнация въ бъдеще.

При това, г-да, азъ съмтамъ, че положението ще се усложни и поради вдигането на монопола на търговията съ чужди платежни срѣдства. Монополътъ на търговията съ чужди платежни срѣдства е безспорно една временна мѣрка; тя може да трае дълго време, но все пакъ тя е една временна мѣрка. Азъ не желая тукъ да споря принципно: трѣбва ли да има винаги монополъ на търговията съ чужди платежни срѣдства или не? Азъ приемамъ охотно, че нормалното положение е да нѣма такъвъ монополъ, обаче азъ не съмъ убеденъ, че е настѣпилъ вече у насъ моментътъ за вдигане монопола на търговията съ чужди платежни срѣдства; азъ не съмъ убеденъ, че следъ сключването на този заемъ, вдигането на монопола на търговията съ чужди платежни срѣдства ще донесе повече полза за нашата страна, отколкото неговото съществуване. Отъ изучаванията, които правихъ на числата, които показватъ размѣра на банкотното обращение, курса на левъ и т. н., азъ се убедиохъ и мога да убѣдя въ това всѣкого, който би се обърналъ къмъ менъ — не искамъ сега да ви занимавамъ съ много числа — че размѣрътъ на колебанията на курса на левъ е билъ винаги по-голямъ, отколкото това се е налагало отъ измѣненията въ стопанския животъ. Това, разбира се, е до края на 1923 г. — На 12 декемврий се въведе монополътъ на търговията съ чужди платежни срѣдства. Въ този день — 12 декемврий — курсътъ на левъ падна съ 200 пункта. Следъ въвеждането на монопола на търговията съ чужди платежни срѣдства до края на месецъ декемврий въ Народната банка се събра единъ резервоаръ отъ близо единъ милиардъ чужда валута. Питамъ сега: кое е било причината за това голямо колебание въ курса на левъ? Отсутствието на чужда валута ли? Не, защото веднага следъ въвеждането на монопола на търговията съ чужди платежни срѣдства, чуждата валута дойде въ Народната банка.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Следъ това дойде. Следъ въвеждането на монопола дойде чуждата валута въ банката.

Д. Мишайковъ (д. ср): Да.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Имаше я въ страната.

Д. Мишайковъ (д. ср): Чужда валута имаше въ страната, но тя не бѣше концентрирана въ Народната банка. Народната банка имаше — не помня точно цифрата — около 400—500 милиона чужда валута до 12 декемврий, а следъ въвеждането на монопола, до края на декемврий, чуждата валута достигна до единъ милиардъ левъ. Но не е тамъ въпросътъ. Въпросътъ е, че сме имали чужда валута въ страната, и въпреки това, нашиятъ левъ е билъ под-

ложенъ на такива силни колебания. Следователно, не може да се говори, че само чуждата валута, която сме имали въ нашата страна, е единствената причина, за да се стабилизира левътъ. Очевидно е, че концентрирането на чуждитѣ платежни срѣдства въ Народната банка и поставянето търговията съ тѣхъ подъ контрола на Народната банка изигра една добра роля за стабилизацията на левъ. И защо това е така? Защото у насъ условията не сѫ както въ много други страни. Азъ и по-рано казахъ, че ние сме страна на крайноститѣ. Ние се хвърляме отъ една крайностъ на друга. Сѣщата картина представлявахъ и колебанията на нашия левъ преди 1924 г. Нашата публика още не е дисциплинирана въ това отношение, тя е лековѣрна, тя се поддава лесно на едни или други влияния. Влияятъ сѣщо така и политическите условия на Балканския полуостровъ. Всѣки мисли за своята сигурностъ, за сигурността на онова, което е спестилъ. При това и частниятъ капиталъ у насъ, за голямо съжаление, въ много случаи е прибѣгвалъ до крайни прийоми и е създавалъ крайности въ спекулирането. Азъ не съмъ противъ спекулирането, защото споредъ мене, всѣка стопанска дейностъ е неспремѣнно една спекула; всѣки единъ стопански деятель, който си поставя целъ за постигане въ бъдеще, прави спекула. Защото сѣщността на спекулата е: да разчиташъ да получишъ въ единъ бъдещъ моментъ повече отъ опова, което влагашъ, като усилие и капиталъ, въ настоящия моментъ.

Обаче всичко трѣбва да има своитѣ граници. Не може да се одобри една спекула, която се хвърля отъ една крайностъ въ друга единствено съ целъ за печалба и която поставя въ опасностъ много голѣми интереси — и на народното стопанство, и на държавата. При това има значение и сезонниятъ характеръ на нашето стопанство. Има сезони, когато има приливъ на чужда валута — това сѫ сезонитѣ на силенъ експортъ. Има сезони, когато чуждата валута е въ слабо количество — това е сѣщо така причина, за да ставатъ тѣзи значителни, по-големи отколкото е необходимо, колебания въ курса на българската монета. Следъ това, ако чуждата валута се намира въ ръцетѣ на частни лица, всѣко едно отъ тия частни лица само ще избира моментитѣ, които да поставя чуждата валута, съ която разполага, въ разположение на народното стопанство.

Сега ние имаме единъ резервоаръ на всичката чужда валута. Може би, има известни количества, които сѫ укрити, които не достигатъ до Народната банка — контрабандата е едно явление, което винаги съществува; тя е единъ вѣченъ съпътникъ на човѣшките работи — но все пакъ, голѣмото количество чужда валута, което се пада на българското народно стопанство, се намира въ единъ общъ резервоаръ. Ако се вдигне монополътъ на търговията съ чужди платежни срѣдства, въ такъвъ случай ще остане на стображенията на спекулата, на стображенията и интереситѣ на отдѣлните лица кога именно да поставятъ чуждата валута въ разположение на народното стопанство. Кога ще я поставятъ? Очевидно тогава, когато иматъ най-голямъ интересъ. И въ този случай ние ще присъствуваме отново на конфликта между интереситѣ на частни лица, притежатели на чужда валута, и интереситѣ на стабилността на българската монета.

Нѣкой отъ лѣвницата: Както въ мината „Перник“.

Д. Мишайковъ (д. ср): Монополътъ на търговията съ чужди платежни срѣдства създаде още едно последствие: то е, че той поставя Българската народна банка въ едно ново положение по отношение на стопанския животъ. Той заставя Народната банка да стане единъ ръководенъ институтъ, до известна степенъ, на действителъ въ нашето стопанство. Българската народна банка, наистина, не е прибѣгвала до цѣкакви ограничения, които да се налагатъ, да кажемъ, на импортьоритѣ. Обаче тя винаги се е отнасяла предупредително и съ съвети къмъ тѣхъ; и има случаи, кѣдето Народната банка съ своитѣ съвети — благодарение на това, че тя е, която държи чуждитѣ девици — е могла, донѣкъде поне, да съдействува за известно контингиране въ нашата вносна търговия — единъ голѣмъ въпросъ за насъ, защото стабилитетътъ на монетата зависи не само отъ това, какъвъ ще бѣде износътъ, но още и отъ това, какъвъ ще бѣде вносътъ.

Монополътъ върху търговията съ чужди платежни срѣдства даде възможностъ на Народната банка да развие известна полезна дейностъ и въ едно друго направление. Може да се каже най-после: какво ни е страхъ отъ това,

да вдигнемъ монопола сега, като се сключи този заемъ — Народната банка ще има достатъчно количество чужди девизи, съ които ще може да се намѣсва, за да регулира курса на лева? Азъ ви направихъ преди малко смѣтката за колко време ние ще изразходваме тѣзи чужди девизи. Ако ще искаме Народната банка да се намѣсва, тъй, както едно време се намѣсваше, за да регулира курса на лева, мене ме е страхъ, че това пакъ ще се отрази върху нейния щокъ отъ чужди девизи, защото регулирането курса на лева чрезъ намѣсване на Народната банка изисква разходване на известно количество чужда валута, или, най-малкото, Народната банка, наредъ съ другитѣ учреждения, частни банки, ще трѣбва да се състезава, да спекулира на борсата, за да запази курса на лева.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не могатъ да се състезаватъ съ нея.

Д. Мишайковъ (д. ст.): Г. г. народни представители! Отъ това, което ви изложихъ досега, е ясно, че ония резерви отъ чужда валута, които биха се създали като резултатъ отъ осмѣщаването на този заемъ, ние ще трѣбва да изразходваме главно за посрѣщане на нашитѣ репарационни задължения и плащанията по двата заема. И мене ми се струва, че когато ние ще довършимъ този резервоаръ отъ чужди девизи, то ще бъде времето, когато ще настѣпни епохата на астрономическитѣ числа — 1932-1933 г., когато ние ще имаме да посрѣщаме много по-големи репарационни плащания.

Азъ знамъ какво може да се каже: „Е добре, ние тогава ще видимъ какво ще правимъ; когато не можемъ да плащаме — не можемъ; и тогава ще се постави цѣлиятъ въпросъ за репарациитѣ“. — Добре, но защо да се натоваримъ още отсѣга съ този дългъ, който ще ни улесни само въ продължение на 3—4 години? Защо сключването на този заемъ не се свърже съ въпроса за репарационнитѣ задължения?

Презъ 1923 г. на Австрия се даде възстановителенъ заемъ отъ 585 милиона златни корони и репарационнитѣ ѝ плащания се отложиха за 20 години. На Германия, споредъ плана на Даусъ, се даде единъ заемъ отъ 960 милиона златни марки, като се каза, че погашенията и лихвентѣ по този заемъ ще влизатъ въ общата маса на онова, което ще се плаща срещу репарационнитѣ задължения и че плащанията по този заемъ ще иматъ привилегия предъ другитѣ репарационни задължения. Въ този планъ на Дауса се вмѣкна и друго едно смѣстено и важно положение, то е положението на трансферта: възможността за Германия да плаща въ известни случаи задълженията си не въ чужда валута, а въ германски марки.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И у насъ го има.

Д. Мишайковъ (д. ст.): Имаме го сега съ бѣжанския заемъ. — По този въпросъ известниятъ познавачъ на репарационната проблема Карлъ Бергманъ въ книгата си „Der Weg der Reparation“ — „Пътятъ на репарациитѣ“ — казва: (Чете) „Досега всички планове за репарациитѣ изхождаха отъ това, че установяването на дълга въ златни марки задължава Германия да си доставява сама чуждата валута, пуждна за репарациитѣ, т. е. да купува чужди пари съ германски. Ние видѣхме, че тъкмо въ тая практика трѣбва да се потърси дълбоката причина за катастрофата на марката. Въ своя докладъ експертитѣ по плана на Даусъ казватъ: „Смѣстувана една голѣма разлика между онова, което Германия може да спести за своитѣ плащания въ свои собствени пари и онова, което тя може да привее на чуждитѣ държави. За да не се подровни, обаче, монетата, необходимо е не само да бъде въ равновесие бюджетътъ, но би трѣбовало приходитѣ отъвнѣ да бъдатъ толкова голѣми, колкото и плащанията, които страната има да прави въ чужбина, включително и сумитѣ за репарациитѣ. Затова репарациитѣ могатъ да бъдатъ плащани само отъ излишечитѣ на германското стопанство. Годишната сума, която Германия би могла да плаща споредъ платежоспособността на своя бюджетъ, ще се опредѣля въ златни марки“. Когато специалниятъ комитетъ, който смѣстуваше въ Германия по този въпросъ, намери, че стопанското положение на Германия не позволява да се пренѣрнатъ златнитѣ марки въ чужда валута, тогава тѣзи марки се оставятъ на влогъ въ Райхсбанкъ за смѣтка на комисията по репарациитѣ. Съ тѣзи суми комитетътъ, който ги управлява, може да купува стоки, предназначени за държавитѣ кредитори. Ако този влогъ надмине сумата

2 милиарда, тогава тѣзи суми могатъ да се вложатъ въ дългосрочни пласменти. Ако, обаче, този влогъ достигне сумата 5 милиарда, тогава се преустановяватъ репарационнитѣ плащания дотогава, докогато тази сума се очисти, следъ което вече отново могатъ да започнатъ тѣзи плащания.

Ето, г-да, по този начинъ е разрешенъ този въпросъ въ Германия. Съ заема за бѣжанцитѣ и на насъ е дадено това право. И мене ми се струва, че когато се намѣримъ въ голѣмо затруднение, ние бихме могли да използваме преди всичко това право, тази свобода, а следъ туй да помислимъ за възможността, чрезъ сключенъ заемъ да си набавимъ онѣзи чужди девизи, които ще ни сѣ нуждни, за да плащаме репарациитѣ и самата служба по сключения заемъ.

Какво бихме могли да направимъ, за да излѣземъ отъ това положение, въ което се намираме? Ние би трѣбвало да насочимъ всичкитѣ си усилия къмъ засилването на основното производство въ нашата страна — земледѣлското производство. Ние трѣбва да направимъ решителни реформи въ нашия бюджетъ. По силата на протокола, ние сме заставени вече да пристѣпимъ къмъ такива реформи; ще трѣбва да ги правимъ и тъй и иначе. Ние трѣбва да отдѣлимъ държавнитѣ стопанства отъ нашия бюджетъ. Държавнитѣ стопанства правятъ нашия бюджетъ много голѣмъ. Когато се говори за бюджета на Българската държава, оперира се съ 6½ и повече милиарда лева; ако се извадятъ кредититѣ за държавнитѣ стопанства, ще се види тогава, че нашиятъ бюджетъ се движи между 4½ и 5 милиарда лева, и, разбира се, тогава отношението между репарационнитѣ плащания, онова, което имаме да плащаме въ чужбина, и държавния бюджетъ ще бъде по-друго, отколкото е сега, когато въ държавния бюджетъ влизатъ и държавнитѣ стопанства, сумитѣ по които сѣ отъ характеръ такъвъ, че би трѣбвало да бъдатъ извънъ бюджета.

По-нататкъ, ще трѣбва да правимъ и съкращения на службитѣ. Това е възприето вече въ протокола. По този въпросъ вече много пъти съмъ говорилъ, работили сме и заедно съ г. министъръ-председателя по сѣжии този въпросъ. Следъ това трѣбва да се помисли за едно рационализиране изобщо въ веществентѣ разходи на държавата. Въ краенъ случай ние бихме могли да прибѣгнемъ до известни ограничения въ вноса. Азъ не съмъ партизанинъ на ограниченията въ свободата на търговията, но ако смѣстуваше опасностъ, че ние можемъ сериозно да компрометираме нашия левъ, тогава, естествено, налагатъ се и така нареченитѣ героически срѣдства. Ние сме правили това въ миналото. Преустановихме го, защото смѣтахме, че положението смѣстено се е измѣнило. Днесъ положението не е по-добро отъ тогава, когато ние налагахме тѣзи ограничения.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И то не даваше резултатъ.

Д. Мишайковъ (д. ст.): Даваше резултатъ. Много мъчно е да се каже, че не даваше резултатъ. То даваше, наредъ съ положителнитѣ, и известни отрицателни резултати; това е вѣрно, и азъ съмъ съгласенъ съ това. Но отрицателнитѣ резултати могатъ да се търнятъ известно време, заради положителнитѣ, когато положителнитѣ резултати надвишаватъ отрицателнитѣ.

За временнитѣ затруднения на Българската народна банка би могло да се прибѣгне до временнитѣ кредити, тъй както прибѣгна на времето и Съръ Монтелю Норманъ къмъ Федералната резервна банка, и както и сега до известна степенъ това се практикува отъ нашата Народна банка.

Това е, г-да, което искахъ да кажа по цѣлия този заемъ. Заемитѣ не сѣ едно срѣдство за възстановяването на стопанството и за подпомагането на държавата, което винаги трѣбва да се отхвърля. Обаче азъ мисля, че заемитѣ винаги трѣбва да бъдатъ елементъ отъ една голѣма обща програма за стопанско и финансово възстановяване и засилване. И азъ искамъ да завърша тази си речъ съ следнитѣ думи: стабилизацията на монетата не може да дойде другояче, освенъ като резултатъ отъ стабилизацията на стопанството. И когато сключваме заемъ, и когато вземаме и други мѣрки, ние не трѣбва да забравяме, че сѣзъ стопанска стабилизация, безъ засилване на производителнитѣ сили на страната, каквито и вземемъ да се сключватъ, целта да се заздрави стопанството и да се заздрави монетата не

ше може да бъде сполучливо постигната. (Ржкоплъскания отъ сговориститѣ и отъ нѣкои отъ лѣвицата)

Председателъ: Има думата г. Христо Баевъ.

Х. Баевъ (з. в): Азъ съмъ осми по редъ. Но преди всичко азъ не съмъ се записалъ, г. председателю. Кой ме е записалъ?

Председателъ: Азъ не знамъ кой Ви е записалъ, но тукъ такава белсжка ми е оставена.

Х. Баевъ (з. в): Понеже съмъ осми по редъ, сега нѣмамъ тукъ нужднитѣ книжа. Затова утре ще говоря.

Председателъ: Сега нѣма записани други оратори. Значи, ще трѣбва да вдигнемъ заседанието.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще приключимъ дебатитѣ.

Х. Баевъ (з. в): Г. председателю! Азъ не съмъ се записалъ преди всичко.

Т. Кожухаровъ (д. ср): Нѣма да Ви чакаме Васъ!

Д-ръ К. Милановъ (д. ср): Ще гласуваме. (Глъчка)

Председателъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да.

Н. Мушановъ (д): Азъ искамъ да съобща, г-да, че отъ нашата група щѣше да говори г. Стефанъ Стефановъ. За нещастие, той е боленъ и не може да дойде. Азъ не можахъ да се подготвя да го замѣстя още сега, иначе бихъ взелъ думата да говоря. Та затуй бихъ молилъ, ако има да говорятъ други господа, да взематъ думата сега, за да дадатъ възможност да се изкажемъ ние утре.

Председателъ: Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Обичамъ да вѣрвамъ, че поне по този въпросъ нѣма да се шегуваме. Вчера поискахте да провѣрите онова, което знаехте. Провѣри се. Сега дебатитѣ се открия и азъ обичамъ да вѣрвамъ, че тѣзи, които иматъ да говорятъ, ще взематъ думата, и моля да я взематъ.

Я. Сакъзовъ (с. д): Ще взематъ, разбира се.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ако нѣма кой да вземе думата днесъ, азъ моля да се обяви приключване на дебатитѣ. (Ржкоплъскания отъ сговориститѣ)

Председателъ: Ще обява дебатитѣ за приключени.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да.

Председателъ: Председателството счита дебатитѣ за приключени.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! При всичко че азъ имамъ голѣмо желание да чуя всички противници на протокола, предъ факта, че тѣ не желаятъ да взематъ думата и че г. председателъ констатира това и приключва дебатитѣ, помирявамъ се съ това положение. Утре ще иматъ думата г. г. министритѣ. (Продължителни ржкоплъскания отъ сговориститѣ)

Н. Мушановъ (д): Г. председателю! Азъ искамъ да обясня други въпроси. Нѣмате записани да говорятъ, можете да прекратите дебатитѣ, обаче ще дадете право на всѣка една група да се изкаже.

Отъ сговориститѣ: А-а-а! (Глъчка)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какъ така! Вземете думата. Групитѣ иматъ думата, да заповѣдатъ.

Г. Василевъ (д. ср): (Къмъ лѣвицата) Че какъ така! Колко ще ви чакаме тукъ? Защо не говорите? Вземете думата. — „Отложете, отложете“, а сега пъкъ „Не щемъ да говоримъ“!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Дебатитѣ сѣ прекратени, но ако нѣкой отъ групитѣ иска да вземе думата, да я вземе; но вземайте я сега.

Н. Мушановъ (д): Добре, азъ ще я взема.

Х. Баевъ (з. в): Г. председателю! Азъ не съмъ се записалъ преди всичко. Преди мене има маса хора.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ама ги нѣма.

Х. Баевъ (з. в): Мене ми се съобщи отъ началника на кашцеларията, че мога да говоря осми по редъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Така не може да бъде.

Н. Мушановъ (д): Г. председателю! Ако никой не иска думата, азъ искамъ думата, но трѣбва да си взема нѣкои книжа. (Излиза отъ залата)

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Дайте петъ минути отидхъ.

Председателъ: (Звъни) Давамъ петъ минути отидхъ, г-да.

(Следъ отидха)

Председателъ (Звъни): Г-да! Заседанието продължава. Има думата народниятъ представителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Преди година и половина народното представителство се занима съ единъ заемъ — нареченъ хуманенъ заемъ — за настаняване на бѣжанцитѣ. По него станаха дълги спорове. Начинътъ, по който той се гласува, е тъкмо оня, който ние следваме и при разглеждането на новия заемъ, нареченъ възстановителенъ. Положено е най-напредъ да гласуваме протокола, приетъ отъ Съвета на Обществото на народитѣ, а следъ това ще ни се представи окончателниятъ договоръ за заемъ, следъ като той бъде уговоренъ съ банкерскитѣ групи.

Дълга да заявя още отъ началото, че по наше разбиране утвърдението на протокола разрешава много принципиални въпроси, които сѣ нѣкакъ предусловия на самия заемъ. Ето защо, на мене ми се чини, че е по-важно решението, което ние ще вземемъ по гласуването на протокола, отколкото ще бъде онова, което ще се вземе при утвърждаването на самия заемъ. По самия заемъ ще има да се уговарятъ само може би условията на емисията, разпирътъ на лихвитѣ, анютетитѣ, обаче същината на всички ония предварителни разпоредби, които трѣбва да охранятъ, да гарантиратъ изплащането на заема предъ банцитѣ, това всичко то се съдържа въ протокола, по който ние сега ще разискваме. Още повече, когато му дойде времето, азъ ще искамъ да направя връзка и помежду анекситѣ I и II, които сѣ приложени къмъ самия протоколъ, като условия на бъдещия заемъ.

Но преди да заговоря по съществото на самия протоколъ, ще ми позволите, г. г. народни представители, да направя една уговорка. Ние започваме разискванията презъ страстната недѣля. Азъ смѣтамъ, че тя не е недѣля на страститѣ, а е недѣля на страданията (Оживление) и защото тя е такава, бихъ желалъ при разглеждането на протокола да позапазимъ по-голѣмо спокойствие, каквото ние имаме спрямо първия ораторъ, уважаеми г. Мишайковъ. По таква голѣми и съдбоносни въпроси, които се полагатъ въ Народното събрание, ние трѣбва да се издигнемъ надъ страститѣ си.

Т. Г. Влайковъ (д. ср): И надъ партизанството.

Н. Мушановъ (д): Нека претърпяваме, колкото и тежка да е критиката, като не се смѣта, че критиката, която ще се отпрати, ще бъде отъ лицеприятие или пъкъ отъ неприязнь спрямо господата, които представляватъ България и които въ сегашно време носятъ тежкия кръстъ на отговорностъ предъ народъ и предъ държава по тоя заемъ. Нѣма защо, следователно, критиката ни да предизвиква обиди и острастяване, както бѣше и при разглеждането на бѣжанския заемъ. Мене ми се чини, че съ туй ние ще се издигнемъ надъ себе си, ще издигнемъ и достойнството на Парламента, ще докажемъ на обществото, че въ днитѣ на страдания има Парламентъ, който сериозно се е загрижилъ върху съдбинитѣ на нашата страна.

Презъ м. септември още се повдигна въпросът за нашия нов заем. Считаше се отъ правителство и отъ обществено мнение, че този заем ще бъде възстановителен; предполагаха се грамадни суми; нѣкои смѣтаха, че ще имаме единъ заемъ отъ 15 милиарда, други — отъ 10 милиарда лева. Всички бѣхмѣ подготвени, че ще се сключва единъ възстановителен заемъ, чрезъ който ще трѣбва да се справимъ окончателно съ финансовото затруднение на страната и ще можемъ да подпомогнемъ стопанския развой, съ една речъ, ще можемъ да гарантираме бъдещето на нашата страна.

Презъ септември месецъ, когато трѣбваше искането за този заемъ да се прокарава още предъ финансовия комитетъ на Обществото на народитѣ, смѣташе се, че ние можемъ да вземемъ не 5 или 4½, а 7—8 милиона английски лири; мисляше се, че сме на път да сполучимъ, обаче това не стана, поради туй, че финансовият комитетъ тогава не се съгласи съ становището на нашето правителство да не преобръщаме нашата Народна банка, бидейки тя отъ нейното учредяване още и до днесъ държавно учреждение, въ акционерна. И дойдохъ тукъ г. министърът на финанситѣ и г. министър-председателят да ни кажатъ, че тѣ сж се борили заради България, заради банката, защото сѣ смѣтали, че отстъпването отъ позициитѣ, които държеха българското правителство и общественото мнение, ще бъде една грѣшка не, но една вреда за българскитѣ интереси. И азъ си спомнямъ — трѣбва да ви кажа, че излизамъ днесъ на трибуната азъ, защото моятъ другаръ и приятелъ, г. Стефанъ Стефановъ, който трѣбваше да говори, е боленъ и затуй не може да вземе думата, та ще има много работи отъ моята речъ, която сега ще ви прозвуча, да сѣ неподготвени, да не мога да ги подкрепя съ цитати, а само да ги спомиямъ — спомиямъ си, казвамъ, че въ пресата тогава, особено въ правителствената, се пишеше: „Защо не годуватъ политическитѣ партии и общественото мнение въ България срещу правителството? Че имало неуспѣхъ? Че чий е този неуспѣхъ? На правителството ли или на българската държава?“ И азъ се чудѣхъ тогава, защо има противностъ между общественото мнение, което вика на правителството, че не е сполучило отъ една страна, и отъ друга страна правителството, което е защищавало тъкмо истинскитѣ интереси на българската държава.

По-нататкъ. Уважаемиятъ министър-председател на нѣколко пъти тукъ въ Народното сѣбрание ни е възвѣщавалъ доста тържествено и смѣло: „Формата на държавната банка ще бъде такава, каквато е“. Акционерна форма той нѣма да приеме, не само когато той е министър-председателъ, но и когато даже се нареди въ другъ кабинетъ, където не е такъвъ или когато бъде въ опозиция, . . .

Министър-председател А. Ляпчевъ: Де си слушалъ тия приказки?

Н. Мушановъ (д): Азъ ще Ви кажа.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Казвай.

Н. Мушановъ (д): . . . никога нѣма да вдигне рѣка . . .

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ха!

Н. Мушановъ (д): . . . за превръщането на държавната банка въ акционерна. А бе, г-да, самиятъ фактъ, че днесъ уважаемиятъ министър-председателъ заяви отъ тукъ, че никога той не смѣта, че се преобръща държавната банка въ акционерна, не е ли едно доказателство за оная мисълъ, която казахъ? Азъ Ви казахъ, че се любувамъ на Вашата вѣра, защото действително трѣбва човѣкъ да се любува на убеждението, което имате.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ще Ви кажа.

Н. Мушановъ (д): Зная. Нищо противно не казвамъ, напротивъ, азъ искамъ да потвърди тукъ това, което е известно на всички г. г. народни представители, че г. министър-председателятъ стои здраво на позициитѣ си. И днесъ даже, както виждамъ азъ отъ дебатитѣ, които станаха тази сутринъ, той не е отдаленъ всѣщѣло на акционерната форма. Напротивъ, у него е затаена мисълъта — едно заблуждение, което ще искамъ чрезъ цѣлата си речъ да изкорена отъ него — че акционерната форма не е приета по този протоколъ и че, следователно, банката може да си остане държавна, такава каквато е днесъ. И ще видимъ азъ ли

съмъ правъ, ние ли сме прави, които поддържаме това, или е правъ г. министър-председателятъ, който мисли противното. Но фактитѣ сѣ такива.

Г-да! Нѣма защо да навеждамъ други факти, за да ви убеждавамъ. Туй не бѣше мое мнение на г. министър-председателятъ. Вие знаете, че когато уважаемиятъ председателъ на финансовия комитетъ, г. Нимайеръ, и другитѣ членове на този комитетъ дойдохъ тукъ и се срѣщаха съ наши видни и авторитетни представители на болшинството — и съ г. Бурова, министъръ на външнитѣ работи, и съ г. Моллова, министъръ на финанситѣ, и съ г. Данаилова, и съ г. Цанкова — тѣ добиха убеждението и си заминаха съ това убеждение отъ тукъ, че действително въ тая страна всички авторитетни лица на партията, които управлява, държатъ здраво на днешната форма на нашата държавна банка. Това не е скрито. Трѣбва да го потвърдимъ. Защото, за мене ще да е много сериозенъ въпросътъ какви нови обстоятелства се стекоха, какъ и защо бѣха принудени видни представители на правителствената партия, видни политики и финансисты, да отстъпятъ отъ позицията, която държаха тѣ въ България, мога да кажа, защото за нея форма държеше и цѣлата опозиция, заедно съ правителството.

Уважаеми г-да! За мене има още единъ въпросъ, по който трѣбва да се кажатъ нѣколко думи. Чувамъ отъ мѣлата, като-че-ли се създава едно настроение въ тая смисълъ: „Ние сме малка държава, бедна държава, победена държава; ние сме слаба държава, за да можемъ да се боримъ въ тежкитѣ условия, при които сме поставени, било политически, било финансови; днесъ за малкитѣ народи има едно учреждение, което с утѣха за тѣхното бъдеще — това е Обществото на народитѣ — а протоколътъ, който разглеждаме днесъ, е дѣло на финансовия комитетъ при Обществото на народитѣ. Ако ли ние, които не сподѣляме условията, които сѣ предвидени въ тоя протоколъ, вдигнемъ гласъ противъ него, ние ще вредимъ на страната и, отъ друга страна, ние ще оскърбимъ почитенитѣ хора, които съставятъ цѣлия финансовъ комитетъ, представители на една частъ отъ държавитѣ, които участвуватъ въ Обществото на народитѣ. Ние нѣмаме друга възможностъ. Ако оскърбимъ този институтъ, който държи днесъ въ ръцетѣ си финансовитѣ сѣдѣбни на народитѣ, ние ще влѣземъ въ борба съ него, ще го разсърдимъ, нѣкаси ще прекъснемъ ние, малка България, пътя си къмъ Обществото на народитѣ и къмъ неговия представителъ — финансовия комитетъ, специално по финансовитѣ въпроси, които ни занимаватъ“.

Г. г. народни представители! Поне тая агитация по този въпросъ не трѣбва да се чува въ България. Нѣма човѣкъ, който да не почита Обществото на народитѣ, особено този институтъ, на който — нека повтора — ние, малкитѣ, победенитѣ народи, възлагаме всичкитѣ си надежди, въ който институтъ благородни хора всѣкидневно се борятъ да възстановятъ държавитѣ финансово, икономически, а ние се надѣваме чрезъ тѣхъ да могатъ да се поправятъ всичкитѣ неправди, които ни сѣ наложени по Ньойския договоръ. Следователно, ние не можемъ да дадемъ доказателства, че въ тая Камера отъ насъ, отъ опозиция и отъ болшинство, ще се вдигне гласъ за протестъ спрямо учреждението, което днесъ е надеждата на свѣта.

Но, г. г. народни представители, мене ми се чини, че ние бихме оскърбили виднитѣ и почитени хора тамъ, ако нѣмаме смѣлостъта да изтъкнемъ ония несъобразности, които виждаме въ нашия политически животъ, доколкото тѣ сѣ въпросъ нашъ вътрешенъ, въпросъ на вътрешна политика; мене ми се чини, че ще оскърбимъ ония хора, които искатъ парламентаризмъ въ страната, които искатъ развитие на демократичнитѣ течения въ чужбина, които сѣ противъ диктатури, противъ унищожаване на свободата, противъ потисничество; ще ги оскърбимъ, казвамъ, ако дадемъ видъ и доказателства, че България нѣма единъ живъ Парламентъ, който може да се занимава съ сѣдбата на своята страна; ще ги оскърбимъ, ако докажемъ, че ние не се интересуваме по голѣмитѣ въпроси, отъ които зависи бъдещето на нашата страна.

И азъ съмъ убеденъ, че съ сериозното дебатиране, което можемъ да направимъ по протокола, ние ще докажемъ на свѣта и на финансовия комитетъ при Обществото на народитѣ, че действително има народъ, който живѣе, има въ Парламента му партии, които живѣятъ, и има единъ парламентаренъ редъ, по който въпроситѣ сериозно се обсъждатъ, защото длъжностъ на народитѣ е да обсъждатъ първи сѣдбата си.

Ето защо, нека отстранимъ този въпросъ. Нека не се смѣта, че който ще гласува тукъ противъ протокола, гласува

против финансовия комитет при Обществото на народитѣ, или че не иска да го зачете. Напротивъ.

Нека свърша. Съ истинско съзнание на единъ гражданинъ и народенъ представителъ, мене ми се чини, че днесъ съгласувамъ моето разбиране и съвѣсти съ разбирането и съвѣстѣта на участниците въ онова учреждение, наречено Общество на народитѣ, когато чуятъ, че въ българския Парламентъ има хора, които ги зачитатъ, но въ същото време, които сж заинтересовани и загрижени за съдбата на собствената си страна.

Какво е положението, което ни се създава днесъ? Поднася ни се протоколътъ за разглеждане; иска се той да бъде одобренъ.

Първиятъ въпросъ, по който трѣбва да се сиремъ — той е главниятъ въпросъ — това е въпросътъ за нашата Народна банка.

Азъ нѣма да се върна много назадъ, г-да, да ви разпавямъ за учредяването на нашата Народна банка. Уважаемиятъ г. проф. Мишайковъ се сирѣ малко по този въпросъ и неспитицитъ се пълнятъ по него. Азъ само бѣгло ще кажа нѣколко думи за Народната банка.

Народната банка се учреди съ 2.000.000 л. капиталъ още, може да се каже, въ заритѣ на нашето освобождение. Имаше нѣколко опита тя да се промѣни въ акционерна банка. Искоседемте, че първиятъ опитъ, който се направи, за да се преобърне тя въ акционерна, бѣше свързанъ съ построяването на линията София—Свищовъ, също отъ акционерно дружество. Тѣзи въпроси не бѣха раздѣлени навремето. Тогава се искаше чрезъ компания да се построятъ нашитѣ желѣзници и чрезъ това да се разреши и въпросътъ за стопанисването на желѣзницитѣ у насъ. И, както знаете, по-после, въ 1835 г., отъ 4-тото либерално правителство, както съ закона за държавнитѣ желѣзници, тъй и съ закона за държавната банка, и съ закона за Държавната печатница, този принципъ се разреши въ смисълъ на държавно експлоатирание и държавенъ строежъ на желѣзницитѣ и държавно притежание на Народната банка.

Има много поуки да се извлѣкатъ отъ тогавашнитѣ борби, които сж водени по тия въпроси и да се види съ каква преданостъ, съ какво родолюбие сж се отнасяли хората къмъ въпроситѣ, които сж ги занимавали.

Сега, обаче, не е въпросътъ за история. Азъ бѣгло искамъ да мина тѣзи въпроси.

Казахъ, че учредяването на Народната банка стана съ 2.000.000 л. капиталъ. Който се интересува, може да намери подробности по този въпросъ. Азъ прочетохъ изложението по случай 25-годишното царуване на бившия царъ Фердинандъ, за което всѣкитѣ министерства трѣбваше да дадатъ доклади. Тамъ много добре човѣкъ може да схване какъ се е развила дейността на нашата банка, какъ тя е сълюбувала. Но нека отбележа, че въ първия периодъ, когато се създаде тая банка, която най-напредъ обслужваше селскитѣ интереси и земледѣлския кредитъ въ страната, тя извърши една отъ най-крупнитѣ реформи, поземелнитѣ реформи, които станала въ нашата страна, като даде капиталъ за откупуване на господарственитѣ земи въ Кюстендилско и Трънско. Безъ тия държавни срѣдства, отначало още, този въпросъ почти, за него време, не можеше да се разреши, поради липса на кредитъ и пари. Нѣма защо да ви казвамъ подробноститѣ, а само бѣгло нѣколко думи ще кажа, че голѣма бѣше ролята, която тая банка игра въ подкрепата на стопанството въобще, на земледѣлнето, на търговията, въ времената, когато нѣмаме абсолютно никакви други банки и когато кредитътъ бѣше много скѣпъ.

Въобще, съ две думи: банката, като държавна институция, игра своята роля, и я игра почтено, достойно и въ услуга на българската държава, на нейното стопанство, на нейната промишленостъ, на нейната търговия и на нейния кредитъ. И мене ми се чини, г. г. народни представители, че въ туй отношение ние нѣмаме споръ. Мене ми се чини, че цѣлото народно представителство и цѣлиятъ народъ не може да отрече ролята на Народната банка като факторъ не за регулиране на търговията, а за създаването на търговия и индустрия и за създаването на кредитъ. Защото най-напредъ тя не бѣше емиссионна банка, а после стана такава и после започнаха да мислятъ какъ да ограничаватъ кредититѣ.

Дойдоха войнитѣ. Войнитѣ разстроиха не само Народната банка, а разстроиха цѣлото стопанство, цѣлата страна. И правъ бѣше г. Ляпчевъ, нека спомена това, когато следъ бѣжанския заемъ той отъ туй мѣсто (Сочия министерската маса) говорѣше — и азъ вземамъ неговитѣ тежки аргументи — и доказваше, при първото си убеж-

дение, на което стоеше и което поддържаше гредѣ чужденитѣ, че не принципътъ на формата на банката, самъ по себе си, е вреденъ или полезенъ за учреждението. И той тукъ отъ министерската маса — който иска може да се свърши и то стенограмитѣ — казваше: „Ами че следъ войната имаме примѣри вече отъ историята, че всѣкитѣ държавни и частни банки, банки основани на акционерни начала, пострадаха много повече отъ войната, когато у насъ, собствено ние не допуснахме нашитѣ левъ да отиде до тѣхъвъ кракъ; напредъ, ние можахме, чрезъ усилията, направени отъ банката и народа, да задържимъ левъ“. Принципитѣ, следователно, легнали въ учредяването на банката, не с самъ по себе си лошъ или добъръ, защото историята ни доказва тъкмо обратното, че въ по-мощнитѣ стопански и финансово държави не можаха да издържатъ, при тия разорения и при тия размѣнявания на отношенията, които ставаха въ една такава война, която се продължи 5—6 години.

Дойде положението — азъ нѣма да правя история — когато се поиска и нашата банка да бъде реформирана. И нека си го признаемъ, г-да, предъ очитѣ на всѣчки либерални правителства въ миналото е била тази опасностъ, че не трѣбва да прѣзимъ банката акционерна, защото при положението, при което се намираме, има опасностъ, че акциитѣ ще паднатъ въ рѣшетъ на по-състоятелнитѣ хора, на богатитѣ, и тѣ, чрезъ вземането си въ рѣшетъ на туй кредитно учреждение, ще могатъ да бъркатъ и на политиката на държавата. Вие, младитѣ, когато се повърнете въ историята на нашитѣ политически борби въ миналото, ще видите, колко бѣха оживѣни тогава борбитѣ между либералитѣ и консерваторитѣ, и ще разберете защо либералитѣ въ оуиъ време държеха най-много да задържатъ банката държавна и да не остане тя въ рѣшетъ на частнитѣ капиталисти, толкова повече, защото е ясно, че консерваторитѣ въобще е човѣкъ, който е по-състоятеленъ не само въ нашата страна, а напредъ. Тоя е основниятъ принципъ, по който ги бѣше страхъ на времето либералитѣ да искатъ да се преобърне банката въ частна банка.

Дойде засѣгътъ. Г. г. народни представители! Азъ бѣхъ подпомогнатъ малко отъ г. Мишайкова. И азъ се потрудохъ малко да изуча положението на емиссионнитѣ банки въ свѣта. Английската банка се учредява въ 1693 г. — както виждате близо преди 3 вѣка.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: По подобие на Холандската, кажи, за да бъдемъ по-изясненъ.

Н. Мушановъ (д. ст): Какъ по подобие?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Защото онзи, който и основа, бѣше дошълъ отъ Холандия.

Н. Мушановъ (д) Английската банка бѣ основана отъ кралъ Вилхелмъ, който, следъ като води война съ французитѣ, бѣше останалъ безъ пари, бѣше заборчѣлъ на по-богатитѣ банкери и единъ денъ казва на по-богатитѣ банкери: „Елате и създайте тая банка“. Основата за създаването на Английската банка е нуждата на кралъ Вилхелма отъ пари.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Инакъ казва народната поговорка: „Лихваритѣ стрижатъ народа, а кралътъ стрижѣ лихваритѣ“.

Н. Мушановъ (д. ст): Тоя кралъ бѣше останалъ безъ пари, и нито финанси имаше, нито политика имаше. Та Английската банка бѣше създадена прѣ тия обстоятелства — кралъ Вилхелмъ имаше нужда отъ пари следъ войната му съ французитѣ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Напротивъ, основателътъ на Английската банка бѣше единъ господаринъ, който бѣше изучилъ тия работи въ Холандия.

Н. Мушановъ (д): Но когато кралъ Вилхелмъ бѣше заборчѣлъ.

Г. г. народни представители! Никѣде нѣма да намерите народна банка, основана при такива условия, при каквито бѣ основна нашата Народна банка. И това е много естествено. Вие знаете въ кое време сж били основани банцитѣ въ Франция, въ Австрия и другаде. Банцитѣ въ повечето държави сж били учредени все следъ войни. Ще видите, че всѣчки държави следъ войни сж поддържали единъ *сурс форсѣ* на банкнотитѣ и то все при частни

акционерна форма. Ито една държавна банка нямаше в тия държави.

Но да се върна на мисълта си.

Защо се учредиха в него време акционерни банки? Защото бѣше такъв режимът в тия държави по него време. Въ 1698 г. нѣмаше още тия принципи, които въвсѣх по-късно, въ началото на 19 столѣтието, относително държавните предприятия — да не оставят въ частни ръце. Тогава имаше единъ независим монархъ, който разполагаше, който нареждаше северено всичко, а нѣмаше демократична държава, каквато има днесъ, която да вземе участие въ създаването на държавните стопанства.

Както ние си създадохме конституция либерална и демократична, а не консервативна, както други искаха да я създадат. Тѣй създадохме и други демократични учреждения въ нашата страна. При тия условия ние създадохме нашата Народна банка и затуй ние не можемъ да правимъ сравнение между нашата Народна банка и между другите банки въ чужбина, които сѣ създадени при съвършено други стопански и политически условия. Заради тѣй ние не би трѣбвало никога да изпускаме изпредвидъ тия обстоятелства, при които бѣ създадена нашата Народна банка.

Сега, г. г. народни представители, въпросътъ се поставя по следния начинъ. Ако е вѣрно това, което се поддържа отъ всички ни, и което се поддържа, увѣренъ съмъ, най-много отъ г. Ляпчева, че днешната организация на нашата Народна банка сама по себе си не е причина за нейното лошо положение, а причината сѣ общитѣ стопански и финансови условия у насъ следъ войнитѣ — победена държава сме — тогава азъ питамъ: защо трѣбва да преобърнемъ сега нашата Народна банка въ акционерна? Съображенията, както се казва, да се преобърне Народната банка въ акционерна, били, че българската държава вмѣшательствува много въ каситѣ на Народната банка. Уважаеми г-да! Азъ нѣмамъ даннитѣ нарка сега, но ми се чини, че, ако се направи по-обстоятелствен прегледъ отъ този, който направя уважаемиятъ г. Мишайковъ, увѣренъ съмъ, че ще се разбере какво вмѣшательство на българската държава въ нашата Народна банка относително инфлацията, относително увеличението на банкнотното обращение, не е превъзшило вмѣшательството на други държави въ акционерните емисионни банки презъ войната и следъ войната. Бъркането на нашата държава въ Народната банка до войнитѣ не е било такова, че да разстрои Народната банка, за да мога да кажа, че въ миналото ние сме дали доказателства, че българската държава е искала безогледно да разори своята емисионна банка. Не е истина, г-да.

Азъ имамъ малки данни за увеличаване на банкнотното обращение, за увеличаване дълга на държавата къмъ Народната банка. И вие ще видите, че дългътъ на държавата къмъ банката скача изведнѣжъ на единъ милиардъ и седемстотинъ милиона лева въ 1918/1919 г., когато трѣбваше да започне ликвидацията на войната. Следователно, войната е главната причина и нещастieto ни, като победени, за да хвъркне изведнѣжъ дългътъ на държавата къмъ Народната банка. Мене ми се чини, че уважаемиятъ господинъ отъ Финансовия комитетъ трѣбва да сѣ разбрали, че нашето фактическо положение е такова.

Следователно, въ отношенията на държавата спрямо Народната банка нѣма извършени никакви престъпления, които сами по себе си могатъ да накаратъ българския народъ и държава, смѣйки днесъ обективно положението и какво трѣбва да правятъ своето кредитно учреждение, да възприематъ акционерната форма за Народната банка.

Ще спомня факта, който г. Мишайковъ изнесе, че въ Франция банкнотигъ отъ 12 милиарда преди войната, се увеличили на 52 милиарда следъ войната — хемъ държавата победителка — при 42 милиарда дългъ на държавата. И който знае борбитѣ, които ставаха въ Франция презъ май 1926 г., особено политическиятъ борби около тѣя въпросъ, и който следи днесъ оживенитѣ спорове и борби, които ставатъ предъ изборитѣ въ Франция, той ще си спомни, че единствениятъ и най-главенъ въпросъ — този аргументъ ще ми бѣде потрѣбенъ по-късно — е този: дали Ерио, когато се сваляше отъ власт, като представител на аристократията на лѣвитѣ, не бѣше ударенъ отъ капиталистичитѣ, които искаха да го провалятъ, за да докаратъ на власт Bloc national? Този въпросъ е животенъ и този е въпросътъ, по който се спори и днесъ въ предизборната борба въ Франция. Но констатирамъ, че въпросътъ и за тази държава стана много тежъкъ и че Банкъ де Франсъ, който е акционерна и който следъ френско-германската война бѣше единствената, която отстоя по-сигурно отъ

другите банки, и тя бѣше дошла до това, да не кажа нещастно, но затруднено финансово положение. Не можемъ, следователно, да извадимъ отъ миналото заключение, че ще бѣде полезно за сегашно време ние да изменимъ формата на Народната банка.

Но, г-да, ида конкретна въ въпроса, както той се разрешава въ чл. 4 — Българска народна банка.

Преди сегашната сесия на Съвета на Обществото на народитѣ имаше голѣмъ смутъ въ срѣдата на правителството, дали, когато Финансовиятъ комитетъ не отстъпва отъ позициитѣ, които държи, нашитѣ делегати трѣбва да трѣгнатъ или трѣбва да останатъ. Дотогава правителството седѣше на становището си, че то не можеше никакъ да отстъпи отъ този въпросъ, отъ който направи въпросъ и за своя престижъ и за престижа на страната, и държеше на сегашната форма на Народната банка. Знаете какъ именно въ предмечернето на заседанията на Съвета на Обществото на народитѣ правителството реши нашитѣ делегати да заминатъ — при едно решение на общѣтѣ, че тѣ нѣма да заминатъ — смѣтайки, че е намѣрена една формула, която спогажда двѣтъ гледища и че сѣ нищо българското правителство не отстъпва отъ позициитѣ, които е заело. Тогава стана нѣщо, което действително рѣдко става въ другитѣ страни съ парламентарно управление — министърътъ на желѣзницитѣ г. Кимовъ Георгиевъ си даде оставката. Нека кажа откровенно, въ Народното събрание се разисква по този въпросъ, обаче ние още не сме имали случай да чуемъ тукъ думата на уважаемия тогавашенъ министъръ на желѣзницитѣ г. Георгиевъ, оставката на когото не може да остане негово лично дѣло. Ако въ такъвъ моментъ, когато трѣгватъ делегатитѣ на българската държава за Женева, той, членъ на кабинета, поднася оставката си, не може Парламентътъ и обществото да не знаатъ причинитѣ на тази оставка. Азъ съмъ увѣденъ, че тѣ не сѣ лични. Не можеше току-тъй въ такъвъ важенъ моментъ да не се е преценила и лоялнa, и добрата страна на тая негова постѣпка, която може да има важно политическо значение въ връзка съ тѣя протоколъ, който дебатираме, и за политиката на правителството по въпроса за заема. И азъ се надѣвамъ, че преди да свършимъ и да дойдемъ да вдигнемъ рѣка за и противъ, уважаемиятъ г. Георгиевъ ще има случаи да ни каже, защо по въпроситѣ, които сѣ го заставили непрекъснато да подаде оставката.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Ц-ц-ц.

Н. Мушановъ (д): Азъ не зная, дали и въ туй има некоректност, когато казвамъ, че въпросътъ е общественъ и че Парламентътъ и обществото трѣбва да знаатъ истинскитѣ мотиви за тая оставка. Но азъ свързвамъ тая оставка именно съ туй трудно положение, при което замина нашата делегация. Спомнямъ си най-подире какъ г. Молловъ отиде вечерта при г. Кюрчевъ и му каза съ отчаяние: „Трѣбвамъ, за да погребя заема“. Вие, отъ правителственитѣ срѣди, знаете това по-хубаво, отколкото ние отъ опозицията. Но това сѣ факти и затуй изяснямъ тѣя факти, за да докажа, че правителството действително трѣбва да е било поставено въ нѣкое трудно положение, за да измени становището, на което седѣше, което тѣй куражно отстояваше, за да дойде съ примирителната формула, която ни е донесена и която още дава основание на г. министър-председателя да смѣта, . . .

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Напълно.

Н. Мушановъ (д): Ето на, самъ признава. — . . . че нѣма преобръщане на Народната банка въ акционерна.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Вие може да я направите, но азъ не. (Смѣхъ) Ако вие сте решили да я направите, то е друго. Азъ не съмъ я направилъ и ще ви го докажа. Това, което азъ съмъ направилъ, казалъ го е онзи, който е основалъ банката съ държавенъ капиталъ и ще ви го прочетатъ: „Когато условията помогнатъ“. А вие, като сте решили иначе, добре.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Действително ще бѣде едно чудо — ние сме тъкмо въ седмицата на чудесата — ако г. Ляпчевъ възкръсне въ опозиция, за да гласува противъ протокола. То ще бѣде действително едно отъ чудесата на тая седмица.

Т. Кожухаровъ (д. сг): Такова чудо рѣдко става.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Такова чудо не вѣрваме да стане.

Н. Мушановъ (д): Ако не вѣрвате, тогава г. Ляпчевъ ще отиде противъ себе си: да поддържа, че не е измѣнилъ формата на Банката и да гласува за протокола. Кolkото до оня, който създаде Народната банка и на когото се позовава г. Ляпчевъ, той е тъкмо още сѣнката, която държи отзадъ за палтото г. Ляпчевъ и му вика: „Стой! И борбата на г. Ляпчевъ е тамъ: отъ една страна задъ него е сѣнката на Каравеловъ, а отъ друга страна — новото течение, което го влѣче да вѣрва въ тоя новъ пътъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Заключение то е много . . . да не кажа какво.

Н. Мушановъ (д): Дрънъ, дрънъ. — Г. Ляпчевъ иска да му прочета мотивитѣ къмъ законопроекта на Каравелова отъ 27 ноември 1884 г. Поради утрото, което се даде по случай 25-годишнината отъ смъртта на Каравеловъ, азъ имамъ случай да се разя и да чета възгледитѣ на тогавашната либерална партия относително стопанисването на държавнитѣ предприятия: (Чете) „Нуждата отъ една добре уредена Народна банка за нашето отечество е тъй явна, што едвали има пужда отъ доказване. Всѣки вижда огромнитѣ мъчнотии, които днесъ за днесъ затрудняватъ съществуването и запазватъ бждещето на нашето земледѣлие, на нашата промишленостъ и на нашата търговия. Единъ отъ главнитѣ лостове за повдигането на тритѣ тия клонове отъ народния поминѣкъ е въ кредита. Въ борбата за съществуване само народи, които притежаватъ тоя лостъ, които притежаватъ една усъвършенствуванa кредитна система, могатъ да се надѣватъ, че ще запазятъ своята икономическа самостоятелностъ. „Първа роль въ организирането на кредита играятъ банцитѣ. Премѣстване на капиталъ отъ ранце, които стоятъ празни, въ ранце, които работятъ, понижение на лихвата, удовлетворение на нуждата отъ кръгообръщателни сръдства и т. н. При това акционерно начало, което съставлява основата на устава отъ 1883 година, приетъ въ пълномощията отъ III-то общоизвестно Народно събрание, както е тамъ положено, представлява опасностъ, на която нито едно народно правителство не ще смѣ лекомислено да се изложи. Затова този уставъ до днесъ не се приложи и сега се налага за пуждно да се унисхожи, като се замѣни съ предложения законопроектъ“.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Продължавай да четешъ по-нататѣкъ.

Н. Мушановъ (д): Туй само съмъ взелъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тогава ще го прочетатъ други.

Н. Мушановъ (д): Зная, кои сж Ви го казали, защото на тѣхъ азъ го казахъ. (Смѣхъ) Да не влизаме въ тия подробности.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ако азъ нѣкъ кажа какво Вие сте казали, тогава ще събзете веднага отъ трибуната.

Н. Мушановъ (д): Азъ съмъ съгласенъ — да го кажемъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ нѣма да го кажа, защото ти го знаешъ.

Н. Мушановъ (д): Хайде сега — значи, ще играемъ на „скрий баба“.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Вие сте казали: „Добре, че имаме единъ уменъ човѣкъ, Каравеловъ, че не избави отъ това положение, да приемемъ акционерната форма на банката“.

Н. Мушановъ (д): Че имало единъ уменъ човѣкъ, Каравеловъ, то се знае, но който Ви е казалъ последното, сигурно Ви е заблудилъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Извинете ме!

Н. Мушановъ (д): А въ онова, което искате да чета, Каравеловъ не е казалъ, че иска акционерната форма на банката.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Прочетете го.

Н. Мушановъ (д): Нѣмамъ го тукъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тогава ще го прочетатъ други.

Н. Мушановъ (д): Бждете спокойни. Асж г. Ляпчевъ най-напредъ искаше да каже, че още тогава Каравеловъ е мислѣлъ, че следъ 40 години ще дойде Ляпчевъ да прави банката акционерна, та му е подготвилъ доказателства. (Смѣхъ) Не да оставимъ този въпросъ.

Има у Каравеловъ една мисль — туй, което искате да кажете — като казва, че за времето тогава нѣма кредитни учреждения — нѣма тия банки, които имаме сега — за да могатъ да обслужватъ тази стопанска нужда, за която се говори въ мотивитѣ на законопроекта.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще Ви прочетатъ други какво има.

Н. Мушановъ (д): Азъ ви казахъ, че се ровихъ тия дни по този въпросъ. Акс бѣше излѣзла брошурката, щѣше да излѣзе въ нея това, което е казалъ Каравеловъ. Но, г. Ляпчевъ, моля Ви забравете Каравелова, когато искате да поддържате акционерната форма на банката.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ не поддържамъ акционерната форма на банката. Азъ поддържамъ това, което е разумно. Азъ ще ви кажа какво съмъ поддържалъ. Азъ не съмъ на това мѣсто, за да прокарвамъ фантазитѣ на нѣкого. Азъ съмъ тукъ, за да решавамъ държавни въпроси. И декларацията на правителството трѣбва да я четете, както е сложена тамъ. Азъ отидохъ въ Солунъ да подпиша примирieto, не защото ми е било драго. Какъ смѣте да се шегувате така съ голѣми въпроси?

Н. Мушановъ (д): Тѣй, както г. министъръ-председателъ поставя въпроса, той е по-другъ. Най-подиръ, не можемъ да живѣемъ съ фетнитѣ на хората отъ преди 40 години. Ние сме хора на новото време, ще трѣбва критически да се отнасяме къмъ всички реформи. Г. Ляпчевъ казва, че както е билъ принуденъ да подпише примирieto, тѣй е билъ принуденъ да приеме и протокола. Това е политическата страна на въпроса, която ще трѣбва да обсъдимъ. Но недейте казва, че съ протокола не искате превръщането на Народната банка въ акционерна.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Когато условията ще настѣпятъ.

Отъ лѣвницата: Утре.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: А, утре! За васъ — да; за менъ — не.

Д. Грънчаровъ (з. в): При втория заемъ ще настѣпятъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: При втория заемъ? Нали тукъ (Сочи лѣвницата) не щатъ заемъ?

Н. Мушановъ (д): Кolkо бѣхъ се зарадвалъ, че спокойно ще приказваме.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Пакъ спокойно ще приказваме.

Н. Мушановъ (д): А когато започнаха тѣзи коментарии, заприлича на страдна седмица.

Чл. 4, г. г. народни представители, който ни занимава и който е съществениятъ относно този въпросъ, гласи: (Чете) „Българското правителство се задължава да пази независимостта на Българската народна банка отъ всѣко каквото и да било политическо влияние“. Ако самата форма спасява банката отъ политическо влияние, то трѣбва да се приеме, че акционерната форма, като отстранява въ новата държавна банка вмѣшательството на държавата, респективно на правителството, сама по себе си предохранива, пази нѣкакъ си банката отъ политическо влияние. Азъ не знамъ дали въ тази смисль, се разбира или въ друга смисль — че бидейки тя и такава, каквато е сега, но обрѣната въ емисионна, съгласно приложение I, или обрѣната въ ак-

ционерна, съобразно приложение II, защото там трябва да се назначават директор и поддиректор от страна на държавата, на правителството, трябва да се внимава неспремливо при това назначаване да няма никакво политическо влияние. Другите въпроси, г-да, ще видите, се разрешават от последните две алинеи. И мене ми се чини, че тенденцията — да се пази банката от политическо влияние — при определяния вече устав на банката и при определяния начинът на избиране членовете на управителния съвет и назначаването на директор и поддиректор, сигурно е, да не се даде политически характер на банката чрез лицата, които ще бъдат избрани и назначени.

„За тая цел българското правителство приема назначаването при Българската народна банка от Съвета на Обществото на народитѣ на един технически съветник, правата на който са определени въ измѣненята на статутитѣ на Народната банка (приложение I)“.

„За тая цел“ — коя цел? Да се пази независимостта на Българската народна банка от политическо влияние. Какъ комисаритѣ ще пази от политическо влияние независимостта на Българската народна банка? Това действително се нуждае отъ обяснение, защото смислата вече за реформирането на банката е изразена въ алинея трета. Въ алинея трета са казва: (Чете) „Българското правителство, за да консолидира окончателно финансовото положение на България, признава всичката полза отъ преобразуването на Българската народна банка, споредъ плана, установенъ въ приложение II“ — това трябва да се повтори три пъти, защото то е ключът на цялата споръ, да се знае, че Народната банка ще се реформира споредъ плана, установенъ въ приложение II, ще ви го прочета по-сетне какво е то — „за да я съгласува съ другитѣ централни банки, и се задължава да извърши това преобразуване на датата, определена по взаимно съгласие отъ Съвета на Обществото на народитѣ и българското правителство. Подробноститѣ по това преобразуване ще бъдатъ уредени въ съгласие между Съвета и българското правителство“.

Ще ви прочета сега доклада на Финансовия комитетъ до Обществото на народитѣ — последниятъ параграфъ отъ него, който се отнася до Народната банка, е почти цялѣтѣ въ този чл. 4 отъ протокола, по който сега ви говоря. Въ този доклад на финансовия комитетъ се казва: (Чете) „За да се консолидира окончателно финансовото положение на България, българското правителство признава всичката полза отъ преобразуването на Българската народна банка споредъ установения планъ въ приложение II, за да я направи подобна на другитѣ централни банки, и се задължава да извърши това преобразуване въ момента, определенъ по взаимно съгласие, отъ Съвета на Обществото на народитѣ и българското правителство“. Значи, българското правителство признава всичката полза...

Министър-председател А. Ляпчевъ: Да, да!

Н. Мушановъ (д): ... отъ преобразуването на държавната банка въ акционерна. Следователно, принципътъ за реформирането на банката е възприетъ. Но казва се само, че реформирането ще стане въ моментъ, определенъ по взаимно съгласие между Съвета на Обществото на народитѣ и българското правителство. Може ли г. г. народни представители, да се поддържа, че не е възприетъ принципътъ за преобразуването на банката, когато той еложенъ въ доклада на Финансовия комитетъ?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ не съмъ казалъ за принципа, а съмъ казалъ за условията, въ които се намира нашата страна.

Н. Мушановъ (д): Чакайте, ще се разберемъ. Като излагаме мислитѣ си, ще се намърятъ противоречията и ще се изяснятъ въпроситѣ. — Азъ съмъ много доволенъ сега, че г. Ляпчевъ, приема принципа.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Принциплътъ е приелъ този, който е създадъ банката. Защо не прочеташъ мотивитѣ? Не си ги взелъ!

Н. Мушановъ (д): Тия дни знаете, докато петелътъ пропѣе, Петъръ три пъти се отказалъ отъ Христа.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ не мога да бъда plus royaliste отъ този, който е създадъ банката.

Н. Мушановъ (д): Азъ Ви казахъ, че няма спокойствие. Оставете ме да тълкувамъ протокола. Вие ще отговорите после.

Т. Кожухаровъ (д. ср): Отзарана въ бюджетарната комисија казахте: „Министритѣ да бъдатъ спокойни“, а сега ги закачате.

Н. Мушановъ (д): Сега, г. г. народни представители, ще излизе, че азъ действително съмъ тукъ, на трибуната, за закачки. (Смѣхъ) Г. министърътъ не ме остави да говоря, мене ме прекъсватъ, а азъ съмъ кривъ защо съмъ излязълъ да говоря!

Министър-председател А. Ляпчевъ: Тогава няма да обръщамъ внимание на думитѣ Ви. Давамъ Ви дума.

Н. Мушановъ (д): Турете си малко памукъ въ ушитѣ, за да не слушате.

Значи — нека го констатирамъ — г. министър-председателътъ заяви, че е възприелъ принципа — и тъй трябва да се тълкува, не може иначе — но е отложено приложението на този принципъ, да се преобърне сегашната банка въ акционерна тогава, когато се съгласи правителството съ Съвета на Обществото на народитѣ. Това е ясно. Оттамъ нататъкъ последното изречение отъ § 1 на чл. 4 определя най-ясно смисъла на този членъ: (Чете) „Подробноститѣ по това преобразуване ще бъдатъ уредени въ съгласие между Съвета и българското правителство, по съвета на финансовия комитетъ“. Какво значи това, г. г. народни представители? Че следъ като принципътъ за акционерната форма на банката е приетъ и следъ като анексъ втори — за който ще кажа нѣколко думи по-нататъкъ — определя акционерната форма на банката, приложението именно на подробноститѣ на тоя планъ, за преобразуването на банката ще се уредятъ съгласно мнението на финансовия комитетъ при Обществото на народитѣ. Така че, като се разтълкува тоя чл. 4, ясно се вижда, че принципътъ за акционерната форма на Българската народна банка е възприетъ. Когато той ще се приложи въ организацията на банката, това ще стане въ съгласие между българското правителство и Съвета на Обществото на народитѣ.

Основниятъ начала за преобразуването на банката по анексъ втори, който е приложенъ тукъ, сѣ тия, че се възприема акционерната форма за Народната банка, а подробности — г. Мишайковъ ги спомена какъ сѣ уредени националнитѣ емисионни банки въ другитѣ държави и т. н. и т. н. — ще се уредятъ по-подробно. Обаче главнитѣ, сѣществени основни за новата акционерна банка сѣ предвидени въ параграфъ втори къмъ чл. 4.

Г. г. народни представители! Отъ страна на правителството се казва: „Да, именно това, че се иска нашето съгласие да обрѣнемъ банката въ акционерна, показва — както каза г. министър-председателътъ — че то ще бѣде при известни условия, които ще допуснатъ това“. Кои сѣ тия условия? Въпросътъ зависи отъ съгласието между нашето правителство и Съвета на Обществото на народитѣ. Но, ако Съветътъ казва, че имате полза да реформирате банката си и вие присматъ това, той не го е казалъ, за да остави българското правителство да си спи спокойно и то да избира момента кога да реформира банката, още повече, когато се знае, че въ България има настроение всрѣдъ цялата оппозиция противъ обръщането на Народната банка въ акционерна. Г. г. народни представители! Ние всички нали сме политици. Питамъ: ние ли сме силнитѣ, само отъ нашето съгласие ли зависи, или е силенъ Съветътъ на Обществото на народитѣ, който ще каже кога да се реформира банката?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ако е въпросъ за силни, няма нужда да се уговаря.

Н. Мушановъ (д): Можете ли да ни убедите, че при туй постановление на чл. 4, българската държава, респ., българското правителство е свободно и има правото да отлага преобрѣщането на държавната банка въ акционерна, когато му скимне и когато му се иска? Има ли български политикъ да може да мисли тъй!

Ще цитирамъ още една точка — за контрола — за да поясня още по-добре мисълта си: (Чете)

„3. Българското правителство ще назначи за съветникъ при Българската народна банка, съгласно по-горния параграфъ I“ — за който ви говоря — „лицето, което ще бѣде посочено отъ Съвета на Обществото на народитѣ“ — това е контролорътъ.

„Съветникътъ ще остане на служба до момента, въ който Съветътъ се утѣри, че финансовата и монетна стабилностъ на България е осигурена и, въ всѣки случай, поне въ продължение на две години следъ като преобразуването на Българската народна банка бѣде привършено по начина, посочено

ченъ въ по-горния параграфъ I^а. Значи, назначава се контролоръ, който ще стои поне две години, следъ като банката бѣде учредена по параграфъ I като емисионна банка.

Министъръ А. Буровъ: Две години следъ като се приложи реформата.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Две години следъ трансформацията.

Н. Мушановъ (д): Моля Ви се! — Следъ като се преобразува, той ще остане, нали? Най-малко две години ще остане като контролоръ и при преобразуваната банка вече като акционерна. Г. г. народни представители! Нима съветътъ на Обществото на народитѣ е поставилъ този контролоръ да седи 10 години, за да държите Българската народна банка въ тая форма, че следъ туй, като я направите акционерна, да седи още две години, за да бли върху стабилизацията на българския левъ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Шарло и Буске сдѣтъ отъ 1902 г., а сега сме 1927 г.

Н. Мушановъ (д): За титритъ ли?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: За гѣзи, които даватъ паритѣ.

Н. Мушановъ (д): За стабилизиране на монетата ли? А кой е контролоръ на банката?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да, да. Защото контролорътъ е и за тѣзи, които даватъ паритѣ. 20 години седи.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Този е цѣлиятъ споръ, който се води. По члена, който азъ цитирамъ, г. Ляпчевъ има върата, че зависи отъ волята на българското правителство, кога ще си даде то съгласието, за да преобърне банката въ акционерна. Азъ ви казвамъ, г-да: нека вашето гледище тържествува. Нѣма да имамъ нищо противъ то да тържествува. Но за мене и за всѣки, който чете, е ясно: знаемъ, какво вършимъ като политици и държавници въ отношенията съ чуждитѣ държави. Приемаването на принципа и отсрочването подъ такава форма става, за да може да се подпише протоколътъ и да се сключи това съглашение. Вие знаете сами трудноститѣ, които имамте. Прие се една компромисна формула. Вие спечелихте въ смисълъ, че денътъ, срокътъ, въ който ще се приложи принципътъ, се отложи. Но погрѣшно е — макаръ, вървамъ, че е много искрено — казаното отъ г. Ляпчевъ тази сутринъ: да отложишъ, значи да спечелишъ. Не винаги да отложишъ, значи да спечелишъ, когато при отлагането, което си получилъ, си възприелъ принципа и си се оставилъ слабъ, въ положение на зависимостъ отъ по-силнитѣ отъ тебе, които винаги могатъ да определятъ срока за превръщането на банката въ акционерна.

Г. Василевъ (д. сг): Ако сж много силни.

Н. Мушановъ (д): Г-да! Нѣма защо да си правимъ илюзии въ туй отношение и нѣма защо да се залагваме. И заради туй по-права е политиката на отговорности, както каза г. Ляпчевъ. Сѣташе ли се тогава действително, че тази акционерна форма на банката трѣбва да се приеме? Щомъ като вие я приемате, както сте били убедени, че е полезна, можехте въ друго отношение да искате подобрение на този заемъ. Но да се залагва българското народно представителство и българскиятъ народъ, че като сме отложили въпроса, спасили сме Народната банка да остане въ тая форма, въ която тя съществува днесъ — това е лекомислие; и нѣма защо по такъвъ единъ сериозенъ въпросъ да не си приказваме откровенно. Азъ не зная, дали това ще стане подиръ година или две; кой знае, дали то нѣма да ни завари, да кажемъ, още въ тая сесия. Много щѣше да бѣде печално, ако резултатитѣ отъ бѣжанския заемъ бѣха ни заварили още въ първата легислатура, когато ние го прокарахме; щѣше да има много хора да се червятъ.

Та, следователно, тълкуванието на чл. 4 е това. Да му се дава друго тълкувание — значи да искаме да спасяваме привидно положението. Ние можемъ така да спасимъ нашитѣ позиции, обаче нѣма да спасимъ положението на банката. Това е ясно.

Г. Василевъ (д. сг): Това тълкувание, което Вие давате, не е българско тълкувание; то не е точно нито по текстъ, нито по духъ.

Н. Мушановъ (д): Азъ искамъ да дамъ тъкмо само едно българско тълкувание. Друго тълкувание азъ не давамъ. Азъ съмъ родомъ отъ гр. Дръново, въ България съмъ се възпиталъ и училъ, за тая страна съмъ работилъ и като министъръ, и въ опозиция, и само по български мисля и тълкувамъ. Не излѣзатъ други да тълкуватъ въпроса кулешки, и когато го тълкуватъ кулешки — нека употребя тази дума — ще видимъ, дали ще могатъ да убедятъ себе си.

И тѣй, г. г. народни представители, този главенъ пунктъ, по който се спори, за мене е ясенъ. Но азъ искамъ сега да подигна други въпроси, които сж свързани съ протокола. Разбрахъ тая сутринъ, при дебатитѣ, че действително нѣкои отъ уважаванитѣ г. г. министри много искрено и добросъвестно смѣтатъ, какво анексъ II е приложенъ тукъ собствено за да се даде едно уяснение на нашето обществено мнение, което било заблудено. Въ какво? У насъ общественото мнение било заблудено, че акционеритѣ, които ще създадатъ новата акционерна банка, щѣли да бѣдатъ чужди подданици, следователно чужденици щѣли да вложатъ тѣхни капитали въ банката и банката щѣла да влѣзе въ чужди ръце, и за да се предотврати това заблудение на общественото мнение, господата били задължени да поставятъ анексъ II къмъ този протоколъ.

Г. г. народни представители! Ако нашето правителство е искало да се постави този анексъ II по тѣзи именно съображения, азъ и тая сутринъ казахъ и сега казвамъ: нека правителството направи единъ жестъ и да оттегли този анексъ II, та не става той предметъ на дебатитѣ, които ние правимъ сега тукъ. Защото, както ви казахъ и по-напредъ, анексъ II е неразривно свързанъ съ бѣдещата акционерна форма на банката.

Въ този анексъ II се определя, че бѣдещата банка ще бѣде акционерна съ 500 милиона лева капиталъ; че акционеритѣ ще бѣдатъ само български подданици; че всички тѣ ще подписватъ акции отъ по 10.000 л. едната; че никой нѣма да има повече отъ 25 гласа и т. н. — да не ви чета всичкитѣ условия, които сж поставени тамъ. И се смѣта, че като решимъ ние днесъ въпроса за протокола, то нѣма да предприемимъ съ този анексъ II устройството на акционерната банка! Въ това има едно голѣмо заблудение; и азъ смѣтамъ, че г. Ляпчевъ действително и въ туй отношение е заблуденъ.

Г-да! Ако действително тоя анексъ II не е приложенъ за да се уясни протоколътъ въ чл. IV, кждето изрично е казано — два пѣти подчертахъ това, нека го подчертая трети пѣтъ — че Българската народна банка трѣбва да се преобразува, „споредъ плана, установенъ въ приложение II за да се съгласува съ другитѣ централни банки“ ...

Председателътъ: Г-да! Часътъ е 8.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Правя предложение да се продължатъ дебатитѣ до 10 ч. (Възражения отъ лѣвицата)

Председателътъ: Които сж съгласни съ това предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Отъ лѣвицата: Меншество.

Председателътъ: Моля, болшинство с.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Бѣдете спокойни. До 10 ч. не е много.

Д. Грънчаровъ (з. в): Заемитѣ ношно време се прокараватъ. Традиция има вече, срещу която Вие сте протестирали.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ не съмъ протестиралъ за това. Азъ съмъ вземалъ думата и въ 11 ч. Винаги съмъ се подчинявалъ.

Д. Грънчаровъ (з. в): Лоша практика.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Г. Михайковъ сега зачекна този въпросъ; и той сжщо разбира

че отъ днесъ съ гласуването на протокола ние предприемаме въпроса, защото заедно съ протокола се гласува и анекск II относително устройството на Българската народна банка като акционерна — ако протоколът се прокара такъв, какъвто е. И не виждате ли, г. г. народни представители, голѣми опасения въ него? Можемъ ли ние отъ днесъ да предприемемъ, какъ ще се организира акционерната банка, ако тя действително се възприеме споредъ протокола, въ случай, че този протоколъ бѣде гласуванъ?

Х. Стояновъ (д. ср): Въ чл. IV отъ протокола е казано: (Чете). Подробноститѣ по това преобразуване ще бѣдатъ уредени въ съгласие между Съвета и Българското правителство, по съвета на финансовия комитетъ. Това изпуснахте да прочетете.

Н. Мушановъ (д): Напротивъ. Не сте слушали.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Оставете, ще му се отговори.

Н. Мушановъ (д): Не сте слушали, г. Стояновъ!

Б. Смиловъ (нац. л. о): Казано е, че моментътъ на преобразуването ще се определи. За какво е този анекск? За да подпомогне преустройството на банката. Въпросътъ е сега, кога да стане това. Вие какво тълкувате?

Х. Стояновъ (д. ср): Нищо не тълкуваме. Вие тълкувате.

Б. Смиловъ (нац. л. о): Цѣлиятъ анекск и протоколътъ сѫ неправилни, за да подпомогнатъ преобрѣщането на банката въ акционерна и, въ съгласие съ правителството, Обществото на народитѣ ще каже, кога да стане то. Това е.

Н. Мушановъ (д): Моля, г-да, не ми отнемайте времето.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ моля да престанатъ пререканията, за да може ораторътъ да продължи.

Н. Мушановъ (д): Азъ съжалявамъ, че бѣленскиятъ народенъ представителъ г. Стояновъ не е слушалъ, защото азъ прочетохъ тъкмо тази алинея трета, която той цитира, и казахъ, че подробноститѣ, които ще се уреждатъ, съставляватъ съдържанието на анекск II, въ който сѫ положени принципитѣ за устройството на бѣдната Българска народна банка. Вземете стенограмитѣ и ще видите, че е така.

Е. Пазарлъкъ (д): Той е неграмотенъ.

Н. Мушановъ (д): Но азъ искамъ да изложа тукъ само оне две съображения по тоя въпросъ, за да минемъ на други въпроси, които сѫ по-важни и по които трѣбва да кажа още по нѣколко думи.

Въ началото, когато се заговори за акционерна народна банка въ България, предполагаше се, че българската държава ще участвува съ 50% капиталъ въ тая нова банка. Приказваше се така. Сега трѣбва да се разбере отъ всѣкиго, че въ тѣй учреждената по анекск II банка държавата нѣма да вземе никакво участие. И нека кажа, че има различие даже въ сравнение съ устава на Гръцката банка. По нейния уставъ сѫ допуснати общественни учреждения и държавата да иматъ поне $\frac{1}{10}$ отъ акциитѣ. Този въпросъ е разрешенъ, съгласно е.

Има други форми за сключване на заеми, какъвто е формата на гръцкия заемъ, кждето, като се присма акционерната форма за банката, новата, сегашната Banque nationale de Grèce отидѣла отъ себе си 500 милиона за учредяването на новата емисионна банка.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И сегашната банка е акционерна.

Н. Мушановъ (д): Да, и сегашната е акционерна. — Тѣй че и въ тѣй отношение има различие. И този въпросъ е разрешенъ.

Разрешени сѫ, г. г. народни представители, и много други въпроси. Има едно положение, на което азъ обръщамъ внимание. По устава на Гръцката банка, която се учредява също като емисионна, дивидендътъ, който трѣбва да се плаща на акционеритѣ, е определенъ вече и се казва, че нѣма да бѣде повече отъ 7%. Дивидендътъ, който ще се плаща на акционеритѣ на нашата банка, още не е известенъ, останало е да се доуреди въ подробноститѣ, за които се говори.

Г. г. народни представители! Позволете ми да ви кажа, че е отъ голѣмо значение размишляти на дивиденда, особено за нашата банка, при българскитѣ условия. Защо? Дивидендътъ може да бѣде малък и тогава никой отъ гѣзи дребни съществуващия, за които приказвате, нѣма никогда да запие акция, срещу която ще получава само 6 или 7% дивидендъ при лихва, която може би ще плаща въ размишля на 12%. Следователно, дребни акционери тамъ нѣма да иматъ; ще иматъ интересъ да взематъ акции по-голѣмѣтъ, една съвременно друга категория отъ българското общество, които държатъ паритѣ си на влогъ на мѣста, гдето получаватъ само 4 или 5%. Искамъ да посоча съ това доколко има значение размишляти на дивиденда, който ще се употреби за тази акционерна банка. Противното: ако ли дивидендътъ е по-голѣмъ, въ какъвто случай ще могатъ по-дребнитѣ съществуващия да купятъ отидѣли, малко на брой, акции, тогава банката действително ще дойде до положението, за което ни говореше г. Мишайковъ — че въ нея може би ще имаме хиляди акционери.

Уважаеми г-да! Азъ само споменавамъ опасността и ще мина нататѣкъ.

Който живѣе въ България — ние сега живѣемъ — особено въ сегашно време, той трѣбва да обърне особено внимание на положението на нашитѣ акционерни дружества. Историата на нашитѣ акционерни дружества въ две думи е била следната. Въ края на 5 или 10-годишно съществуване, всичкиятъ дребни акционери измиратъ и всичкиятъ имъ акции се концентриратъ въ по-малко рѣже и когато въ по-малко рѣже се вземе управлението на банцитѣ, банцитѣ трѣбватъ, защото охраняватъ интереситѣ само на групата, която ги управлява. Който е живѣлъ въ България и знае що е акционерно дружество тукъ и каква е историата на акционернитѣ дружества, трѣбва да признае тази истина.

Какво става въ банцитѣ, които съществуватъ въ страната? Вземете онѣ-деншия изборъ за управителния съветъ на Чинovníческото кооперативно дружество. Въ общото събрание на тоа Чинovníческо кооперативно дружество, за което се смѣта, че е сложено на много солидни, на много здрави основи, на кооперативни начала, онѣ денъ партийнитѣ борби бѣха въ пълния си разгаръ — коя партия да вземе управителния съветъ.

Н. Андреевъ (р): Въ всички популярни банки е така.

Н. Мушановъ (д): И въ популярнитѣ банки е така. Така е, значи, тамъ, въ тия кредитни учреждения, за кждето се смѣта, че моралътъ е по-висшъ — да бѣдени кооператоръ, то значи да бѣдени малко по-съзнателенъ човѣкъ, да разбирашъ ползитѣ отъ взаимномощиата. Ами въ акционернитѣ банки? И мене ми се чини, че уважаемитѣ господа, които въ чужбина сѫ възприели акционерната форма за своитѣ банки, може-би иматъ право съ огледъ на правитѣ и условията въ тѣхнитѣ страни. Но, който сериозно мисли върху този въпросъ, той отсега трѣбва да разбере, че у насъ именно въ тази акционерна банка, на която връзкитѣ сѫ държавата нѣма да бѣдатъ малки, както никогда тѣ не сѫ били малки между емисионнитѣ банки и правителството, държавата, ще се препесатъ политическитѣ борби, главне въ тѣхнитѣ общи събрания — помнете ми думата. Тогава партийнитѣ ще излизатъ на борба най-напредъ тамъ, а следъ това ще излизатъ навънъ, на улицата, да приказватъ за политика. Всѣки ще иска да вземе банката. И не е, г-да, въображаема опасността, че нѣкои си хора, които сѫ по-състоятелни или които могатъ да наредитъ единъ шабъ отъ много дребни акционери, партийно определени, ще иматъ винаги превесъ въ управлението на тази банка, доколкото могатъ да избиратъ членове на управителния съветъ. Това неми-нуемо ще дойде въ България. И тогава именно партийнитѣ борби и този натискъ, който правителство може да упражнява тъкмо чрезъ банката, ще бѣде по-силенъ, отколкото досега сме имали ние натискъ или вмѣшательство на нашитѣ правителства въ Народната банка, която има държавна форма, какъвто е сегашната.

Тия опасения, г-да, сѫ много сериозни и азъ мога смѣло да ви кажа, че следъ учредяването на банката на тия начала у насъ, нѣма вече да е правъ този гръцки журналистъ, който напоследѣкъ писа: „Ако има една страна, въ която още финансовитѣ сили, голѣмитѣ финансиста не играятъ голѣма роль въ политиката, то е само България“. Отсега-нататѣкъ и тия сили, паричнитѣ, финансовитѣ сили, ще могатъ чрезъ банката да влияятъ върху политиката на страната. Който е следилъ какво става въ Франция, знае, че напоследѣкъ борбитѣ тамъ сѫ тъкмо

таква. А въ България нѣма партии, които да иматъ; всѣкитѣ дѣли партии сѫ голи, всѣчки сѫ бедни. И помнете ми думата: ще видите още въ първото събрание на тази акционерна банка кой духъ ще витае и коя отъ политическитѣ партии въ страната ще бѣде представена тамъ. Ще видите кой е силниятъ и кой ще държи банката въ ръцетѣ си.

Г. Табаковъ (зар): То се знае още отсега.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя В. Димчевъ)

Н. Мушановъ (д): Искать, следователно, да спомена това и да заключа. Ние дѣлжимъ, защото живѣемъ по-близо до нашия народъ, защото живѣемъ съ неговитѣ права, живѣемъ всрѣдъ политическитѣ и финансови условия на нашата страна, да кажемъ, че нашитѣ опасения тѣкмо тукъ сѫ най-основателни, че ние, вмѣсто да отървемъ банката отъ партийно и държавно вмѣшательство по такъвъ начинъ, както ни се препорѣчва въ протокола, ще ополитичимъ не, ами ще опартизанчимъ този институтъ, който трѣбва да бѣде здравъ. Защото поне досега, г-да, каквото щемъ да приказваме, имали сме крайни увлѣчения на правителства, но, слава Богу, поне въ тази държавна банка, въ Народната банка, партизанството не можа да се прояви. И, макаръ да се прѣскаатъ разни слухове, членоветѣ на финансовия комитетъ, които идваха тукъ да изучаватъ състоянието на Народната банка, не сѫ могли да констатирайтъ, че нѣкако партийно влияние е похабило репутацията на нашата народна, на нашата държавна банка. Това не е станало досега, но ние имаме опасението, че може-би ще стане. И затуй азъ казвамъ, че голѣма грѣшка отъ страна на тѣзи, които ще приематъ протокола, ще бѣде, ако не схванатъ, че съ приемането му приематъ и анексъ II, където се вече постановяватъ главнитѣ положения за акционерната банка, която се създава съ приемането му. Азъ смѣтамъ, че не може да се откъсне анексъ II настрана, както предполагатъ нѣкои отъ г. г. министритѣ, при гласуването на този протоколъ. Или пъкъ, като смѣтате, че сте дали този анексъ само за разпрѣсване на демагогията въ страната — демагогията е разпрѣсната — оттеглете го сега и не го подлагайте въ Народното събрание нито на дебатиране, нито да се смѣта, че като гласувате протокола, вие гласувате и анексъ II. Но изглежда, че нѣма да направите това, съ което ще докажете, че искате да гласувате тѣкмо тѣй, както ние предполагаме.

Г. г. народни представители! Азъ доста дълго говорихъ, ще трѣбва да свърша, но трѣбва да засегна още единъ въпросъ. Нека още отсега ви кажа, че ние ще имаме възможностъ — нека кажа, че това ще стане съ благоприятното на г. министъръ-председателя — при второто четене на този законопроектъ да кажемъ по нѣкоя дума...

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Кое, по протокола ли? (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ) „Одобрява се решението“.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! За да ви докажа, че, ако туй е джумбуши, направихъ го е уважаемиятъ министъръ-председателъ, почакайте една минута да ви прочета мнението на г. министра по бѣжанския заемъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще Ви отговоря. Какво да права, все искамъ да ви усмирявамъ. (Веселостъ) Затова е то. Все по вашата воля, все съ търпение.

Г. Чернооковъ (д. ср): Туй показва, че усмиряването по имъ прилѣга.

Б. Ецовъ (д): Ти нагласи нѣкоя статия въ в. „Слово“.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Когато се разглеждаше протоколътъ по бѣжанския заемъ, самъ г. министъръ-председателътъ стана и заяви следното — искамъ да ви го спомна, защото сте го забравили, а $\frac{3}{4}$ отъ народнитѣ представители сѫ нови, за да видите, че това е практика, установена отъ г. Ляпчева, а не отъ мене.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Добре.

Н. Мушановъ (д): Г. Ляпчевъ стана и каза: „Ние имаме тукъ одобрение на решение. Напротивъ, ще измѣните заглавието и ще пишете „законъ за одобрение“ и пр. И защото се измѣнятъ съответни членове на нѣкои закони, то

заради туй ще трѣбва да го прокарате на три четения; азъ на второто четене има да направя нѣкои прибавки — които той направя. Гласува се на първо четене, по спешностъ се гласува на второ четене, на трето четене. Джумбуши ли е туй?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ако искате да Ви освободи отъ тая заблуда, г. Мушановъ. Въ този случай ние измѣнение на законъ не правимъ. Каквото измѣнение има да се прави на закона за Народната банка, то ще стане съ специаленъ законопроектъ. Той ще бѣде приетъ на три четения.

Н. Мушановъ (д): Г-да! Нека този въпросъ го разреши самъ г. Ляпчевъ. Той е казалъ: (Чете) „Г. г. народни представители! Както се спомена и отъ трибуната, въ редакцията на текста на това предложение има една грѣшка, която трѣбва да се поправи. Това не е предложение за одобрение на решение, а е законопроектъ, особено като се постави въ връзка съ ония членове, които промѣнятъ законъ. Азъ правя следното предложение. Искамъ вашето съгласие, да се даде спешностъ на този законопроектъ, защото утре се закрива сесията, толкова повече, че нѣма какво да се измѣня въ членоветѣ. Тѣ сѫ ясни. Следъ като се даде спешностъ на законопроекта, азъ ще си кажа думата при второто четене за нѣкои измѣнения, които трѣбва да станатъ. Тѣй се гласува протоколътъ за заема за бѣжанцитѣ.“

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Законопроектътъ за заема!

Н. Мушановъ (д): Моля, протоколътъ, внесень преди сключването на заема за бѣжанцитѣ. Азъ смѣтамъ, че не сте забравили това и затуй въ началото не подигахъ въпросъ, да опредѣлимъ начина, по който ще се гласува. (Глъчка) Това е Ваше мнение.

Г. Марковъ (з. в): Щомъ тогава е било така, и сега ще бѣде.

Н. Мушановъ (д): Трѣбва ли сега да ви казвамъ, че съ този протоколъ ние измѣняваме нѣкои членове отъ съществуващитѣ закони? Имамъ друга работа. Тѣй че по този въпросъ сме начисто и азъ смѣтамъ, че г. Ляпчевъ нѣма защо да си промѣня убеждението.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не съмъ го промѣнялъ.

Н. Мушановъ (д): Той много сериозно постави въпроса по заема за бѣжанцитѣ. И туй, което се виждаше смѣнно на нѣкои отъ господата, излѣзе много умно, защото е казано отъ г. министъръ-председателя.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: То е казано за съвсемъ друго.

К. Кънчевъ (д. ср): Договоръ съ решение се гласува — одобрява се или не. Има правилникъ.

Н. Мушановъ (д): За да засегне човѣкъ разпоредбитѣ на този протоколъ, трѣбватъ му действително много часове. Азъ се стремя колкото е възможно да мога съ общи фрази да изкажа нашата мисль по голѣмитѣ въпроси по този законопроектъ.

Единъ въпросъ, който е отъ много голѣма важностъ и който се засегна отъ г. Мишайковъ, е следниятъ. Въ този протоколъ има една разпоредба: тѣй като заемътъ е стабилизационенъ и главната цель е да се достигне съ него стабилизацията на нашия левъ, то заради туй се предвижда, че 6 месеца следъ като започне функционирането на емисонната банка, ще трѣбва да се вдигне контролътъ, който ние имаме днесъ върху чуждитѣ платежи. Г. г. народни представители! На всички желанието е да се отиде действително къмъ стабилизация. Но досега у насъ се говорѣше винаги, че имаме стабилизирания левъ. И, ако си спомняте, колкото пѣти въ Народното събрание е повдиганъ този въпросъ, винаги министърътъ на финанситѣ се стане да се похваля, че ако има една придобивка отъ управлението на правителството, тя е, че е могло презъ 3 години да стабилизира българския левъ.

Министър-председател А. Ляпчев: И продължава да е така.

Н. Мушанов (д): Ако има някоя мисъл, която е повтаряна няколко пъти от г. Ляпчева, тя е тази, че едно от големите достоинства на партията, която управлява, е, че можат да задържи стабилността на лева в тия бедствия, които преживяваме. Оказа се, че тая стабилност се държеше изкуствено с монопола на девизите. Сега се поддържа, че тя ще стане само тогава, когато се премахне този монопол, който имаме.

Г. г. народни представители! Няма никой желанието да не достигнем това фактическо положение, защото нашето фактическо положение е още изкуствено. То е създадено чрез монопола на девизите. За да бъде то истинско фактическо и да минем към легалното, трябва без монопола да видим, че фактически, по силата на условията, финансови и стопански, на страната, може да се задържи левът. И ще ми позволите да ви цитирам само една мисъл, която излякох из последната реч на г. Полянке в Каркасон: „Кинжият франк, каквито и реформи да прави Парламентът, е остане много отражение на държавните финанси, на търговския баланс, на отношенията между труда и капитала, на доверието, което имат чужденците към нас и, най-главно, на доверието, което народът има към собствената си държава. Без тия условия, ние не можем да имаме истинска стабилизация“. Г. Миняйков по-надълго ви говори, а и всички финансиста и икономисти често са повтаряли тая истина.

Министър-председател А. Ляпчев: Понеже стабилизацията я имаме, значи всичките тия неща са налице у нас.

Н. Мушанов (д): Затуй, г. г. народни представители, у нас съществува опасност, че след вдигането на монопола след шест месеца, тъкмо може да се създаде онова положение, което ние фактически без монопола още не сме изпитали. Ето защо желателно е да не се ограничават сроците от шест месеца. Нима ние сме господери на всичките ония условия, които са извън нашата воля? Нима ние сме сигурни, че ще има плодородие, че няма да има бедствие, че въобще няма да настанат такива условия, които са смислени условия за стабилизацията на лева?

Ето защо ние поддържаме гледането на г. Миняйкова, че въ туй отношение има опасност. Нека го създадем не по задължение, че само след шест месеца, надълвайки се, че с чуждите девизи, които имаме въ наши рани в банката, ще можем да парираме опасността. Опасно е противното. И тогава ние не ще достигнем целта си.

Уважами господа! У нас се определя по кой начин трябва да се употребяват сумите, които ни се дават за Народната банка. Имате един анекдот, въ който се определят сумите, които трябва да се платят. От разясненията, които стават и от изложението, което направи говореният преди мене, излиза, че имаме летящи дългове 1 милиард и 600—700 милиона лева. От тях ние сме избрали да изплатим, според анекса, една сума от 720 милиона лева. Няма да чета подробно. Какви са тия суми, които остават от 720 милиона лева до 1 милиард и 600—700 милиона лева? Не ги зная. Навърно г. министърът на финансите ще има добрината да ги изложи.

Р. Василев (д. ст): Най-голямата сума е 250 милиона лева към фондовете. Тя са пак държавни и едва ли ще се платят някога.

Н. Мушанов (д): Моля. Въ тия пера ние имаме едно крупно перо от 160 милиона лева за изпълнение решенията на арбитражните съдилища. За мене е важно да мога да преценя дали летящите дългове, които има България и които не се предвиждат въ тая графа, не са от такава естество, че трябва да се покриват те, отколкото да се покриват дълговете от 160-те милиона лева. Още повече, г-да, защото аз съм съмтам, ...

Министър-председател А. Ляпчев: Те не носят лихва, а тия носят лихва.

Н. Мушанов (д): Нека носят лихва. — Аз искам да свържа този въпрос с друг един въпрос. Нека си спомни г. Ляпчев, че тук, въ Народното събрание, когато повдигаме въпроса относително тия суми, че ще има да се плащат от заем, когато критикувахме арбитражните ре-

шения, несправедливостите по тях, той ни казваше: ще се назначи една комисия не от Парламента, а извън Парламента, на която комисия, каза той, ще възложи изучаването на въпроса какво може да се направи спрямо всичките ония неправди, които ние изнасяхме, че съдържат тия решения. Ами г. Ляпчев, тази комисия не видяхме да се назначи. Ние не видяхме да пристъпите Вие към изпълнение на Вашето обещание, а виждаме, че тоя дълг сте го смъртали вече за окончателно консолидиран, носещ лихва, който трябва да се плати пръв от този тежък заем, който сключвате.

Министър-председател А. Ляпчев: На този въпрос е отговорено.

Н. Мушанов (д): Аз сега за пръв път чувам г. Ляпчев да казва, че е отговорено.

Министър-председател А. Ляпчев: Да, отговорено е.

Н. Мушанов (д): Не е отговорено. Аз ще Ви чета думите, които Вие казахте тук, че ще се назначи една комисия. „Не ще, казахте, да я назначавам от Парламента, защото тя е повече пристрастна. Ще подиря начинът, как да уредя този въпрос“. Но преди да помислите как да уредите този въпрос, има специално дело, поставено въ графата летящи дългове, за изплащане на този дълг от заема.

Министър-председател А. Ляпчев: Можем ли да не плащаме дълговете си?

Н. Мушанов (д): Г. г. народни представители! Още един въпрос и ще свърша. Оня ден въ една хубава реч на г. министра на финансите, който той държа по допълнителния бюджет на държавата, той предупреди Народното събрание, че България страдала много от сантименталности въ миналото, че никой не иска да даде истинска преценка на обективните условия на нашия живот и по увлечения на своите чувства ние сме донесли бедите на нашата държава. Той каза: „Трябва сега да бждем реалисти, да гледаме работите обективно, защото, особено по тоя заем, има вече нови институции, които внимателно работят въ вътрешните работи на малките държави, ...

Министър-председател А. Ляпчев: И на големите.

Н. Мушанов (д): ... на които се отпускат заеми“. И действително, г. г. народни представители, трябва да се признае, че финансовият комитет при Обществото на народите си е изработил известни методи за стабилизиранието на монетата въ по-малките държави, от които той не отстъпва и може да се каже, че действително той има един тип методи почти за всичките заеми, които се правят чрез Обществото на народите. Той иска, напр., непременно да се определя до какъв размер да се даде заема, да се специализират нуждите, които трябва да се покриват от този заем, да се определя една цифра на бюджета, над която държавата не бива да отива, да изпраща финансови агенти, които да отиват да изучават положението на тия държави, въобще усвоил е един метод, които противоречат на досегашното разбиране за невмешателството въ чуждите държави, въ вътрешния им живот. То е тъй, такава е действителността, макар че има различия помежду конкретните разпоредения за различните заеми. Тъй, напр., съветът на Обществото на народите не е наложил контрол на Народната банка въ Гърция.

Министър-председател А. Ляпчев: Тя е акционерна.

Н. Мушанов (д): Макар да е акционерна.

Министър-председател А. Ляпчев: Направи я и ти акционерна и няма да ти наложат контрол.

Н. Мушанов (д): Хората искат емисионна банка додето се увърят, както е казано въ нашия закон, че е стабилизиранието финансовото положение.

Министър-председател А. Ляпчев: При нашата форма, съ държавен капитал.

Н. Мушанов (д): Но мисълта ми не е там. И най-големият упрек, и критиките отред, които се правят

на финансовия комитет, се състоят въ това, че действително туй публичност тръбва да престане.

Какво е публичността сега у нас, г. г. народни представители, въ тази област? Въ всичките земи се отнасят до каква цифра тръбва да достигне държавният бюджет. Въ никой протокол, съставен от съвета на Обществото на народите, няма споменато как тръбва да бъде уреден бюджетът на една държава. Никъде няма заповед от финансовия комитет, че ако бюджетът възлѣзе на 7 милиарда, или на 6 милиарда и 700 милиона лева, ние тръбва да уволниме чиновници, ние тръбва да закрънем нѣкои учреждения, или че тръбва да създадем други. Въ никой заем, даден на друга държава, няма такива условия.

Какво ни каза г. министърът на финансите? Той ни каза: „Това го исках аз. Аз исках от финансовия комитет да вмъкне това постановление“. И той съ тага на душата си се оплакваше, че неговото желание да направи намаляване на чиновниците намбрило силна оппозиция въ Парламента и затова не могъл да го реализира. Г-да, ние, хората съ по-стари разбирания за парламентарност и за самостоятелност на държавите, била тя стопанска или политическа, не можем да разберем тоя език. Длъжност на един министър, който не може да се спогоди съ собственото си болшинство, е или да принуди това болшинство да го слуша, защото той му е водител, или, шомъ болшинството не го слуша, той тръбва да си отиде. Но един министър на България, независимо от това кой е той, да излѣзе въ чужбина, предъ една чужда институция, каквато и да бъде тя, макаръ и финансов комитет при Обществото на народите, и да поддържа, че тая институция тръбва да му помогне за вътрешния живот на неговата държава, да се наложи на Българския Парламент, да се наложи на българската държава, да уволнява чиновници, ...

Министър-председател А. Ляпчев: Той самъ ще Ви каже най-добре, какво е искалъ да каже.

Н. Мушановъ (д): ... това, г-да, за пръв път се случва. И мене ми се чини, че не се преценяватъ сериозно тия думи, за да се види, доколко тѣ уронватъ престижа на българската държава, на българския Парламент. Азъ искамъ да знамъ получилъ ли е министърътъ пълномощно отъ Българския Парламентъ или отъ българския народъ да отиде въ чужбина, предъ чужда институция, колкото и благородна, колкото и благосклонна да бъде тая институция къмъ него, да иска отъ нея тя да му помогне, за да нареди своя бюджетъ, защото по вътрешни условия на политическия животъ, въ неговата страна това не му било възможно. Самиятъ тоя фактъ, г-да, е достатъченъ, за да може финансовия комитетъ да прецени, какъ се управлява държавата ни и каква отговорност могатъ да поематъ министрите на тая държава.

Министър-председател А. Ляпчев: Той самъ ще Ви отговори.

Н. Мушановъ (д): Азъ сѣтамъ, че тоя прецедентъ тръбва да се прецени сериозно, за да се види доколко ние сме паднали, че не можемъ вътрешно сами да си уредимъ въпросите и за да се види колко сме се изложени предъ Обществото на народите, като искаме отъ него помощъ за уреждането на нашите вътрешни работи. Азъ 26 години живѣя въ този Парламентъ и въ политиката — нѣ ми помогне и г. Ляпчевъ — по азъ още не съмъ чулъ досега отъ нѣкой министъръ да се похваля, че е пледиралъ предъ единъ чуждъ съветъ да му помогне, за да може да надвие едно вироглаво болшинство не въ лозяния смисълъ на думата — защото то не му е спомогнало да намали разходите по своя бюджетъ. (Оживление)

Министър-председател А. Ляпчев: Той самъ ще Ви отговори.

И. И. Янчевъ (з. в): Не знамъ дали самъ той не е пледиралъ Народната банка да стане акционерна.

Н. Мушановъ (д): Азъ обръщамъ на туй особено внимание, г. г. народни представители, защото ние тукъ става 4 години приказваме все на тая тема: „Г-да, положението е тежко. Гледайте колкото можемъ да стѣгаме кесията и да простираме краката си споредъ чергата“ — една стара формула на единъ и сѣщъ учителъ на мене и на г. министър-председателя. Тамъ е здравата финансова политика на малките народи, които нѣматъ много сръдства. Ние сме поддържали тукъ постоянно: ние да направимъ каквото можемъ, и свързваме тоя въпросъ съ политическия въ-

просъ за обединението. При положението, въ което се намира България, особено следъ събитията, които станаха у насъ, нѣмко може да се печелятъ придобивки безъ народно единение. Предъ обществото на народите и предъ свѣта тѣзи голѣми въпроси, които има да разрешаваме, било въпросътъ за нашето финансово заздравяване, било въпросътъ за репарациите, било въпросътъ за нашата армия, тия голѣми въпроси тръбва да ни обединятъ, тѣ тръбва да обединятъ цѣлия български народъ, защото тѣ не сѣтъ партийни въпроси, а сѣтъ въпроси народни, държавни. Ние преди произвеждането на последните избори казахме, че вълната иде, че стигаша ще ни залѣе, че ние тръбва да се подготвимъ, за да посрещнемъ вълната опасност. Това бѣше последниятъ викъ на последната Камара преди да си отиде тя. Нѣка изберемъ едно ново Народно събрание, което ще може да разреши тия голѣми въпроси и то при обединения на силите на всички партии, на всички сили народни, защото предомъ въ цѣлъ свѣтъ така се разрешава голѣмите въпроси. Въ всички държави тия въпроси се разрешава при обединените сили на народа. И Германия даде примѣръ за това, и Франция даде примѣръ, и една Гърция, която сполучи досега да заздрави своите финанси, съедини монархистите и републиканците въ единъ кабинетъ, за да могатъ всички хора тамъ да се борятъ за своя народъ и за своята държава. Но на насъ ние се надсмивахте. Все посхте сами отговорността, като събтахте, че сте въ състояние сами да разрешите тия голѣми въпроси. Не сѣмѣте ли, г. г. народни представители, че другъ ще бѣде ефектъ предъ Обществото на народите и предъ неговия финансов комитетъ отъ единъ кабинетъ, който би представлявалъ народното единение и народната сила? Нима вие, г. г. народни представители, сѣмѣте, че всичките тия въпроси за стабилностъ, за финансово заздравяване, ги дѣлятъ хората на политиката въ страната? Въ една Франция цѣлиятъ въпросъ за заздравяване на финансите и на стопанството бѣше въпросъ за възстановяване доверието у народа къмъ държавата, което бѣше загубено. Безъ тоя морален елементъ, какъто шемъ да правимъ, не може. И тоя вземъ да направимъ, нѣма да стигне, подиръ 2—3 години ще правимъ другъ. Нѣма ли доверие къмъ властта и къмъ бъдещето на страната, къмъ вътрешния ни редъ, недейте сѣмѣте, че ние ще можемъ да заздравимъ нашата държава. Моралътъ днесъ играе толкова голѣма роля, колкото играятъ стопанските и финансовите условия, за които говоримъ постоянно. Безъ доверие къмъ държавата, безъ редъ въ нашата страна, нѣма да има стабилностъ. Представете си при всичките тия условия, които имаме, едно вътрешно безредие, единъ вътрешенъ хаосъ — при това положение ще пропаднатъ всички придобивки въ финансовите и стопански условия на страната. Тогава ние нѣма да бѣдемъ самостоятелни.

А. Пиронковъ (д. сг): Ако бѣше дошелъ болшевикътъ?

Н. Мушановъ (д): Ние имаме страхъ отъ болшевизма въ нашата страна, ние се борихме срещу него, защото знаеме, че той ще раздруска финансовото положение на нашата страна.

Г. Червоковъ (д. сг): Г. Мушановъ! Какъ мислите: единъ кабинетъ, въ който участвува Аврамъ Стояновъ, не спечели ли предъ финансовия комитетъ и предъ Европа? Единъ кабинетъ, въ който барабаръ съ другите е и Аврамъ Стояновъ?

Н. Мушановъ (д): Извинете.

К. Кънчевъ (д. сг): И Димитъръ Гичевъ, ако е въ тоя кабинетъ.

Г. Червоковъ (д. сг): Азъ винаги самъ казвамъ, че легалната оппозиция тръбва да подпомага добрите начинания.

Б. Павловъ (д): Когато г. Ляпчевъ Ви даде на Васъ мандатъ, разбира се, че така ще говорите.

Н. Мушановъ (д): Г-да, азъ не ще отговарямъ на тия въпроси.

Г. Червоковъ (д. сг): Когато съмъ избранъ, вие тогава още сте спали.

Б. Павловъ (д): Г. Ляпчевъ Ви направи депутатъ, заговаряте тия работи. Не забравяй, че и отъ тукъ си избранъ. (Сочи лѣвицата)

Г. Червоковъ (д. сг): И отъ тамъ съмъ избранъ.

Б. Павлов (д): Така говориш, защото си сега във нова партия. Утре няма да бъдеш тамъ.

Г. Чернооков (д.сг): Азъ се борихъ 20 години честно въ моята бивша партия. Борихъ се и вжире въ нея, и се бора и до денъ днешенъ. Вашниятъ печатъ не е облял нито дума противъ моята честностъ.

Б. Павлов (д): А, ще ти прави честь на тебс. Защо ще се занимава съ тебе?

Г. Чернооков (д.сг): Азъ ви предизвиквахъ, но вие абсолютно нищо не сте изнесли противъ мене, което да ме компрометира. Нищо компрометирующе не сте изнесли срещу моята личностъ. Вие сте били заедно съ мене срещу дружбашията.

Н. Мушановъ (д): Оставете ме да се изкажа.

Г. Чернооков (д.сг): Ама защо ме закачатъ? Вие знаете много добре, че партията ме изключи. Какъв кабахатъ имамъ азъ, че ме изключи?

Б. Павлов (д): Най-напредъ, преди да влѣзешъ въ Сговора, ти преговаряше за мандатъ.

Г. Чернооков (д.сг): Защо партията ми ме изключи? Само затова, защото искахъ сътрудничество съ Сговора.

Б. Павлов (д): Ти отиде въ Сговора, следъ като ти обещаха мандатъ.

Г. Чернооков (д.сг): Ти си лудъ човѣкъ. Мандатъ ми обещаваха г. Никола Мушановъ. (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ) Г. Никола Мушановъ ми предлагаше да дойда въ неговата партия и ми даваше мандатъ. (Възражения отъ демократитѣ) обаче азъ съ дружбаши и за 10 и за 100 мандата не отивамъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ и възражения отъ лѣвицата)

Б. Павлов (д): Г. Ляпчевъ ти обеща мандатъ и ти стана сговористъ.

Г. Чернооков (д.сг): Той нищо не ми е обещалъ. Той се опита да ми подметне, да стана депутатъ. Това е истината, това го знае и г. Мушановъ. Самъ г. Мушановъ ме предупреждаваше, като ми казваше: „Ще те излъже Ляпчевъ“. (Ржкоплѣскания отъ лѣвицата) Истина ли е това, г. Мушановъ? Това е истината.

Н. Мушановъ (д): Викате ме свидетелъ по една разпра. Азъ не съмъ казалъ, че комуниститѣ, като дойдатъ на властъ, . . .

Г. Василевъ (д.сг): И дружбашитѣ.

Н. Мушановъ (д): . . . ще възстановятъ довѣрието на външния свѣтъ къмъ България. Затова нѣмаше защо туй да ми се казва. Въ този партизански споръ се почувствувахъ една минута много силенъ, защото въ опозиция съмъ могълъ да дамъ и на Васъ (Сочи Г. Чернооковъ) мандатъ, като че ли азъ бѣхъ осигурилъ моя! Но най-важното е, че азъ Ви казахъ: Обещава въ Ви, г. Чернооковъ, но гледайте да не Ви излъжатъ въ изборитѣ. Вие ми отговорихте: „Азъ имамъ една арка силна, азъ зная къде се държа“ и т. н.

Отъ лѣвицата: Браво! (Смѣхъ и ржкоплѣскания)

Г. Чернооковъ (д.сг): Това е абсолютно вѣрно — че моята арка е 20-годишниятъ ми трудъ на политика въ Пловдивския окръгъ.

Б. Павловъ (д): (Възражава нѣщо)

Г. Чернооковъ (д.сг): Ти си лудъ бѣ! Въ Пловдивския окръгъ азъ съмъ се избиралъ на 28-годишна възраст.

Т. Кожухаровъ (д.сг): На 28 годишна възраст даже! (Глъчка)

Председателстващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Моля ви се, г-да, оставете оратора да довърши. Чакаме го отъ половинна часъ да довърши.

Н. Мушановъ (д): Да завърша съ този въпросъ. Ние считаме и считаме и днесъ, че е направена грѣшка, че това сѣ въпроси, които не могатъ вече да се връщатъ. При предприемането да сключи единъ заемъ, възстановителенъ или стабилизационенъ, ние смѣтаме, че България можеше да сключи такъвъ заемъ съ по-голямъ достойнство и съ по-голямъ полза за себе си, ако действително тя можеше да се изправи предъ Обществото на народитѣ и предъ свѣта сгруппирана въ единъ кабинетъ, който има подкрепата на цѣлия народъ, и да разреши голѣмитъ въпроси, които сѣ разрешени въ този протоколъ. Азъ ще ви кажа, къде личи днесъ загубата, като съпоставя гледището на финансовия комитетъ по протокола, който ние гласувахме, за бѣжанския заемъ и мнението, което финансовиятъ комитетъ има днесъ по този протоколъ, който ще гласуваме сега.

Но, г-да, г. Минайковъ повдигна единъ въпросъ, който се повдигна отъ г. Малиновъ още при разглеждането на тронното слово: не може въпросътъ за заема да се отдѣли отъ въпроса за нашитѣ репарации.

Г. Василевъ (д.сг): Бъдете спокойни, и тѣхъ ще премахнемъ. Само чрезъ заема ще махнемъ репарациитѣ. Това да си го запишете и запомните.

Н. Мушановъ (д): Тази формула е пакостна. Мене ме е страхъ отъ нея. Азъ зная, че тази формула е възприета и отъ нѣкои отъ правителствениитѣ срѣди.

Г. Василевъ (д.сг): Това е реалното, другото е фантазия. Това е програмата ни отъ 4 години: пунктъ по пунктъ, параграфъ по параграфъ. Следъ заема ще дойдатъ и репарациитѣ. (Веселостъ)

Н. Мушановъ (д): Г-да! Още навремето се каза отъ г. Малиновъ: „Идатъ тежки въпроси, ще трѣбва да се сключва заемъ, но трѣбва да се разбере, че ние трѣбва непремѣнно да свържемъ въпроса за заема съ въпроса за репарациитѣ“.

Г. Василевъ (д.сг): Следъ 3—4 месеца ще почнемъ и ще ни помогнатъ сѣшитѣ хора, които ни даватъ заема. (Пререкания между Г. Василевъ и демократитѣ)

Б. Павловъ (д): И г. Ляпчевъ се смѣ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какво?

Б. Павловъ (д): Казвамъ, че даже и вие се смѣете на това, което каза г. Василевъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Смѣя се, защото, когато повдигате ненавремененъ такъвъ въпросъ, можете само да пакостите. (Пререканията продължаватъ. Глъчка)

Председателстващъ В. Димчевъ: (Звъни) Моля, г-да, оставете оратора да свърши, защото му минава времето.

Н. Мушановъ (д): Г. Григоръ Василевъ нека остане съ надеждитѣ си. Нѣмамъ нищо противъ и ние да усвоимъ неговитѣ надежди, но азъ говоря за днешния денъ и искамъ да преценя положението. Затуй, г. Василевъ, оставете ни да погледнемъ на работитѣ както сѣ сега. Има ли държави, които правѣха това нѣщо преди насъ, за да се създаде аргументъ, че това е едно поглеждане на тия въпроси съ лекота?

Нѣкои отъ сговориститѣ: То зависи отъ оратора.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Вие знаете, че преди четири години, когато се сключваха възстановителнитѣ заеми на Австрия и Унгария, при много тежко положение, по решение на финансовия комитетъ, плащането репарациитѣ на Австрия се отложи за 20 години, а на Унгария, която е много по-богата отъ насъ, съ бюджетъ, който надминава два пѣти нашия бюджетъ, плащането на репарациитѣ се отложи тоже за 20 години, като плаща само 10 милиона крони годишно, или 200 милиона наши пари. Нима не можеше при тоя заемъ да се

повдигне въпросът за репарациите? Ние чуваме съображенията, които г. г. представителите на правителството имат. Г-да! Тъзи съображения не сж везки. Че времето ще ни донесе облекчения, върху това никой не спори. За бъдеще времето самичко ще носи облекчения на онесправданите и поробени народи. Това е ясно. Особено днес, г. Василев, аз мога да говоря куражно, че времето ще ни донесе облекчения, като имам пред вид това, което става вън чужбина. Жилберт предлага да се усвои един план, с който репарациите на Германия да се определят на 32 милиарда златни марки. Чакат изборите за председател на Американските съединени щати, за да се види, дали Америка ще опрости военните дългове на Франция и Англия, та като имъ ги опрости, тѣ да се откажат от репарациите.

Г. Василев (д. ср): (Възражава нѣщо)

Н. Мушанов (д): Оставете ме да говоря. — Ако е да си създаваме надежди, и мене ми се вижда, че действително има един нов вътрѣ, който вѣе въ свѣта и можемъ да чакаме спасение от репарациите. То ще бѣде тържество на правото и справедливостта на свѣта. Тон денъ като дойде, ще се зарадваме всички.

А. Пирояков (д. ср): Кой знае да не намѣрите пакъ нѣщо кусуръ.

Н. Мушанов (д): Но въпросътъ не е тамъ. Ние днесъ не можемъ да живѣемъ само съ едни голи надежди за бъдещето. Азъ виждамъ една друга политика, много искрено изповѣдана, която и вие изповѣдате, и други изповѣдат: този заемъ ще дойде, ще затвърдимъ положението за 4—5 години; ще дойде 1934 г., репарациите ще станатъ голѣми и нашите кредитори, които иматъ да взематъ, ще бѣдатъ солидарни съ нашите интереси, и тѣ ще накаратъ държавитѣ да се откажатъ от репарациите. Трай, коньо, за зелена трева! Азъ не съмъ отъ ония хора, които на зелено правятъ политика въ България. Азъ искамъ да вида днесъ, при сегашните условия, може ли българската държава да съедини въпроса за репарациите съ въпроса за този заемъ. Азъ смѣтамъ, че можеше, и ще ви дамъ сега доказателства.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Хемъ пари ни дайте, хемъ нѣма да плащаме. Много хубава е гая работа!

Н. Мушанов (д): Ще ми позволите сега да ви направя едно сравнение между онова, което съветътъ на Обществото на народите казваше по бѣжанския заемъ, съ онова, което той казва днесъ по този заемъ. Азъ четохъ същото отъ трибуната, когато се разискваше и по протокола за бѣжанския заемъ. Много тогава ме обвиняваха. Ще ми позволите и сега да ви го прочета, защото днесъ има по-голѣмо значение, откожко тогава. (Чете) „Размѣрътъ на бъдещите задължения на България къмъ странство, произлизащи: а) отъ дълговете преди войната и б) отъ репарации и пр., изглежда твърде голѣми по отношение на настоящето състояние на бюджета. Комитетътъ спрѣ вниманието си върху обстоятелството, какво договоритѣ дава на Репарационната комисиия правото да реши, по препоръка на Междусъюзническата комисиия, било намаление на едно отъ плащанията, които има да извърши България, било отлагане на това плащане, било намаление на общата сума, дължима отъ България“. Обаче, нито българското правителство, нито финансовия комитетъ не сж се изказали за измѣнение на настоящето въ сила положение на плащанията.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ще Ви се обясни какъ е това.

Н. Мушанов (д): Когато финансовият комитетъ се произнасяше за бѣжанския хуманитарен заемъ, намираше, че тежестите, които сж ни наложени, вече не сж по силите на нашия бюджетъ, че не можемъ да ги издържаме, че прави последни усилия, за да може да ни го даде, че Репарационната комисиия е можела да ни отложи репарациите, съгласно Ньойския договоръ, обаче нито финансовият комитетъ, нито правителството сж повиждали тия въпроси. Следователно, тогавашното мнение на финансовия комитетъ бѣ, че нашето положение

е тежко, че нашият бюджетъ не може да издържи. Две години следъ туй финансовият комитетъ дава пакъ мнение относително положението на България и заема, който ще ни даде: (Чете) „Финансовият комитетъ смѣта, че понастоящемъ България не би трѣбвало да взема повече пари въ заемъ, откожко сж потребни за нейните най-належащи нужди. Сегашните източници на страната сж ограничени, а нейните външни задължения сж сравнително голѣми, макаръ че засега външните плащания въ злато, включая тежестите, произтичащи от репарациите, да не надминаватъ писаната въ бюджета сума преди войната за външните дългове. Споредъ мнението на комитета би било неразумно да се разчита на получаването понастоящемъ на една сума, надминаваща 4.500.000 лири стерлинги; впрочемъ, финансовият комитетъ смѣта, че тая сума ще бѣде достатъчна, за да се посрещнатъ най-належащите нужди, изброени по-горе.

„Ако се взематъ съответните мѣрки за осигуряването на бюджетното равновесие и ако монетната стабилизация се постигне и осигури благодарение функционирането на една централна банка, заемътъ въ този размѣръ нѣма да надмине финансовия капацитетъ на страната“.

Уважаеми господа! Азъ ги прочетохъ, за да ги съпоставя. Днесъ вие въ рапорта на финансовия комитетъ нѣма, че ние не можемъ да понасяме тия тежести и въпросътъ за репарационния дългъ, който можелъ да се отлага по Ньойския договоръ, не е повдигнатъ нито отъ правителството, нито отъ финансовия комитетъ. Азъ виждамъ въ това крачка назадъ отъ мнението на финансовия комитетъ по протокола на бѣжанския заемъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Не е вѣрно. Ти ще хвалишъ единъ денъ и този заемъ, както хвалишъ сега бѣжанския заемъ. Ама сега го хвалишъ!

Н. Мушанов (д): Кой го хвали? Пази Боже!

Министър-председател А. Ляпчевъ: На него се сила-сѣ, за да кажешъ, какъ трѣбвало да се действува.

Н. Мушанов (д): Вие знаете, че по бѣжанския заемъ азъ единственъ говоряхъ тукъ противъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Че си говорите тогава противъ, не се съмнявамъ.

Н. Мушанов (д): Даже не ме оставихте да говоря: на всѣки петъ думи ме прекъсвахте. Казвахте, че съмъ човѣкъ, който не разбира отъ финанси и се чудѣхте, какъ съмъ се наелъ да говоря по тѣхъ. Единъ денъ ще си направя удоволствието да ви прочета това, за да видите, че то бѣше истината, а вие се заблуждавахте. Тогава Григоръ Василевъ ме нарече какъ ли не. Той като види „величието на България“ всичко забравя. Той тогава ме и окърби, но ние, като по-стари хора, търпимъ.

Господа! Ако финансовият комитетъ при бѣжанския заемъ намираше, че нашето положение е тежко, че ние не можемъ да издържимъ заемъ съ анюитетъ 140 милиона лева, днесъ той иде да ни каже, че нашият бюджетъ, обремененъ съ новия анюитетъ отъ 270 милиона лева, плюсъ по бѣжанския, ние можемъ да го понасяме, защото нашите дългове спрѣмо чужбина не надминаватъ ония, които сме имали въ злато преди войната.

Г. Василев (д. ср): Вие не помните. Вие забравяте, че казахъ, че нѣмаме ресурси.

Н. Мушанов (д): Ида до заключението си: съ това тѣ идатъ да ни кажатъ, че за да можемъ да понасяме новите дългове и новите анюитети, ще трѣбва да съкратимъ бюджета си. Така щото нека се изпари илюзията на г. Григоръ Василевъ. Когато дойде денъ бюджетътъ да не може да понася репарациите едновременно съ анюитетите, опѣзи, които иматъ интересъ да имъ се плащатъ анюитетите, ще искаме намаление на бюджета. Който напоследъкъ следи политиката на Жилбертъ въ Германия, знае, че когато германците поискаха да увеличатъ заплатите на учителите, да увеличатъ и други разходи, веднага се повдигна въпросъ и имъ се каза: „Не, вие не можете да увеличавате заплатите, напротивъ, трѣбва да намалявате бюджета си“. И ако на България е съдено единъ денъ да ѝ се

претовари бюджетът с репарации и анюитети, знайте, че чужденците ще искат по-скоро да се намали бюджетът ни, отколкото да се премахнат репарациите, защото тъй ни смътат за страна на Балканите с малко културни нужди и ще ни кажат: „Достатъчно е с толкова да живите. Ще плащате анюитетите по заемите“. Това е едно нещастно положение, въ което ще изпадне нашата страна. И затуй, аз не искам да се люлѣя с тѣзи блѣнове, че ще дойде день, когато подъ натиска на голѣмите тежести и на голѣмите анюитети, ще спасимъ страната отъ репарациите. Напротивъ, ние ще унищожимъ страната си, защото не ще можемъ да удовлетвориимъ нейните нужди, културни, просвѣтни и стопански. Ще ни кажатъ хората: „Плащай“. Отъ това ме е страхъ. Тази теза, противопоставена на вашата, може да смѣтате, че не е ваша, но това е единъ сериозенъ въпросъ и върху него трѣбва да се помисли.

Г. г. народни представители! Слагатъ ни се още 350 милиона лева.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Колко се слагатъ още?

Н. Мушановъ (д): 280 милиона лева.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: 270 милиона лева, а пъкъ въ бюджета ще бѣдатъ само 100 милиона лева, защото лихвите ще се прехващатъ.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Положението е такова. Какъ се явихме ние предъ Финансовия комитетъ — и сѣ това ще свърша — за да можемъ да представимъ българската държава като държава, която излиза — помогнала си сама на себе си по-рано — да иска помощта на Обществото на народите? Когато се сключаваше бѣжанскиятъ заемъ, промѣнническия законъ за Народната банка. Целта бѣше тъкмо да спрѣмъ, да прекъснемъ нѣкакси вмѣшательствата на българската държава въ Българската народна банка. Ние приехме държавата да не може да взема отъ Българската народна банка повече отъ 300 милиона лева. Отъ тогава насамъ какво направихме? Трѣбваше да вземемъ 250 милиона лева отъ фондовете, за да посрещнемъ нѣкои нужди. Увеличихме бюджета си. Сега отиваме предъ Обществото на народите, което ни казва: „Вие давате доказателства, че действително, ако не можете да минете презъ вратата, ще минете презъ куминия и фактически вие днесъ поставяте банката въ опасностъ, защото, вмѣсто да вземете само тия 300 милиона лева, които ви се даватъ, вие вземате отъ фондовете и ги употребявате за свои нужди. Ще ви раздѣлимъ фондовете — едни ще влѣзатъ въ бюджета, нѣкои ще останатъ настрана.“

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Кои?

Н. Мушановъ (д): Има 5—6, които сѣ опредѣлени и които ще влѣзатъ въ бюджета.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Едни ще влѣзатъ, други нѣма.

Н. Мушановъ (д): Ами нали това се говори тукъ 4 години. Кой отъ тази трибуна не стана да говори по въпроса за единството на бюджета, за тѣзи фондове, за съкращенията? Нали победата на правителството бѣше тази, че то можало да балансира бюджета и да удовлетворява всички нужди на народа? Да не се впускамъ, обаче, въ въпроса, какъ направи то това, че то го направи сѣ изчерпване срѣдствата на Народната банка за какво ли не и въ края на краищата — сѣ дефицити. Вие отидохте при Обществото на народите, но кога? Вие отидохте тамъ, следъ като бѣхте доказали ли, че направихте бюджета, какъвто се изискваше отъ опозицията — съкратенъ и действителенъ? Вие отидохте при Обществото на народите да докажете, че сме стегнали бюджета си ли, че сме се стрѣснали ли, за да убедите по този начинъ хората, които разполагатъ сѣ съдбините ни, че ние сме си помогнали първи, като сме взели всички необходими мѣрки, та да имате тогава куража и правото да поискате отъ тѣхъ и тѣ да ни помогнатъ? Не ли е така, г. г. народни представители?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ама иначе ли е? Колко стотици милиона лева износим мита се намалиха?

Н. Мушановъ (д): Добре, че е истина.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: А за да говоришъ

по бюджета трѣбва да го познавашъ, да знаешъ какво е било и какво е станало.

Н. Мушановъ (д): Ние отидохме предъ Обществото на народите, за да докажемъ какво? — Че българското правителство не е въ състояние да нареди работите така както трѣбва и че тъй отъ вънъ трѣбва да дойде да ги редятъ. (Единъ демократъ ржкоплѣска)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Плѣскай бел (Смѣхъ)

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Не сѣ ме смущавали никога шегите и смѣхътъ. Отъ 4—5 години това е било въруто ни като опозиция. Винаги сме си приказвали тъй.

Г. г. народни представители! Азъ смѣтамъ, че има народътъ сила, която може предъ Обществото на народите да представи, че политиката на правителството не е политика на българската държава, че единъ кабинетъ е времененъ представителъ на една държава, че единъ кабинетъ не е вѣченъ и че по неговата политика не може да се сѣди за положението на една държава. Историческа грѣшка ще остане, че при туй тежко положение, при тия лоши перспективи, които се виждаха отъ редъ години, вие искахте заради единъ партиенъ принципъ да смѣтнете, че сте всичко да не помислите, че тукъ има една голѣма частъ отъ българския народъ, която сѣщо се интересува за бъдещето на България отъ въпроса за обръщането Народната банка въ акционерна и не искахте да си подадете ръка, за да посрещнемъ опасностите, които ни грозѣха. Тоя исторически грѣхъ ще остане, както всички грѣхове на миналото — следъ като се свършатъ събитията ние само ще ги оплакваме.

Г. Ляпчевъ спомена отде за примирието, което той ходи да подпише въ Солунъ. Да, тежка е нашата съдба или да кажа сѣ думите на Петко Каравеловъ, „нешастието ми е тамъ, че азъ ида да рина все чужди боклуци“. Нешастието е тамъ, че следъ катастрофата трѣбваше да се разправяме и да поемаме отговорности.

Г-да! Вие всички сте хора, които преживѣхте ония тревожни дни за страната. Днесъ ние се изправяме предъ голѣми въпроси, които опредѣлятъ политиката на страната. Има въпросътъ за този заемъ не опредѣля единъ новъ пътъ за нашата финансова политика въ бъдеще? Кой може, г-да, чистосърдечно да заяви, че не сме при единъ завой при тоя контролъ, който иде отъ вънъ, при туй ограничаване, което се прави, при туй вмѣшательство въ нашето вътрешно уреждане на бюджета, при тази зависимостъ? Смѣтате, че туй не е единъ завой, когато отъ утре нататкъ политиката на всѣки вашъ замѣстникъ ще бѣде опредѣлена отъ тоя протоколъ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Чувате ли къде е цѣлата пледоария?

Н. Мушановъ (д): Азъ зная кога идва ума на хората, които не гледатъ безпристрастно на събитията. Никакъ не се чуда.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какво ще се чудишъ.

Н. Мушановъ (д): Когато паднете отъ туй мѣсто (Сочи министерската маса) — защото то не е вѣчно — ще си спомните за много работи и ще намѣрите, че сме говорили сериозно. Въ тоя моментъ вие опредѣляте политиката на бъдещия кабинетъ. Защото, ако вашето разбиране е, че подиръ 2—3 години ще трѣбва да обръщаме Народната банка въ акционерна банка, ще я обърне всѣки единъ, който ви замѣсти, ако не я обърнете вие.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Чувате ли?

Н. Мушановъ (д): Ще го направите. И отъ сега нататкъ нѣма какво да правите. Бюджетътъ ще го нагласимъ на 6 милиарда 750 милиона лева. Че не отидохте ли вие да кажете: Елате ни наредете, защото въ България има такъвъ Парламентъ, където министъръ казва: „Моето болшинство не ме слуша“, а продължава въпрѣки това да сѣди на мѣстото си?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Мушановъ! Въ момента, когато това болшинство нѣма да слуша, нѣма да сѣди тукъ (Сочи министерската маса) министъръ.

Н. Мушановъ (д): Нали затуй министърът на финансите не можа да намали чиновниците?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Не е вѣрно. Азъ съмъ слушалъ приказки . . .

Н. Мушановъ (д): Моля Ви се, недейте прави такива закачки.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Какви закачки?

Н. Мушановъ (д): Въпросътъ е много важенъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Десетъ пѣти го повтаряшъ.

Н. Мушановъ (д): Азъ свършвамъ, въпреки че половината ми време заеха тия апострофи.

Г. г. народни представители! Ние сме предъ последния аргументъ, който поемаме, и предъ последниятъ букаи, ако искате, които поставяте на онѣзи, които ще управляватъ следъ васъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Никакви букаи не поставяме, а семаме букаи.

Н. Мушановъ (д): Всичкиятъ дългове, които сѣ останали отъ преди войната, посма се ангажментъ да се уредятъ. Кои сѣ тия дългове? Чухъ аргумента: ама дълговетъ, които съществуватъ, трѣбва да ги уредимъ единъ денъ. Ами че ако тѣ съществуватъ — и туй си е положението — какво налагаше на правителството непременно да постави въ тоя протоколъ, че ние ще трѣбва да ги уредимъ? Кои сѣ тия дългове? А, г. Ляпчевъ, Вие знаете кои сѣ и какви тежки времена наставатъ отъ утре нататъкъ, когато ние се задължаваме да уредимъ всички тия дългове.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Можете ли да ги избѣгнете?

Н. Мушановъ (д): Азъ знамъ, че това тежи на Васъ, че тежи на всѣки българинъ и българско правителство, което носи отговорностъ, но недейте се отнася тѣй леко, когато повдигаме този въпросъ — че се обвързваме съ тоя протоколъ да уреждаме дълговетъ и отъ утре нататъкъ кредити ще иматъ още по-голямъ козъ да ни налагатъ да ги уредимъ. И тамъ — Вие знаете — има опасение отъ милиарди. И заради туй, като народенъ представител, мене ме е страхъ . . .

Министър-председател А. Ляпчевъ: Нѣма такива работи. Кажы, че не щѣшъ да го гласувашъ, пъкъ си свърши, за да го гласуватъ други.

Н. Мушановъ (д): Ама нали ще Ви е срамъ да прокарате този протоколъ, безъ да сме казали две думи по него?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Кажете.

Н. Мушановъ (д): Нали сме майосани съ маята на демократията въ България, така ли искате сега да се приеме?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Недейте прекалява, 2 часа говорите.

Н. Мушановъ (д): Азъ познавахъ г. Ляпчевъ № 1, сега познавамъ г. Ляпчевъ № 2 съ този езикъ, който държи.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Говорите 2 часа.

Н. Мушановъ (д): Говоря, защото трѣбва да се говори. Азъ, слава Богу, не съмъ дошелъ отъ удолствие да се потя тукъ, но съмъ дошелъ да изкажа едно мнение на една партия, като смѣтамъ, че ще зачетете и противното мнение. Може да приемете, че грѣша, че не съмъ правъ, но трѣбва да почетете мнението, което имаме като частъ отъ българския народъ, да го чуете, още повече, че този протоколъ трѣбва да го ликвидираме въ три дена. Ами че обществото едва ли сега чете протокола, а ние го имаме отъ три дена. А мене ми се чини, че туй българско общество ще почне да го разглежда, следъ като го гласуваме, едва по Великденъ то ще има време да разчепка всичкитъ въпроси, по които сега говоримъ.

А. Пиронковъ (д. сг): Къде бѣхте досега? Отъ 15 мартъ знаете протокола. Защо се правите, че не го знаете?

Н. Мушановъ (д): Когато ни правѣхте декларация отъ тукъ, (Сочи министерската маса) ние протокола не го знаехме и заради туй тоя въпросъ не зачекнахме никакъ.

А. Пиронковъ (д. сг): Отъ 15 мартъ е въ рѣцетъ ви.

Н. Мушановъ (д): Не е истина. Кога го раздадохте?

А. Пиронковъ (д. сг): Защо се формализирате: „Кога го раздадохте?“ Вие го четохте. Какво се правите на избямъ-башия!

Н. Мушановъ (д): Защо приказвате тия работи?

К. Кънчевъ (д. сг): Каква е тази лъжа, трѣбва да бъдете добросъвестни, г. Мушановъ!

Н. Мушановъ (д): Не е истина, че съмъ знаелъ протокола. Една дума не съмъ казалъ по него.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Дума не казалъ, френски знае да чете, а сега въ къщи ще го преглежда.

К. Кънчевъ (д. сг): (Къмъ оратора) Знаете го всички. Ще се надлъгваме!

Н. Мушановъ (д): Г-да! Никакъвъ протоколъ не ни е билъ раздаденъ. Вие намирахте, че декларацията ни е пуста, и писахте това въ всички вестници; обвинихте ни, че не сме казали дума по зема и по протокола. А ние не можехме да говоримъ по тѣхъ, тѣй като протоколътъ не бѣше раздаденъ. Това е истината.

Та, казвамъ, толкова повече ние, Парламентътъ, дължимъ да се слушаеме по тѣзи въпроси и да си чуемъ мнението.

Г. г. народни представители! Въ нашия животъ — както си го знаемъ отъ дълги години — има често пѣти случаи, когато преди народа правителството е, което носи по-голямъ отговорностъ, и когато въобще управляващитъ фактори, извънъ народа, носятъ по-голямъ отговорностъ, отколкото е отговорността на самия народъ.

Н. Топаловъ (д. сг): То се знае.

Н. Мушановъ (д): Има моменти, особено при засми, когато правителството отъ името на цѣлия народъ или се държи сериозно, или отстъпва. Вие нѣма никога да измиете отъ себе си отговорността, че поискане да предприемете разрешението на голѣмитъ въпроси сами, че не искате да свържете въпроса съ репарациитъ. За такава борба единъ кабинетъ трѣбва да бѣде вътрешно по-силенъ и по-сигуренъ на почвата, на която той стои. Само такъвъ кабинетъ може, съ силата на народното довърне и съ стабилността на своитъ устои, да предприеме съ куражъ борбата по такъвъ голѣмъ въпросъ, защото съ голѣмата си вътрешна сила ще иска приливки отъ външнитъ си контрагенти. Правителство, което употребява времето си за вътрешнитъ си борби, правителство, което чувствава всѣки денъ, че почвата подъ краката му е рохкава, ще иска съ външни успѣхи да консолидира вътрешното си положение. (Възражения отъ сговориститъ)

Азъ гледамъ тамъ (Сочи сговориститъ) нѣкои господа, които з: пръвъ пѣтъ сега сѣ влѣзли въ Народното събрание, но сѣ куражливи въ апострофитъ и закачкитъ. Г-да! Вие не сте бивали оппозиция. Виждамъ ви тамъ двама-трима хора, които познава, които не сте били оппозиция. Много е лошо, когато единъ народенъ представител започне като правителственъ. Виждамъ ви тамъ, все хора отъ моя русенски край, които не сте идвали тукъ като оппозиция.

К. Кънчевъ (д. сг): Вие трѣбва да ни помните много хубаво. Заедно сме правили събрания, и заедно сме се борили. (Глъчка)

Х. Стояновъ (д. сг): Той (Сочи Н. Мушановъ) е представител на българската оперетна политика. Познаваме се хубаво, отъ единъ край сме.

Н. Мушановъ (д): Господата се оскърбиха, но оскърблението имъ не е на мѣсто. Азъ не съмъ казалъ, че не сте бивали опозиция, а казахъ, че не сте избирани въ Народното събрание като опозиционни народни представители.

Х. Стояновъ (д. сг): А ние сме Ви избирали. Заради Васъ азъ и този господинъ (Сочи К. Къичевъ) сме яли бой отъ тѣзи Ваши съюзници (Сочи земеделцитѣ). Това Вие го забравихте. Сега имате наглостта да се подигравате, че не сме били депутати. Не сме били депутати, за да осигуримъ мѣсто на Васъ и да даваме пътъ на хора като Васъ. (Ражкоплѣскания отъ сговориститѣ) И тамъ ни е грѣшката. (Глъчка)

Председателстващъ В. Димчевъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да!

Х. Стояновъ (д. сг): За него сме яли бой, а сега той забравя това.

Д. Дрънски (д): По-лесно се става депутатъ съ жандари.

Председателстващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! На този партизански споръ не му е сега мѣстото. Азъ се запознахъ съ г. бѣленския народенъ представителъ, едва когато се отдѣляше отъ Демократическата партия. По-рано не го познавахъ. Но това е другъ въпросъ. Оставете сега тѣзи работи, защото не сѫ важни.

Г. г. народни представители! Може би вие да не сподѣляте нашата мисль — но тя е наша. Ние ще смѣтаме, както въ миналото, че въ важнитѣ минути, когато България дължеше да се сплоти въ едно предъ опасноститѣ, които я грозеа, тя не направи туй. Всички видѣхме нещастнитѣ сетини отъ тази амбициозна и надменна политика. Въ сѣщия пътъ сме и сега. Договорътъ отъ Ньой ни наложи голѣми тежести, териториални загуби; договорътъ, който сключваме сега, измѣня действително съществено главнитѣ устои на финансовия животъ на страната. Недейте мисли, че не е нова ера. Действително, нова ера живѣемъ, но една ера, която скѣсва съ старитѣ традиции, съ здравитѣ традиции въ този народъ и съ здравитѣ учреждения, които презъ толкова бури и толкова вѣтрове устояха здрави винаги въ полза на държавата, за подпомагането на която тѣ сѫ били създадени.

Отиваме въ единъ новъ пътъ. Както сме ви предупреждавали отъ нѣколко години, предупреждаваме ви и днесъ, че и при този заемъ, който ще гласувате, съ тѣзи тежести, които се посматъ за бъдещето на нашата страна, нѣма друго спасение, освенъ само едно. Покрай всичкитѣ онѣзи гаранции, които вземаме за стопанското и финансово закъване на страната ни, има още едно нѣщо, което е и най-важното, именно: политическото и морално здравяване на този народъ, за да може по този начинъ да се покаже, че нашата държава е държава, въ която има редъ (Възражения отъ сговориститѣ), въ която има законностъ, въ която има спестовностъ, въ която има свобода — въобщо една модерна държава, на която може да се радва и чуждиятъ свѣтъ.

Вие не ни послушахте досега — ще си теглите отговорността. Не ще ни послушате и въ бъдеще — ще остане да запомните това и да се разкайвате единъ день, че вашата надменностъ не погуби само васъ, а повреди най-много не само на настоящето, но и на бъдещето на българския народъ. (Ражкоплѣскания отъ цѣлата лѣвица)

Отъ сговориститѣ: Браво, bravo!

С. Георгиевъ (д. сг): Затова приказвате сега така, защото Ви спасихме и извадихме отъ затвора.

Н. Мушановъ (д): Какъвъ си ти? Затова знаешъ така да приказвашъ!

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Тодоръ Кожухаровъ.

Обаждатъ се: Отказва се.

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Георги Данаиловъ..

Г. Чернооковъ (д. сг): Отказва се.

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Стефанъ Стефановъ.

Обаждатъ се: Нѣмо го.

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Илия Януловъ.

Г. Чернооковъ (д. сг): На тсатъръ е.

Д. Нейковъ (с. д): Г. председателю! Извикахте ли г. Кожухарова?

Председателстващъ В. Димчевъ: Извикахъ го. Не чухте ли?

Има думата народниятъ представителъ г. Григоръ Василевъ.

Г. Василевъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! (Нѣкои отъ народнитѣ представители отъ лѣвицата напушчатъ залата)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: А, отиватъ си!

Г. Василевъ (д. сг): Г-да! Азъ нѣма да говоря дълго по Женевския протоколъ, защото се надѣвамъ, че нашитѣ министри, както и единъ другъ отъ натоваренитѣ отъ страна на групата оратори, ще разгледатъ по-систематично и по-специално всичкитѣ ония въпроси, които сѫ въ прѣка връзка съ заема. Азъ искамъ да се спра повече върху подготовката на заема и върху цената на Женевския протоколъ отъ гледна точка политическа, отъ гледна точка специално на нашата външна политика.

Г. Мушановъ бѣше така любезенъ да ни напомни, че той е билъ единствениятъ въ Народното събрание на нова, на съвременна България, който е говорилъ и е гласувалъ противъ бѣжанския заемъ. Азъ никакъ не му завиждамъ за тази изолуираностъ. Още на времето азъ полемизирахъ съ него, като поддържахъ и искахъ да докажа, че сключването на бѣжанския заемъ въ сѣщностъ е първиятъ етапъ отъ повдигането на България въ нейното стопанство, въ вѣтрешния ѳ редъ и спокойствие и въ нейния престижъ предъ свѣта, въ порастването на довѣрието на Европа къмъ България. Резултатитѣ отъ бѣжанския заемъ не сѫ още налице. Хората, които не могатъ да предвидятъ, хората, които не знаятъ да преценяватъ, още не могатъ да си дадатъ точна смѣтка какво е далъ този заемъ на нашата страна. Забравено е, разбира се, и това, съ какви усилия той бѣше достигнатъ, при колко противодѣйстви на всички неприязнено настроени спрямо България елементи, той бѣше сполученъ въ Женева. Всичко това не се помни, на това хората не желаятъ да се радватъ, за това смѣтка не държатъ, но все говорятъ, че трѣбва да внимаваме какво става предъ свѣта. Нищо не знаятъ, нищо не помнятъ и нѣматъ чувство на отговорностъ, да внимаватъ какъ се развива нашата страна.

Бѣжанскиятъ заемъ бѣше полученъ съ голѣми усилия. Пресата на нашитѣ съседи най-добре характеризира тази българска победа въ Женева. Този заемъ още не е реализиранъ въ своята пълнота; той още не е осъщественъ, но той се изпълнява. Ние срѣщаме трудноститѣ по-скоро у насъ, въ нашитѣ министерства, въ липсата на подготовени чиновници, за да можемъ набързо да осъществимъ заема. Въ всѣки случай ще бъдемъ живи, надѣвамъ се, до есенята, когато ние ще видимъ тритѣ четвърти отъ цѣлитѣ на заема постигнати; ние ще видимъ цѣли краища въ България оздравени отъ маларията; ние ще имаме щастieto да гледаме децата на бѣжанцитѣ здрави, щастливи, весели и бодри, да пѣятъ и да се учатъ, а не да умиратъ по хишищата и по лѣтищата изъ загубени краища на България; ние ще видимъ грамадни количества земя, надъ милионъ и половина декари, които ще даватъ плодове на нашата страна.

Д. Гичевъ (з. в): Г. Василевъ! Вие пакъ затѣнахте въ политиката на ше-тата.

Г. Василевъ (д. сг): Тази дума не ми е известна, преведете ми я.

Д. Гичевъ (з. в): Политика на ше-та: „Ще видимъ, ще направимъ“ и пр. Кажете резултатитѣ какви сѫ.

Г. Василевъ Ще ви кажа, азъ ще говоря специално и за Васъ малко.

Българският заемъ се реализира. Подиръ нѣколко дена вие ще чувате, че се е положилъ основниятъ камъкъ на единъ институтъ въ Петричъ; подиръ други нѣколко дена вие ще чувате какво става и въ Бургазъ. Но вие искате предварително да го знаете? Имайте малко търпение. Може-би ви е мѣчно, че България превъзможна своитѣ вътрешни трудности. Когато въ 1923/1924 г. ние спорѣхме съ г. Малинова и г. Мушанова, дали България е заплашена отъ комунизма и разрушението, тѣ поддържаха — вѣрвамъ, че бѣха убедени въ това — откровенно: „Щега е да се поддържа, че въ България има опасност отъ комунизъмъ!“ Когато дойде 1925 г., тѣ протѣгаха рѣка оттукъ (Сочи трибуната) на министъръ Цанковъ за солидарностъ и подкрепа!

1926 г. се характеризира съ придобивката на българския заемъ. Нуждни сѣ две, две и половина години, за да даде този заемъ плода, който е начертанъ въ програмата.

Следъ сключването на българския заемъ, както бѣше на времето възвѣстно — и който има малко паметъ, трѣбва да го знае и ще си го припомни, че бѣше поменато тѣва още въ тронното слово — ние се стремѣхме къмъ добиването на единъ заемъ за държавата, държавенъ заемъ съ една важна целъ: преди всичко да осигури този заемъ българската монета, да повдигне довърнето на свѣта къмъ България, да подпомогне на страната окончателно да се освободи отъ кошмара на разрушителнитѣ елементи, които черпятъ твърде много сила въ мизерията и стопанскитѣ несподи. Тѣко затуй негласнитѣ представители въ странство на много дружбаша отъ този Парламентъ започнаха систематическа канонада въ чуждитѣ вѣстници, че на България заемъ не бива да се даде, защото България ще използва този заемъ за въоръжения, защото България ще го използва за агресивна политика. Тѣзи нещастници, тѣзи прелатели въ чужбина чувствуватъ, че тѣ губятъ последната надежда, последната опора да се повърне царството на цепеницата, да се повърне тържествуващата изъ софийскитѣ улици оранжева гвардия, да се повърне времето, когато Стамболийски и неговитѣ правовѣрни ученици заявяваха отъ балкона на Министерството на външнитѣ работи, че не признаватъ българската конституция. И тукъ, отъ тази трибуна, Стамболийски заявяваше, че е ученикъ на Ленина!

Ние поставихме въ тронното слово този пасажъ. Имаше депутати, които се присмиваха въ комиситѣ; имаше други, които два-три месеци ни иронизираха: „Вие сте предъ неуспѣхъ, дайте си оставката като правителство“. — Защо? — „Защото въ декемврий вие не получихте разрешението, което обещахте. Ако вие не бѣхте сигурни, ако това не бѣше подготвено, защо си позволихте да ангажирате честта на Парламента, престижа на страната съ тоя пасажъ?“ Да, единъ бѣхъ азъ, който въ комиситѣ най-силно настоявахъ да се въмѣне този пасажъ на всѣка цена и при гласуването съ помощта и на опозиционери този пасажъ остана.

Г. Марковъ (з. в): Вие сами си го гласувахте.

Г. Василевъ (д. сг): Но вие трѣбва да разберете добре въпроса. Въ декемврий ние успѣхме въ едно нѣщо; въ декемврий ние успѣхме да издържимъ на напора, който ни искаше една концесия, по нашето разбиране, неприемлива и невъзможна. Ние не изгубихме нервитѣ си, нито самообладанието си като болшинство и като правителство. Ние казахме, че ще издържимъ още известно време, ще направимъ последни усилия, ще споделимъ отново нашитѣ приятели и се надѣваме, че следующия пѣтъ ние ще успѣемъ. Успѣхътъ е налице.

Г. Марковъ (з. в): Голѣмъ успѣхъ!

Г. Василевъ (д. сг): Г. Мушановъ се спре тукъ половина часъ и може-би повече да тълкува онзи параграфъ отъ протокола, който се занимава специално съ възможноститѣ за една трансформация на Българската народна бачка. Той прави тълкувания винаги въ такъвъ смисълъ, въ какъто правителството никой пѣтъ не е разбирало съответния текстъ и въ какъвто смисълъ то не е правило заявления. Правителството въ декемврий каза: „Не можемъ да преобразимъ държавната Българска народна банка въ една чисто частна акционерна емисияна банка; не ни е възможно това.“ Защо не ни е възможно? Невъзможното не е въ личността на г. Ляпчева, въ личноститѣ на кабинета. Невъзможността е въ обективнитѣ условия на страната. Съ това ние сме силни, на това ние сме държали. И г. Ляпчевъ посочи на господата отъ финансовия комитетъ въ София,

презъ есенята, да срещнатъ опозиционери, да видятъ видни лица извънъ управлението, извънъ министритѣ, за да могатъ да си съставятъ идея, че за българския менталитетъ, за българския стадий на стопанско, политическо и културно развитие, такава една реформа е просто невъзможна, неосъществима. Презъ м. мартъ тѣя българска теза за невъзможността да се преобразува банката се възприе, но се намири — защото двѣтъ гледища бѣха съвършено противоположни, несъединими — една компромисна формула. Тѣзи формула има своята история. Тя е една щастлива формула за България. И ще запомните отъ мене, подиръ нѣколко години, когато професоритѣ отъ Българския университетъ пишатъ новата история на България, тѣ ще отбележатъ този успѣхъ въ Женева съ златни букви. Азъ бихъ припомнилъ на господата отъ опозицията, които иматъ претенцията да бидатъ другари, или да сѣ били другари, или които тѣй или иначе подхвърлятъ идеята за едно сътрудничество, противъ което по принципъ ние никога не сме били — ние сме повече за сътрудничеството съ г. Мушанова, ние сме били подъ неговото знаме на 10 августъ и следователно по-леко с да направимъ договоръ за сътрудничество — . . .

Н. Мушановъ (д): Мълча, за да ти докажа, че трѣбва да мълчишъ, когато говори противникътъ ти.

Г. Василевъ (д. сг): . . . тѣ знаятъ отъ пресата на Европа, отъ печата на Югославия, на Ромѣния, на Гърция, отъ печата на всички велики сили, отъ печата на всички неутрални държави, че въ Женева презъ мартъ българитѣ имаха голѣмъ успѣхъ. Само българитѣ въ България ние не можемъ да убедимъ, че това е единъ успѣхъ!

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Много голѣмъ успѣхъ!

Г. Василевъ (д. сг): Г-да! Чухте ли вие една дума тукъ или вънъ отъ Народното събрание, чухте ли една дума отъ опозиционни оратори, които говорятъ по два и петъ часа, да ви кажатъ: не ни трѣбва заемъ? Говорятъ ли тѣ по тоя въпросъ? Не, тѣ нѣматъ куража да взематъ една позиция по въпроса: страната, държавата, народътъ въ този моментъ има ли нужда отъ заемъ или нѣма, тази нужда належаща ли е или е отложима, тази нужда първостепенна ли е или е десетостепенна. Ако тѣ кажеха, че България нѣма нужда отъ заемъ, тогава, безспорно е, че нашитѣ патици се различаватъ и всѣки ще си поеме отговорността за своето разбиране. Този, който казва, че България нѣма нужда отъ заемъ, нека убеждава българския народъ.

Б. Ецовъ (д): Единъ въпросъ, г. Василевъ.

Г. Василевъ (д. сг): Може петдесетъ въпроси.

Б. Ецовъ (д): Смѣтате ли, че въ България може да се намири едно стопанство, което да не чувствува нуждата отъ заемъ и въпрѣки туй питамъ ви азъ, тия нещастни български стопанства не свързватъ ли двата края безъ заемъ и какъ свързватъ тѣ двата края? (Възражения отъ сговориститѣ) Какъ могатъ тия нещастни български производители да свързватъ двата края, като прибѣгватъ до икономии? Защо и българската държава да не прибѣгне до икономии, а до заемъ? Заемитѣ носятъ погроми и нещастия, не добруване.

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Г. Василевъ (д. сг): Трѣбва да вникнемъ въ болката на този апострофъ подъ какъвто и форма той да е изказанъ. Азъ не познавамъ моя колега; виждамъ го тукъ въ Народното събрание, нѣмамъ честта да го познавамъ, но въ всѣки случай той иска да каже, че нуждата въ България отъ заемъ е толкова голѣма, че който говори противното, той трѣбва да е умопобърканъ. (Ржкопѣлскания и смѣхъ верѣкъ сговориститѣ) Азъ съмъ съгласенъ съ това. Въпросътъ е, следователно, ако страната има нужда отъ заемъ, по кой пѣтъ този заемъ може да бѣде намиренъ. И този въпросъ не е мѣчненъ за разрешение. Засага въ свѣта или поне за Европа, за нашитѣ съседи и за насъ, има две възможности, които могатъ да се разискватъ: единиятъ пѣтъ минава презъ Женева, другиятъ пѣтъ минава презъ нѣкой другъ градъ, въ нѣкой частна кантора или нѣкой банковъ синдикатъ. Този другъ пѣтъ за насъ е невъзможенъ. За него не сме мислили и не желаемъ да мислимъ. За тоя другъ пѣтъ никой отъ опозицията не би посмѣлъ да поеме отго-

ворността да го търси. Може да го мисли, ама нѣма да го признае. Следователно, остава единственото нѣщо: пѣтя къмъ Женева. Е добре, мога да успокоя г. Мушанова, който излѣзна — да не би да му повреди на системата отъ размишления, които той тукъ разви предъ насъ, и да бѣда индискретенъ — че когато нашитѣ делегати заминаха за Женева, наистина никой не бѣше сигуренъ, защото въ тия нѣща сигурност нѣма, какъвъ ще бѣде резултатътъ отъ нашитѣ преговори и разговори. Вѣрно е, че нашитѣ делегати дълго време заявяваха, че не имъ се заминава, защото искаха да получатъ едни по-конкретни указания да заминатъ, но вѣрно е и това, което г. Мушановъ сигурно не знае и което е добре да го научи, че поканата да трѣгнатъ частъ по-скоро за Женева, дойде отъ Женева, дойде отъ мѣстата, отъ които ние чакахме, отъ които ние вѣрвахме да дойде благата вестъ, да дойде доброто известие, т. е. това известие да означава, че въ Женева почвата за българскитѣ предложения е подготвена, е вече подобрена. Тази вестъ дойде въ вечерното на заминаването на нашитѣ делегати. И, разбира се, ние още пакъ не можехме да бѣдемъ сигурни, докато въпросътъ не се свърши, но нашитѣ делегати заминаха. И въ едно съвършено кратко време тѣ получиха резултата, който ви е известенъ.

Какво представлява този параграфъ, който се занимава съ положението на Народната банка относително нейната конструкция, относително нейния уставъ и нейния съставъ? Българското правителство признава полезността на принципа на акционернитѣ емисионни банки. Какво сме казали ние съ това? Достатъчно е за просвѣтени хора да се каже само тая дума, че ние сме почти единствени въ свѣта и че по цѣлия свѣтъ, почти безъ изключение, като не броя Москва, София и единъ другъ градъ, навсякъде другаде, всичкитѣ цивилизовани народи, които нѣматъ нужда отъ нотациитѣ на единъ или другъ тукъ отъ лѣвицата, сѣ възприели този принципъ. Тѣ сѣ го възприели преди десетки години, тѣ го практикуватъ ежедневно, тѣ управляватъ свѣта, тѣ иматъ свѣтлината и златото, а ние отъ България ще кажемъ: „Ние отричаме вашия принципъ“!

Б. Ецовъ (д): Благодарение на колониитѣ и на робитѣ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Е да, иматъ ги!

Б. Ецовъ (д): Е да, ама защо тѣ самички въ своитѣ страни не създадатъ тия блага? България не е колония! (Възгласения отъ сговориститѣ) То е единъ много интересенъ и много съществено въпросъ.

Г. Василевъ (д. сг): Г-да! Азъ нѣма да се занимавамъ съ една подобна несклопна фразеология, отъ която не се разбира къде почва болшевикътъ, къде свършва дружбата, и какво собствено иска да каже за колонии, когато ние говоримъ по единъ важенъ въпросъ, който нищо общо нѣма съ колонии и съ империи. Фактъ е, че свободниятъ английски народъ у себе си има една банка, емисионна, централна, построена на началата на акционерното дружество. Фактъ е, че френскиятъ свободенъ народъ, който има претенцията да учи свѣта, да прѣска свѣтлина и да създава нови хоризонти, има въ Парижъ и жиѣе съ една централна емисионна акционерна банка. Фактъ е, че нашитѣ съседи, около насъ иматъ сѣщото нѣщо. Фактъ е, че Австрия и Унгария, които сѣ победени като насъ народи, но безспорно много по-културни и икономически по-силни, иматъ сѣщо такива банки. Фактъ е, че и голѣми и малки държави, и нова Чехословакия, и нова Полша, и цѣлиятъ свѣтъ иматъ емисионни банки на акционерни начала. Вие искате сега въ едни преговори и разговори ние да подпишемъ, че смѣтаме всичко това за една глупост на свѣта. Очевидно е, че ние ще признаемъ съ голѣмо удоволствие, и съ голѣма готовност полезността на организацията у тия народи за тѣхъ на тѣхнитѣ банков институти. Но ние сме добавили, че при тия условия въ България, както е казалъ и дѣдо Петко Каравеловъ преди 50 години, не ни е възможно да ги последваме. И въ сѣщностъ вие мислите, че ние ще поведемъ свѣта? Не, ние не сме дозрѣли да се поучимъ достатъчно отъ свѣта. Ако щете, вѣрвайте го, ако щете, подигравайте се съ тая мисълъ, ако щете, смѣйте се на тая мисълъ — ние не сме готови. Отъ речта на г. Мишайкова, която слушахъ и която заслужавае всичкото внимание, азъ чухъ, че ние наистина не сме дозрѣли, че ние наистина не сме дорасли, не сме подготвени нито въ икономическо отношение, нито въ психологическо отношение, нито изобщо въ културно отношение, за да можемъ въ този моментъ да възприемемъ трансформацията на нашата Народна банка.

Но г. Мушановъ, който смѣта, че вече е отворилъ царскитѣ двери, че е разкъсалъ гордиевия възелъ, казва: „Вие

сте направили може би едно прикрито, едно принципиално обещание. Но въ всѣки случай вие сте оставили едни отворени врата: кой ще решава въ бѣдеще? — Съветътъ на Обществото на народитѣ и българското правителство. Какво е това нѣщо? Едното е голѣмо, другото е нищожно.“

Т. Стоилковъ (д. сг): Ибришимъ предметъ!

Г. Василевъ (д. сг): Утре, казва г. Мушановъ, подиръ петъ години, подиръ петъ дена, голѣмото ще ви натисне и ще ви каже: направи това и това. Ти какво ще направишъ? Ти ще отказвашъ денъ, два, месецъ, па ще кандисашъ, ще се съгласишъ. Само че г. Мушановъ забравя нѣколко нѣща, отъ които първото елементарно нѣщо е, че съветътъ на Обществото на народитѣ и въ месецъ мартъ 1928 г. бѣше безкрайно по-силенъ отъ България и че България въ този моментъ бѣше най-нещастна, защото заемътъ — това е „якоръ спасение“, това го иска всѣко стопанство въ България, това го иска България за своето възмогане, което вече отъ 15 години не е правила заемъ, това за нея е абсолютна необходимостъ. И въ този моментъ на крайна необходимостъ, на крайна нужда отъ заемъ, малката България стумъ да не се подчини, а да приведе противнитѣ схващания по-близко къмъ своитѣ и да поиска отъ тѣхъ, да издействува една концесия. Ако България при това правителство тѣй слабо, лишено отъ колаборацията на г. Мушанова — за да не споменавамъ другитѣ негови кандидати, които той има отъ другитѣ партии, защото ние отъ тѣхъ не сме особено възхитени, колкото него (Оживление всрѣдъ сговориститѣ) — нека той не ни се сърди — това правителство, лишено отъ колаборацията на г. Мушанова, по негова вина, защото той подписа протокола, а после каза: „Нѣма да го изпълнявамъ“, успѣ въ всѣки случай въ месецъ мартъ да запази интереситѣ на България. Не искамъ да отивамъ по-надалечъ въ интимнитѣ страни на преговоритѣ въ Женева, но мога да ви съобща едно нѣщо, което научихъ отъ единъ отъ виднитѣ участници въ Женева, който не е българинъ.

Ц. Стоячевъ (з. в): Ти аслж отъ извора вода пиешъ!

Г. Василевъ (д. сг): Следъ като е било взето решението въ Женева, единъ отъ виднитѣ фактори на европейския финансовъ свѣтъ . . .

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Кажете му името.

Г. Василевъ (д. сг): Извинете, не сме стигнали още до тамъ, че публично да съобщаваме имената; въ всѣки случай на г. Малинова и на г. Статева можемъ да ги съобщимъ.

Т. Стоилковъ (д. сг): Той (Сочи земледѣлеца) може да иска да се запознае съ тоя човѣкъ! (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ)

Г. Василевъ (д. сг): . . . единъ отъ тия най-видни хора, които вземаха участие въ Женева и които представляваха тезата, щото българитѣ трѣбва да възприематъ преобрѣщането на Народната банка въ близко време въ акционерна, следъ като е получилъ книгата отъ Женева и въ единъ недѣленъ денъ ги е проучавалъ вънъ отъ града, въ който жиѣе, пише до единъ другъ участникъ въ Женева: — и това писмо азъ четохъ — „Следъ като проучихъ всички български аргументи, така вече събрани, азъ имамъ рѣдкото удоволствие въ живота си да се разколебая до голѣма степенъ въ моята теза и да приема тезата на противника“. За мене това е най-голѣмата награда, която може да има българското правителство.

Д. Гичевъ (з. в): Т. е., че за насъ не е акционерна банка.

С. Златевъ (з. в): (Възгласява нѣщо) (Възгласения отъ сговориститѣ)

Г. Василевъ (д. сг): Ако България въ м. мартъ е била неготова и въ туй отношение финансовия комитетъ и съветътъ на Обществото на народитѣ сѣ възприели нашата теза, безспорно е, че по отношение на бѣдещето ние ще оставимъ на нашия животъ, на бѣдещитѣ правителства, на уменията да преценяваме положението и нашитѣ интереси, да решаватъ този въпросъ. Парламентътъ е билъ винаги свободенъ, ако е искалъ, да превърне банката въ акционерна, но не е намѣрилъ за добре; ако не намѣри за добре и подиръ 5—6 години, толкова по-добре.

По азъ искамъ да ви припомня другъ единъ фактъ. Кой е нашиятъ контрагентъ? Съветътъ на Обществото на народитѣ. Вие знаете ли кой е той? Той е този, който спрѣ гърците при Петричъ. (Възгласи отъ работниците и отъ земледѣлците — крило „Врабча“)

Отъ стенографистѣ: Слушайте! (Плъчка)

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Г. Василевъ (д. сг): Азъ разбирамъ апострофитѣ на комунистите, защото тамъ е гѣхната смъртъ, морална и духовна. При авторитета на Обществото на народитѣ и при пригрозеността на отдѣлнитѣ народи къмъ него, всичко е загубено, всичко е проиграно. На тѣхъ имъ е малко туй. Тѣ биха предпочели, когато гърците влизаха въ Петричъ, никой да не се намѣси, но вие видѣхте, че само за нѣколко дена тоя съветъ на Обществото на народитѣ функционира, че той запозѣдва, че той спира армия, че той налага глоби на тѣзи, които не зачитатъ договоритѣ. (Ръкоплѣскания отъ стенографистѣ)

С. Златевъ (з. в): (Казва нѣщо) (Възгласи отъ стенографистѣ)

Г. Василевъ (д. сг): Сждбата на България — не на Народната банка — сждбата на българската граница, въпросътъ за българската свобода, въпросътъ за българското бъдеще — всичко, което българинътъ може да мисли и да пожелае, въ максималенъ размѣръ, да не кажа съвсемъ изключително, зависи отъ съвета на Обществото на народитѣ, отъ нѣколкото по-главни народи, които, безспорно, иматъ тамъ по-големо значение, и отъ всичката оная констелация отъ по-малки народи, където България има вече много приятели. Само они, който не желае да слуша и който не желае да вижда, само той може да съжалява, че България е толкова добре, че днесъ вече никой не я угрожава, а търсятъ нейното приятелство. И мога да ви кажа, че другата формула, следъ приемането на българската формула по заема, другата формула, която характеризира положението въ Женева на чужденитѣ, на нашитѣ приятели, които решаваха въпроса, другата формула бѣше: българитѣ си на дневенъ редъ, престигхътъ имъ и цената имъ всѣкидневно растатъ. Единъ отъ тѣзи хора, който е единъ виденъ човѣкъ финансистъ въ единъ нашъ братски народъ, недвусмислено заяви: „Азъ се надѣвамъ, че България до 2—3 години така ще се преобрази стопански, така ще се повдигне политически, щото нѣма да я познаваме“. Той не е политикъ, но той е добросъвестенъ човѣкъ и е много уменъ човѣкъ.

Г-да! Г. Мушановъ иска насина да ни турне въ устата и насина да въведе въ протокола това, което не смислява. Той иска да каже: на всѣка цена въ близко време, което и правителство да бѣде, ще трѣбва да промѣни Народната банка. Но. Когато той знае само този мотивъ, че непреоборимостта на банката въ акционерна се дължи на туй, че обективнитѣ условия не позволяватъ, както не смъ позволявали и преди 30 години, той трѣбва да знае, че аргументътъ е солиденъ, не е аргументъ отъ временна значе-ние, не е аргументъ съ лично значение, нѣма тайни клаузи, както тукъ и тамъ като че искаха да въмъкнатъ мисълта, че правителството, за да спаси формата, така смъ го улесни да поднесе този протоколъ, но въ сущностъ трѣбва да има ангажментъ, който не е известенъ. Нѣма нищо подобно. Не го вървате сега, ще го повървате подиръ шестъ месеца, подиръ година. Ние вече се свикнахме да различаваме до голямъ степенъ на търпение. Ако вие го губите, вие нѣма да го загубимъ. Ние ще можемъ да ви заемемъ малкъ търпение. Но ще трѣбва да се върваме и ще трѣбва да помислимъ кой какво е обмислялъ. Г-да! Този въпросъ за заема, както азъ си позволихъ да прекъсна, е необходимъ, е логиченъ етапъ, който предшествува поставянето въпроса за репарациитѣ. Който и да бѣше желателно, не е възможно, по всички причини около този въпросъ, България да не стане едновременно въпроса за заема и въпроса за репарациитѣ. Не е възможно. Ако г. Мушановъ иска да се освѣтли по този въпросъ по-добре и не отъ наши срѣда, мене ми се струва, че той има възможностъ, защото неговитѣ връзки тукъ въ София съ чуждия свѣтъ, въ Римъ или Парижъ, сж достатъчни да му гарантиратъ веднага това убеждение, че не е било възможно за никакъ правителство и за никоя комбинация едновременно да се третиратъ двата въпроси. Но отъ всички срѣди той ще узнае —

и нашата делегация отъ депутати въ Парижъ лѣтосъ искаше нѣщо да разбере и тя разбра нѣщо тамъ въ българската легация, но тоя специаленъ въпросъ — че веднага следъ въпроса за заема ще се сложи по необходимостъ и въпросъ за репарациитѣ. Този нѣма да се реши за шестъ месеца, а може би за година, година и половина, защото въобще въ Женева въпроситѣ се решаватъ за година, две и три. Гръцкитѣ заемъ за бѣжанцитѣ се реши следъ обсъждания година и половина, две; нашитѣ се реши следъ деветъ или десетъ месеца; този въпросъ за държавния заемъ и той се яви повечъ, близу една година. Въпросътъ за репарациитѣ е по сложенъ: тамъ има много какво да се изучава; тамъ има много условия. Щастие за насъ е, че тамъ кредиторитѣ не смъ частни банки, а смъ правителства и следователно, въ най-големъ размѣръ въпросътъ за репарациитѣ се разрешава не отъ смѣтката на частната лихва или интереси, а отъ политически съображения на голѣмитѣ държави.

Е добре, г-да, вие не четете ли, че въ Женева сме имали по редица въпроси постоянната подкрепа едновременно на англичанитѣ и французитѣ, на германцитѣ и италианцитѣ? Не го ли знаете; не го ли вървате; не го ли чувствувате? Трѣбва ли да ви донеса въ Народното събрание в. „Политика“ ли да ви кажа че въ г. чета, който ще ви потвърди това нѣщо, че се чувстува ясно, какво България е подкрепена, че тя е гледана добре, че цѣлата преса ѝ съчувствува, че и Ченбърлейнъ, и Брицинъ, и Шреземанъ, и представителитѣ на Мусолини и цѣла редица неутрални, по-големъ или по-малки държави, еднакво добре я гледатъ? При това положение въпросътъ за заема за насъ действително е единъ важенъ етапъ отъ нашето вътрешно и отъ нашето международно развитие. Следъ него идва въпросътъ за репарациитѣ. Около него — по-рано или по-късно — ще се мѣрне и въпросътъ за малцинствата въ нѣкоя по-конкретна форма, но въ всѣки случай ние не можемъ да отиваме напредъ безъ този заемъ. Не бѣше възможно да се възстанови страната безъ да стане този заемъ. Азъ не съмъ ималъ никога претенция да бѣда финансистъ и съмъ се пазилъ да вземамъ думата по финансови въпроси. Но азъ чувствувамъ много ясно, че ако отъ 12 декември 1924 г. успѣхме съ много усилия да запазимъ българския левъ година, две, три, четиръ, това не значи че той може въчно да бѣде така запазенъ, стабилизиранъ. Необходимо е той да бѣде подплатенъ съ долари или подплатенъ съ злато. Българскитѣ левъ трѣбва да бѣде стабилизирани съ повече злато и долари въ касата на Народната банка и въ нейно разположение, за да може тая гаранция за българския левъ да бѣде трайна, сигурна, здрава; за да може по този начинъ цѣлото стопанство въ България да понуствува облекчение. Азъ ли трѣбва тукъ да ви убеждавамъ, като на нѣкое събрание въ провинцията, какви ще бѣдатъ послѣдствитѣ отъ тоя заемъ за нашето стопанство? Трѣбва ли да ви говоря азъ тукъ за лихвения процентъ? Вие поминте, че преди година и половина той бѣше минимумъ 20%; вие знаете, че той днесъ е 16%.

Нѣкой отъ публиката: 18%.

Г. Василевъ (д. сг): Прието. — Вие бѣдете сигурни, че съ сключането на заема този лихвенъ процентъ ще падне и нормално ще бѣде вече къмъ 12%.

Ц. Стояничевъ (з. в): За васъ, които сега купувате къщи, не е страшно лихварството.

Министъръ-председателъ А. Липчевъ: Ипотекарната банка ще дава заеми съ 10—11% максимумъ.

Г. Василевъ (д. сг): Трѣбва да ви цитирамъ мнението на директора на една банка въ София, чужденецъ, единъ отъ най-виднитѣ ръководители на чуждия капиталъ тукъ, който ми заяви дословно следното: „Ако азъ бихъ гледалъ интереса си като банкеръ, безспорно е, че заемътъ на държавата извънредно много ще ми поврѣчи. Въ каква смисълъ? Лихвата ще я намазимъ отъ 16% — сега даватъ и съ 14% на голѣмитѣ клиенти — ...“

Министъръ-председателъ А. Липчевъ: Извинете, ще Ви прекъсна. Идете въ Земледѣлската банка и питайте, отъ когато този протоколъ дойде тукъ, на каква лихва ѝ предлагатъ? Предлагатъ съ 7% и банката не приема. Идете и поврѣдете.

А. Пиронцовъ (д. ст): Това е фактъ. (Възражения отъ дъвицата)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И когато на банката предлагатъ такава лихва, можете да бъдете сигурни, че тя ще предлага по-низка лихва отъ досегашната.

Д. Дерлипански (з. в): Бирниците взематъ по 20% глоби за закъснѣли данъци. Махнете поне това.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Г-да! Часътъ е 10.
Г. Василевъ! Ще свършите ли скоро?

Г. Василевъ (д. ст): Не мога да свърша, защото имамъ много да отговарямъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Понеже часътъ е 10, ще вдигнемъ заседанието за утре въ 2 ч. следъ обѣдъ съ сѣщия дневенъ редъ.

Който приематъ да се вдигне заседанието за утре въ 2 ч. следъ обѣдъ съ сѣщия дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ ръка. Бѣлшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 22 ч. 2 м.)

Председателъ: АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ

Подпредседателъ: В. ДИМЧЕВЪ

Секретаръ: СТ. РЯСКОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	Стр.		Стр.
Отпускни, разрешени на народнитѣ представители: д-ръ Иванъ Бенковъ, Величко Кознички, Не- дѣлко Топаловъ, Василъ Драгановъ, Досю Не- генцовъ, Георги Марковъ, Станю Златевъ, Иванъ Казанджисвѣ и Драгомиръ Апостоловъ . . .	1279	финансирѣ, относно главнитѣ условия засклю- чането, подъ покровителството на Обществото на народитѣ, на единъ държавенъ стабилиза- ционенъ заемъ (Разискване)	1279
Предложение за одобрение протокола отъ 10 мартъ 1928 г., подписанъ въ Женева отъ министра на		Дневенъ редъ за следующето заседание	1303